
कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

M-2765

॥ अथ श्रीमद्देवीभागवते तृतीयस्कंधः प्रारभ्यते ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ पाशांकुशवराभीतिधरांदेवींचिदात्मिकाम् ॥ वंदेसमंदहसितांमणिद्वीपाधिवासिनीम् ॥१॥ पंचाशत्पद्यकैरर्धश्लोकोनैर्भुवनेश्वरीम् ॥ सम्यक्पृष्टवतेराज्ञेनिर्णयःसम्यगुच्यते ॥ २ ॥ सर्वैर्भगवत्येवाराध्यापूज्याचेतिव्यासवाक्यंश्रुत्वाजनमेजयःपृच्छति भगवन्निति ॥ यज्ञंयजनीयंपूज्यमित्यर्थः ॥ अंबाभिधमंबासंज्ञकंतत्त्वमित्यर्थः ॥ यत्त्वयाप्रोक्तं तत्रकासाअंबा किंस्वरूपा कथंकेनप्रकारेणोत्पन्ना कुत्रकस्मिन्देशेकालेवाउत्पन्ना कस्मात्कारणादुत्पन्ना किंगुणाकिंगुणवतीसाच ॥ १ ॥ तस्यादेव्याप्रश्नोयज्ञोयस्त्वयाप्रोक्तःसकीदृशस्तस्यमखस्यस्वरूपंकीदृशं तथावि धानंचकीदृशं तत्सर्वंविधिवद्ब्रूहि यतस्त्वंसर्वज्ञोसि ॥ २ ॥ यथोक्तं यादृशंपृष्टंमयातत्सर्वं त्वंवेत्सि ॥ ३ ॥ ४ ॥ ते किंस्वतंत्राआहोस्वित्परतंत्राइत्यपि पाराशर्यवद ॥ ५ ॥ मृत्युधर्माजीवावा

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ जनमेजयउवाच ॥ ॥ भगवन्भवताप्रोक्तंयज्ञमंबाभिधंमहत् ॥ साकाकथंसमुत्पन्नाकुत्रकस्मात्किंगुणा ॥ १ ॥ कीदृशश्चमखस्त स्याःस्वरूपंकीदृशंतथा ॥ विधानंविधिवद्ब्रूहिसर्वज्ञोसिदयानिधे ॥ २ ॥ ब्रह्मांडस्यतथोत्पत्तिंवदविस्तरतस्तथा ॥ यथोक्तंयादृशंब्रह्मन्नखिलंवेत्सिभूसुर ॥३॥ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चत्रयोदेवामयाश्रुताः ॥ सृष्टिपालनसंहारकारकाःसगुणास्त्वमी ॥४॥ स्वतंत्रास्तेमहात्मानःपाराशर्यवदस्वमे ॥ आहोस्वित्परतंत्रा स्तेश्रोतुमिच्छामिसांप्रतम् ॥५॥ मृत्युधर्माश्चतेनोवासच्चिदानंदरूपिणः ॥ अधिभूतादिभिर्युक्तानवादुःखैस्त्रिधात्मकैः॥६॥ कालस्यवशगानोवातेसुरेंद्रा महाबलाः॥कथंतेवैसमुत्पन्नाःकस्मादितिचसंशयः॥७॥हर्षशोकयुतास्तेवैनिद्रालस्यसमन्विताः ॥ सप्तधातुमयास्तेषांदेहाःकिंवान्यथामुने ॥८॥ कैर्द्रव्यै र्निर्मितास्तेवैकैर्गुणैरिंद्रियैस्तथा॥भोगश्चकीदृशस्तेषांप्रमाणमायुषस्तथा॥९॥निवासस्थानमप्येषांविभूतिंचवदस्वमे ॥ श्रोतुमिच्छाम्यहंब्रह्मन्विस्तरेणक थामिमाम्॥१०॥व्यासउवाच॥दुर्गमःप्रश्नभारोयंकृतोराजंस्त्वयाऽधुना॥ब्रह्मादीनांसमुत्पत्तिःकस्मादितिमहामते॥११॥एतदेवमयापूर्वंपृष्टोऽसौनारदोमु निः॥विस्मितःप्रत्युवाचेदमुत्थितःशृणुभूपते ॥१२॥कस्मिंश्चसमयेचाहंगंगातीरेस्थितंमुनिम्॥अपश्यंनारदंशांतंसर्वज्ञंवेदवित्तमम्॥१३॥दृष्ट्वाऽहंमुदितोग त्वापादयोरपतंमुनेः॥तेनाज्ञप्तःसमीपेऽस्यसंविष्टश्चवरासने॥१४॥श्रुत्वाकुशलवार्तांवैतमपृच्छंविधेःसुतम्॥निविष्टंजाह्नवीतीरेनिर्जनेसूक्ष्मवालुके ॥१५॥

आहोस्वित्सच्चिदानंदरूपिणस्ते ब्रह्मादयः ॥ तथाधिभौतिकाधिदैविकाध्यात्मिकैस्त्रिधात्मकैस्त्रिविधैर्दुःखैस्तेयुक्ताअथवानयुक्ताः ॥ ६ ॥ इतिचसंशयोस्तीतिशेषः ॥ ७ ॥ हर्षशोकयुतास्तेसंति ॥ किमन्यथावेतिपादत्रयेणसंबध्यते ॥ ८ ॥ कैर्द्रव्यैरिति ॥ तेषांदेहाःपांचभौतिकाउतन ॥ ९ ॥ १० ॥ ब्रह्मादीनामिति ॥ इदमुपलक्षणंजनमेजयेनकृतानांसर्वेषांप्रश्नानाम् ॥ ११ ॥ एतदेवेति॥ ननुजनमेजयेनप्रश्नाअन्यविधाःकृताः व्यासस्यनारदंप्रतिप्रश्नास्त्वन्यविधाः संति तत्कथमुच्यते एतदेवमयेतिचेन्न ॥ एतदेवेत्यस्यैतत्सदृशमित्यर्थात् ॥ येत्वयाप्रश्नाःकृतास्तत्सदृशाएवप्रश्नाम यानारदंप्रतिकृतास्तेषांप्रश्नानांप्रत्युत्तरंनारदोदत्तवांस्तेनैवत्वत्प्रश्नानांसमाधानंभविष्यति ॥ मत्वत्प्रश्नानांपृथक्प्रतिवचनंदेयंभवतीतिभावः ॥ अतएवजनमेजयेनकृतप्रश्नानांप्रत्येकंप्रतिवचनंव्या सोनदत्तवानितिबोध्यम् ॥ उत्थितआविर्भूतोमदग्रेप्रकटीभूतः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ विरोधोयमिति ॥ कृतिजन्यत्वाभावेकार्यत्वमेवनस्यादितिविरोधः ॥ १८ ॥ १९ ॥ याविकल्पकोटीस्ताश्चहमुक्तवानित्याह ॥ ब्रुवंतिशंकरमिति ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥२३॥

मुनेऽतिविततस्यास्यब्रह्मांडस्यमहामते ॥ कःकर्तापरमःप्रोक्तस्तन्मेब्रूहिविधानतः ॥१६॥ कस्मादेतत्समुत्पन्नंब्रह्मांडंमुनिसत्तम ॥ अनित्यंवातथानित्यं तदाचक्ष्वद्विजोत्तम ॥ १७ ॥ एककर्तृकमेतद्वाबहुकर्तृकमन्यथा ॥ अकर्तृकंनकार्यंस्याद्विरोधोऽयंविभातिमे ॥१८॥ इतिसंदेहसंदोहेमग्नंमांतारयाधुना ॥ विकल्पकोटीःकुर्वाणंसंसारेस्मिन्प्रविस्तरे ॥१९॥ ब्रुवंतिशंकरंकेचिन्मत्वाकारणकारणम् ॥ सदाशिवंमहादेवंप्रलयोत्पत्तिवर्जितम् ॥२०॥आत्मारामंसुरेशंचत्रिगुणंनिर्मलंहरम् ॥ संसारतारकंनित्यंसृष्टिस्थित्यंतकारणम् ॥ २१ ॥ अन्येविष्णुंस्तुवंत्येनंसर्वेषांप्रभुमीश्वरम् ॥ परमात्मानमव्यक्तंसर्वशक्तिसमन्वितम् ॥२२॥ भुक्तिदंमुक्तिदंशांतंसर्वादिंसर्वतोमुखम् ॥ व्यापकंविश्वशरणमनादिनिधनंहरिम् ॥२३॥धातारंचतथाचान्येब्रुवंतिसृष्टिकारणम् ॥ तमेव सर्ववेत्तारंसर्वभूतप्रवर्तकम् ॥२४॥ चतुर्मुखंसुरेशानंनाभिपद्मभवंविभुम् ॥ स्रष्टारंसर्वलोकानांसत्यलोकनिवासिनम् ॥ २५॥ दिनेशंप्रवदंत्यन्येसर्वेशंवेदवादिनः ॥ स्तुवंतिचैवगायंतिसायंप्रातरतंद्रिताः ॥ २६ ॥ यजंतिचतथायज्ञेवासवंचशतक्रतुम् ॥ सहस्राक्षंदेवदेवंसर्वेषांप्रभुमुल्बणम् ॥२७॥ यज्ञाधीशंसुराधीशंत्रिलोकेशंशचीपतिम् ॥ यज्ञानांचैवभोक्तारंसोमपंसोमपप्रियम् ॥२८॥ वरुणंचतथासोमंपावकंपवनंतथा ॥ यमंकुबेरंधनदंगणाधीशंतथापरे ॥२९॥ हेरंबंगजवक्त्रंचसर्वकार्यप्रसाधकम् ॥ स्मरणात्सिद्धिदंकार्यकामदंकामगंपरम् ॥३०॥ भवानींकेचनाचार्याःप्रवदंत्यखिलार्थदाम् ॥ आदिमायांमहाशक्तिंप्रकृतिंपुरुषानुगाम् ॥३१॥ ब्रह्मैकतासमापन्नांसृष्टिस्थित्यंतकारिणीम् ॥ मातरंसर्वभूतानांदेवतानांतथैवच ॥३२॥ अनादिनिधनांपूर्णांव्यापिकांसर्वजंतुषु ॥ ईश्वरींसर्वलोकानांनिर्गुणांसगुणांशिवाम् ॥ ३३ ॥ वैष्णवींशांकरींब्राह्मींवासवींवारुणींतथा ॥ वाराहींनारसिंहींचमहालक्ष्मींतथाऽद्भुताम् ॥३४॥ वेदमातरमेकांचविद्यांभवतरोःस्थिराम् ॥ सर्वदुःखनिहंत्रींचस्मरणात्सर्वकामदाम् ॥ ३५ ॥ मोक्षदांचमुमुक्षूणांकामदांचफलार्थिनाम् ॥ त्रिगुणातीतरूपांचगुणविस्तारकारकाम् ॥ ३६ ॥ निर्गुणांसगुणांतस्मात्तांध्यायंतिफलार्थिनः ॥ निरंजनंनिराकारंनिर्लेपंनिर्गुणंकिल ॥ ३७ ॥ अरूपंव्यापकंब्रह्मप्रवदंतिमुनीश्वराः ॥ वेदोपनिषदिप्रोक्तस्तेजोमयइतिक्वचित् ॥ ३८ ॥ सहस्रशीर्षापुरुषःसहस्रनयनस्तथा ॥ सहस्रकरकर्णश्चसहस्रास्यःसहस्रपात् ॥ ३९ ॥ विष्णोःपादसथाकाशंपरमंसमुदाहृतम् ॥ विराजंविरजंशांतंप्रवदंतिमनीषिणः ॥ ४० ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ वेदांतिमतमाह ॥ निरंजनमिति ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ विराट्स्वरूपवादिमतमाह ॥ सहस्रशीर्षेति ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अनेकेश्वरवादिमतमाह ॥ नैकोपीति गृहप्रासादादिविचित्रंकार्यमनेककर्तृकंदृष्टंतथेदंजगत्कार्यमप्यनेककर्तृकमेवेतिभावः ॥ ४१ ॥ अनीश्वरंस्वभावादेवेदंजगदभूदितिकेषांचिन्मतमाह ॥ अनीश्वरमिति ॥ तन्मतसाधकमाह ॥ नकदापीशजन्यमिति ॥ यदीदंजगदीशजन्यंस्यात्तदाऽचिंतितमनिर्वचनीयंकिमितिस्यान्नहिकुलालकर्तृकोघटोऽनिर्वचनीयोस्ति तस्मादाचिंतितत्वादनिर्वचनीयत्वात्स्वभावादेवजन्यंनत्वीशजन्यमित्यर्थः ॥ ४२ ॥ सांख्यमतमाह ॥ अकर्तेति ॥ तथाचसेति ॥ कर्त्रीत्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ यत्रकल्याणंतिष्ठतितत्रधर्मोऽपितिष्ठतीतिधर्मस्यकल्याणंचिह्नंज्ञेयमितिचेत्तत्राह देवाःसत्त्वगुणोत्पन्नाइति ॥ ४६ ॥ धर्मिष्ठानांदेवानांममवंशजानांपांडवानांचधर्मिष्ठत्वेप्यकल्याणोपहतत्वाद्यत्रकल्याणंतत्रधर्मस्तिष्ठतीत्यत्रव्याप्त्यभावान्नधर्मचिह्नं

पुरुषोत्तमंतथाचान्येप्रवदंतिपुराविदः ॥ नैकोपीतिवदंत्यन्येप्रभुरीशःकदाचन ॥ ४१ ॥ अनीश्वरमिदंसर्वंब्रह्मांडमितिकेचन ॥ नकदापीशजन्यंयज्जगदेतदचिंतितम् ॥ ४२ ॥ सदैवेदमनीशंचस्वभावोत्थंसदेदृशम् ॥ अकर्तासौपुमान्प्रोक्तःप्रकृतिस्तुतथाचसा ॥ ४३ ॥ एवंवदंतिसांख्याश्चमुनयःकपिलादयः ॥ एतेसंदेहसंदोहाःप्रभवंतितथाऽपरे ॥ ४४ ॥ विकल्पोपहतंचेतःकिंकरोमिमुनीश्वर ॥ धर्माधर्मविवक्षायानमनोमेस्थिरंभवेत् ॥ ४५ ॥ कोधर्मःकीदृशोधर्मश्चिह्नंनैवोपलभ्यते ॥ देवाःसत्त्वगुणोत्पन्नाःसत्यधर्मव्यवस्थिताः ॥ ४६ ॥ पीड्यंतेदानवैःपापैःकुत्रधर्मव्यवस्थितिः ॥ धर्मस्थिताःसदाचाराःपांडवाममवंशजाः ॥ ४७ ॥ दुःखंबहुविधंप्राप्तास्तत्रधर्मस्यकास्थितिः ॥ अतोमेहृदयंतातवेपतेऽतीवसंशये ॥ ४८ ॥ कुरुमेऽसंशयंचेतःसमर्थोऽसिमहामुने ॥ त्राहिसंसारवार्धेस्त्वंज्ञानपोतेनमांमुने ॥ ४९ ॥ मज्जंतंचोत्पतंतंचमग्नंमोहजलाविले ॥ ५० ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांतृतीयस्कंधेजनमेजयप्रश्नेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ यत्त्वयाचमहाबाहोपृष्टोऽहंकुरुसत्तम ॥ तान्प्रश्नान्नारदःप्राहमयापृष्टोमुनीश्वरः ॥ १ ॥ नारदउवाच ॥ व्यासकिंतेब्रवीम्यद्यपुराऽप्ययंसंशयोमम ॥ उत्पन्नोहृदयेऽत्यर्थंसंदेहासारपीडितः ॥ २ ॥ गत्वाऽहंपितरंस्थानेब्रह्माणममितौजसम् ॥ अपृच्छंयत्त्वयापृष्टंव्यासाद्यप्रश्नमुत्तमम् ॥ ३ ॥ पितःकुतःसमुत्पन्नंब्रह्मांडमखिलंविभो ॥ भवत्कृतेनवासम्यक्किंवाविष्णुकृतंत्विदम् ॥ ४ ॥

ज्ञातुंशक्यतइतिभावः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ चत्वारिंशच्छ्लोकवर्यैरर्धश्लोकाधिकैरथ ॥ विमानेनगतिर्ब्रह्मादीनामिहतुकथ्यते ॥ १ ॥ यत्त्वयेति ॥ हेमहाबाहोयत्त्वयाऽहंपृष्टोयान्यान्प्रश्नांस्त्वंमांप्रत्यकार्षीस्तान्सर्वान्प्रश्नान्मुनीश्वरोनारदोमयापृष्टोनारदंप्रतितान्सर्वान्प्रश्नानन्यांश्चप्रश्नान्कृतवानित्यर्थः ॥ अत्रव्यासउवाचेत्यतउत्तरंयत्त्वयाचेत्यतःपूर्वमेकादशश्लोकादाक्षिणात्यपाठेसंतिपरंतुसोऽपपाठः ॥ संगत्यग्रहात्पुनरुक्तिदोषाच्चगौडपाठेप्राचीनपुस्तकेषुचतेषामनुपलंभाच्च ॥ १ ॥ ततस्तदुत्तरंनारदःकिमुवाचतदाह ॥ व्यासकिंतेइति ॥ संदेहासारेणसंदेहधारासंपातेन ॥ २ ॥ अद्ययत्त्वयापृष्टंतंप्रश्नमपृच्छमित्यन्वयः ॥ अद्ययस्त्वयापृष्टःप्रश्नस्तथाविधमन्यंप्रश्नंब्रह्माणंप्रत्यहंकृतवांस्तत्प्रत्युत्तरंयदेवब्रह्माप्राहतदेवत्वत्प्रश्नानांप्रतिवचनंभविष्यतीतिभावः ॥ ३ ॥ भवत्कृतेनभवद्व्यापारेणेत्यर्थः ॥ अस्योत्पन्नमितिशेषः ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥

आराधनीयः पूज्यः सर्वदेवेषूत्कृष्टः सर्वोत्कृष्टश्चकः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ हेसुत त्वयाकृतंदुर्बोधंप्रश्नंकिंब्रवीमियद्विष्णोरपिनिश्चयाद्वक्तुमशक्यंभवतीत्यन्वयः ॥ ११ ॥ एतस्यज्ञातारा गीबहिर्मुखःकोपिनास्तिकिंतुयोंतर्मुखोज्ञानीसएवजानाति ॥ तथाचश्रुतिः तेध्यानयोगानुगताअपश्यन्देवात्मशक्तिंस्वगुणैर्निगूढामिति ॥१२॥ तत्रविष्णवादिभिरप्यज्ञेयत्वेपूर्वकथामाह ॥ एकार्ण

रुद्रकृतंवाविश्वात्मन्ब्रूहिसत्यंजगत्पते ॥ आराधनीयःकःकामंसर्वोत्कृष्टश्चकःप्रभुः ॥ ५ ॥ तत्सर्ववदमेब्रह्मन्संदेहांश्छिंधिचानघ ॥ निमग्नोह्यस्मिसंसारे दुःखरूपेऽनृतोपमे ॥ ६ ॥ संदेहांदोलितंचेतोनप्रशाम्यतिकुत्रचित् ॥ नतीर्थेषुनदेवेषुसाधनेष्वितरेषुच ॥ ७॥ अविज्ञायपरंतत्त्वंकुतःशांतिःपरंतप ॥ विकीर्णंबहुधाचित्तंनैकत्रस्थिरतांव्रजेत् ॥८॥ कंस्मरामियजेकंवाकंव्रजाम्यर्चयामिकम् ॥ स्तौमिकंनाभिजानामिदेवंसर्वेश्वरेश्वरम् ॥९॥ ततोमांप्रत्युवाचेदंब्र ह्मालोकपितामहः ॥ मयासत्यवतीसूनोकृतेप्रश्नेसुदुस्तरे ॥ १० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ किंब्रवीमिसुताद्याहंदुर्बोधंप्रश्नमुत्तमम् ॥ त्वयाशक्यंमहाभागविष्णो रपिसुनिश्चयात् ॥ ११ ॥ रागीकोऽपिनजानातिसंसारेऽस्मिन्महामते ॥ विरक्तश्चविजानातिनिरीहोयोविमत्सरः ॥ १२ ॥ एकार्णवेपुराजातेनष्टेस्था वरजंगमे ॥ भूतमात्रेसमुत्पन्नेसंजज्ञेकमलादहम् ॥ १३ ॥ नापश्यंतरणिंसोमंनवृक्षान्नचपर्वतान् ॥ कर्णिकायांसमाविष्टश्चिंतामकरवंतदा ॥ १४ ॥ कस्मादहंसमुद्भूतःसलिलेऽस्मिन्महार्णवे ॥ कोमेत्राताप्रभुःकर्तासंहर्तावायुगात्यये ॥ १५ ॥ नचभूर्विद्यतेस्पष्टायदाधारंजलंत्विदम् ॥ पंकजंकथमुत्प न्नंप्रसिद्धंरूढियोगयोः ॥ १६ ॥ पश्याम्यद्यास्यपंकंतंमूलंवैपंकजस्यच ॥ भविष्यतिधरातत्रमूलंनास्त्यत्रसंशयः ॥ १७ ॥ उत्तरन्सलिलेतत्रयावद्वर्षसह स्रकम् ॥ अन्वेषमाणोधरणींनावापंतांयदातदा ॥ १८ ॥ तपस्तपेतिचाकाशेवागभूदशरीरिणी ॥ ततोमयातपस्तप्तंपद्मेवर्षसहस्रकम् ॥ १९ ॥ सृजे तिपुनरुद्भूतावाणीतत्रश्रुतामया ॥ विमूढोहंतदाकर्ण्यकंसृजामिकरोमिकिम् ॥२०॥ तदादैत्यावतिप्राप्तौदारुणौमधुकैटभौ ॥ ताभ्यांबिभीषितश्चाहंयुद्धायम कराल्ये ॥ २१ ॥ ततोऽहंनालमालंब्यवारिमध्यमवातरम् ॥ तदातत्रमयादृष्टःपुरुषःपरमाद्भुतः ॥ २२ ॥ मेघश्यामशरीरस्तुपीतवासाश्चतुर्भुजः ॥ शेषशायीजगन्नाथोवनमालाविभूषितः ॥ २३ ॥ शंखचक्रगदापद्माद्यायुधैःसुविराजितः ॥ तमद्राक्षंमहाविष्णुंशेषपर्यंकशायिनम् ॥ २४ ॥ योगनि द्रासमाक्रांतमविस्पंदिनमच्युतम् ॥ शयानंतंसमालोक्यभोगिभोगोपरिस्थितम् ॥ २५ ॥

वेइति ॥ नष्टेस्थावरजंगमेसतिप्रलयकालेऽनंतरमात्मनआकाशःसं भूतइत्येवंरीत्याभूतमात्रेपंचमहाभूतमात्रेऽन्यपदार्थरहितेउत्पन्नेसति तदानीमहंकमलाज्जज्ञेउत्पन्नः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ पंकजंहिपंकाज्जातम् ॥ पंकस्त्वत्रनास्तिततःपंकजंकथमुत्पन्नम् ॥ १६ ॥ माद्दश्यतामत्रपंकस्तथापिकार्येणपंकजेनकारणस्यपंकस्यानुमानादस्त्येव ॥ सकुत्रचिदितिनिश्चित्यतंपंकंपश्यामीतिनिश्चयंकृतवानित्याह पश्यामीति ॥ पंकस्यापिधरामूलंसापितत्रस्यादितिपं कान्वेषणेनधराऽपिप्राप्ताभवेदितिभावः ॥ १७ ॥ नावापं तांधरणींतंपंकंचनावापंनप्राप्तवानहम् ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ युद्धाययुद्धंकर्तुम् ॥ २१॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ तदाविलोकितौदेव्याकटाक्षेणप्रथमंविलोकितौततोविमोहितौततोहरिणानिपातिताविविपूर्ववृत्तांतःस्मारितः ॥२९॥ रुद्रस्तत्रैवसंप्राप्तइतिवचनेनायंरुद्रोब्रह्मललाटादुत्पन्ना द्वक्ष्यमाणाद्रुद्रादन्यएवेतिनिःसंशयमेवबोध्यते ॥ अतएवकूर्मपुराणादिपुराणेषुब्रह्मविष्णुरुद्रात्मकत्रिमूर्तिरहितस्तुरीयोरुद्रोस्तीत्युक्तम् ॥ एतावांस्तुविशेषः ॥ क्वचित्पुराणेषुब्रह्मललाटोद्भवस्यमूर्ति

चिंताममाद्भुताजाताकिंकरोमीतिनारद ॥ मयास्मृतातदादेवीस्तुतानिद्रास्वरूपिणी ॥ २६ ॥ देहान्निर्गत्यसादेवीगगनेसंस्थिताशिवा ॥ अवितर्क्यशरीरासादिव्याभरणमंडिता ॥ २७ ॥ विष्णोर्देहंविहायाशुविरराजनभःस्थिता ॥ उदतिष्ठदमेयात्मातयामुक्तोजनार्दनः ॥ २८ ॥ पंचवर्षसहस्राणिकृतवान्युद्धमुत्तमम् ॥ तदाविलोकितौदैत्यौहरिणाविनिपातितौ ॥ २९ ॥ उत्संगंविमलंकृत्वातत्रैवनिहतौचतौ ॥ रुद्रस्तत्रैवसंप्राप्तोयत्राऽऽवांसंस्थितावुभौ ॥ ॥ ३० ॥ त्रिभिःसंवीक्षितास्माभिःस्वस्थादेवीमनोहरा ॥ संस्तुतापरमाशक्तिरुवाचास्मानवस्थितान् ॥ ३१ ॥ कृपावलोकनैःकृत्वापावनैर्मुदितानथ ॥ देव्युवाच ॥ काजेशाःस्वानिकार्याणिकुरुध्वंसमतंद्रिताः ॥ ३२ ॥ सृष्टिस्थितिविशिष्टानिहतावेतौमहासुरौ ॥ कृत्वास्वानिनिकेतानिवसध्वंविगतज्वराः ॥ ३३ ॥ प्रजाश्चतुर्विधाःसर्वाःसृजध्वंस्वविभूतिभिः ॥ ब्रह्मोवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्याःपेशलंसुखदंमृदु ॥ ३४ ॥ अब्रूमतामशक्ताःस्मकथंकुर्मस्त्विमाःप्रजाः ॥ नमहीविततामातःसर्वत्रविततंजलम् ॥ ३५ ॥ नभूतानिगुणाश्चापितन्मात्राणींद्रियाणिच ॥ तदाकर्ण्यवचोस्माकंशिवाजातास्मितानना ॥ ॥ ३६ ॥ झटित्येवागतंतत्रविमानंगगनाच्छुभम् ॥ सोवाचास्मिन्सुराःकामंविशध्वंगतसाध्वसाः ॥ ३७ ॥ विमानेब्रह्मविष्ण्वीशादर्शयाम्यद्यचाद्भुतम् ॥ तन्निशम्यवचस्तस्याओमित्युक्त्वापुनर्वयम् ॥ ३८ ॥ समारुह्योपविष्टाःस्मोविमानेरत्नमंडिते ॥ मुक्तादामसुसंवीतेकिंकिणीजालशब्दिते ॥ ३९ ॥ सुरसद्मनिभेरम्येत्रयस्तत्राविशंकिताः ॥ सोपविष्टांस्ततोदृष्ट्वादेव्यस्मान्विजितेंद्रियान् ॥ ४० ॥ स्वशक्त्यातद्विमानंवैनोदयामासचांबरे ॥ ४१ ॥ इति श्रीदेवीभागवतेमहापुराणेअष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांतृतीयस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ विमानंतन्मनोवेगंयत्रस्थानांतरंगतम् ॥ नजलंतत्रपश्यामोविस्मिताःस्मोवयंतदा ॥ १ ॥ वृक्षाःसर्वफलारम्याःकोकिलारावमंडिताः ॥ महीमहीधराःकामंवनान्युपवनानिच ॥ २ ॥ नार्यश्चपुरुषाश्चैवपशवश्चसरिद्वराः ॥ वाप्यःकूपास्तडागाश्चपल्वलानिचनिर्झराः ॥ ३ ॥

त्रयांतर्गतत्वमस्यतुरीयत्वंक्वचित्त्वस्यैवमूर्तित्रयांतर्गतत्वंतस्यब्रह्मललाटोद्भवस्यतुनतुरीयत्वंनापितृतीयत्वमिति ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ विशिष्टानि सृष्टिस्थितिसंहाररूपाणीत्यर्थः ॥३३॥३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ गतसाध्वसागतभयाः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ सप्तषष्टिश्लोकवर्यैर्विमानस्याहरादयः ॥ दृष्ट्वास्तेदेवदेवीमितिसम्यगिहोच्यते ॥ १ ॥ विमानस्यांबरगमनानंतरंजातंवृत्तमाह विमानंतन्मनोवेगमिति ॥ १ ॥ २ ॥ निर्झरागिरिप्रस्रवणानि ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४ ॥ स्वर्गोयमित्यस्माकंप्रत्यभिज्ञाजाता परंतुसस्वर्गोयमस्मत्सृष्टिस्थस्वर्गापेक्षयाऽन्यःकेननिर्मितइत्यद्भुतमाश्चर्यंतदाजातम् ॥ ५ ॥ तत्रयदाविमानमागतंतस्मिन्समयेतत्स्वर्गस्थोदेवराजोमृगयांकर्तुंबहिर्निर्गतःसोस्माभिर्दृष्टः ॥ तस्मिन्नेवस्थलेस्थितैरस्माभिःपूर्वदृष्टायांऽबिकासाऽपिविमानोपरिस्थितादृष्टा ॥६॥ मृगयांकर्तुंगतमित्यनेनस्वर्गाद्बहुदूरंयदाविमानंस्थितंतत्कालिकोवृत्तांतएतत्पर्यंतमुपपादितोऽथयदामुहूर्तांतरेणविमानंस्वर्गनिकटेगतंतत्कालिकंवृत्तांतमाह क्षणाच्चचालेति देशेचान्यइति स्वर्गनिकटेदेशइत्यर्थः ॥ ७ ॥ सुरभिः स्थितादृष्टेत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

पुरतोनगरंरम्यंदिव्यप्राकारमंडितम् ॥ यज्ञशालासमायुक्तंनानाहर्म्यविराजितम् ॥ ४ ॥ प्रत्यभिज्ञातदाजाताप्यस्माकंप्रेक्ष्यतत्पुरम् ॥ स्वर्गोयमितिकेनासौनिर्मितोस्तितदाद्भुतम् ॥ ५ ॥ राजानंदेवसंकाशंव्रजंतंमृगयांवने ॥ अस्माभिःसंस्थितादृष्टाविमानोपरिचांबिका ॥ ६ ॥ क्षणाच्चचालगगनेविमानंपवनेरितम् ॥ मुहूर्तादागततःप्राप्तंदेशेचान्येमनोहरे ॥ ७ ॥ नंदनंचवनंतत्रदृष्टमस्माभिरुत्तमम् ॥ पारिजाततरुच्छायासंश्रितासुरभिःस्थिता ॥ ८ ॥ चतुर्दंतोगजस्तस्याःसमीपेसमवस्थितः ॥ अप्सरसांतत्रवृंदानिमेनकाप्रभृतीनिच ॥ ९ ॥ क्रीडंतिविविधैर्भावैर्गानिनृत्यसमन्वितैः ॥ गंधर्वाःशतशस्तत्रयक्षाविद्याधरास्तथा ॥ १० ॥ मंदारवाटिकामध्येगायंतिचरमंतिच ॥ दृष्टःशतक्रतुस्तत्रपौलोम्यासहितःप्रभुः ॥ ११ ॥ वयंतुविस्मिताश्चास्मदृष्ट्वात्रैविष्टपंतदा ॥ यादःपतिंकुबेरंचयमंसूर्यंविभावसुम् ॥१२॥ विलोक्यविस्मिताश्चास्मवयंतत्रसुरान्स्थितान् ॥ तदाविनिर्गतोराजापुरात्तस्मात्सुमंडितात् ॥ १३ ॥ देवराजइवाक्षोभ्योनरवाह्यावनौस्थितः ॥ विमानस्थावयंतत्रचचालतरसागतम् ॥ १४ ॥ ब्रह्मलोकंतदादिव्यंसर्वदेवनमस्कृतम् ॥ तत्रब्रह्माणमालोक्यविस्मितौहरकेशवौ ॥ १५ ॥ सभायांतत्रवेदाश्चसर्वेसांगाःस्वरूपिणः ॥ सागराःसरितश्चैवपर्वताःपन्नगोरगाः ॥ १६ ॥ मामूचतुश्चतुर्वक्त्रकोऽयंब्रह्मासनातनः ॥ तावुवाचमहंनैवजानेसृष्टिपतिंपतिम् ॥ १७ ॥ कोऽहंकोऽयंकिमर्थंवाभ्रमोऽयंममचेश्वरौ ॥ क्षणादथविमानंतच्चचालाशुमनोजवम् ॥ १८ ॥ कैलासशिखरेप्राप्तंरम्येयक्षगणान्विते ॥ मंदारवाटिकारम्येकीरकोकिलकूजिते ॥ १९ ॥ वीणामुरजवाद्यैश्चनादितेसुखदेशिवे ॥ यदाप्राप्तंविमानंतत्तदैवसदनाच्छुभात् ॥ २० ॥ निर्गतोभगवाञ्छंभुर्वृषारूढस्त्रिलोचनः ॥ पंचाननोदशभुजःकृतसोमार्धशेखरः ॥२१॥ व्याघ्रचर्मपरीधानोगजचर्मोत्तरीयकः ॥ पार्ष्णिरक्षौमहावीरौगजाननषडाननौ ॥२२॥ शिवेनसहपुत्रौद्वौव्रजमानौविरेजतुः ॥ नंदिप्रभृतयःसर्वेगणपार्श्ववराश्चते ॥ २३ ॥

रमंतिचेति ॥ तेचदृष्टाइत्यर्थः ॥ इंद्रासनेइंद्रोऽपिदृष्टइत्याह शतक्रतुरिति ॥ मृगयांकृत्वागतः स्वासनेस्थितोदृष्टइत्यर्थः ॥ ११ ॥ यादःपतिंवरुणम् ॥ १२ ॥ विस्मिताइति अस्मत्सृष्टिस्थदेवतापेक्षयाऽन्यएतेकस्मादागताइतिविस्मिताइत्यर्थः ॥ तस्मिन्नेवसमयेयःसिंहासनेस्थितइंद्रोदृष्टःसतस्मात्पुरान्निर्गतोदेवराजः ॥ इवशब्दोनिश्चयार्थकः ॥ देवराजएवनरवाह्यायावनिःशिबिकारूपातस्यांस्थितोदृष्टः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

शंकरमिति ॥ एतच्छंकराद्विमानस्थाच्छंकरादन्यमित्यर्थः ॥ २४ ॥ मातृभिः सहितंशंकरमित्यन्वयः ॥ २५ ॥ २६ ॥ सदनाग्रेइति ॥ यद्वैकुंठस्थितोविष्णुस्तद्वैकुंठसदनाग्रेइत्यर्थः ॥ ययौ प्राप्तवान् ॥ इमेब्रह्मादयोऽन्यब्रह्मांडस्थाएतैर्दृष्टाइतिबोध्यम् ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ मंदारपारिजातेति ॥ अतिशोभितो मणिद्वीपदेशइतिशेषः ॥ अतएवाग्रेतस्मिन्द्वीपइत्युक्तंसंगच्छते ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ शिवाकारःपर्यंकः ब्रह्मविष्णुरुद्रेश्वराःपर्यंकखुराः सदाशिवस्तुफलकस्थानीयः ततःशिवाकारोजातः ॥ इदंसप्तमस्कंधेस्पष्टम् ॥ अत्रमणिद्वीपस्थानंब्रह्मांडाद्बहिरस्तीतिद्वादशस्कंधेवक्ष्यते ॥ सुमेरुमध्यशृंगेभवतीतितुब्रह्मांडपुराणेललितोपाख्यानेस्पष्टम् ॥ तत्परिमाणंतद्वर्णनंचतत्रैवस्पष्टम् ॥ दुर्वासःकृतेस्तवरत्नेशिवरहस्येद्वितीयांशेच ॥ ३५ ॥ रत्नाल

जयशब्दंप्रयुंजानाव्रजंतिशिवपृष्ठगाः ॥ तंवीक्ष्यशंकरंचान्यंविस्मितास्तत्रनारद ॥२४॥ मातृभिःसंशयाविष्टस्तत्राहंन्यवसंमुने ॥ क्षणात्तस्माद्गिरेःशृंगाद्विमानंवातरंहसा ॥ २५ ॥ वैकुंठसदनंप्राप्तंरमारमणमंदिरम् ॥ असंभाव्याविभूतिश्चतत्रदृष्टामयासुत ॥ २६ ॥ विसिष्मियेतदाविष्णुर्दृष्ट्वातत्पुरमुत्तमम् ॥ सदनाग्रेययौतावद्धरिःकमललोचनः ॥ २७ ॥ अतसीकुसुमाभासःपीतवासाश्चतुर्भुजः ॥ द्विजराजाधिरूढश्चदिव्याभरणभूषितः ॥ २८ ॥ वीज्यमानस्तदालक्ष्म्याकामिन्याचामरैःशुभैः ॥ तंवीक्ष्यविस्मिताःसर्ववयंविष्णुंसनातनम् ॥ २९ ॥ परस्परंनिरीक्षंतःस्थितास्तस्मिन्वरासने ॥ ततश्चालतरसाविमानंवातरंहसा ॥ ३० ॥ सुधासमुद्रःसंप्राप्तोमिष्टवारिमहोर्मिमान् ॥ यादोगणसमाकीर्णश्चलद्वीचिविराजितः ॥३१॥ मंदारपारिजाताद्यैःपादपैरतिशोभितः ॥ नानास्तरणसंयुक्तोनानाचित्रविचित्रितः ॥३२॥ मुक्तादामपरिक्लिष्टोनानादामविराजितः ॥ अशोकबकुलाख्यैश्चवृक्षैःकुरुबकादिभिः ॥३३॥ संवृतःसर्वतःसौम्यैःकेतकीचंपकैर्वृतः ॥ कोकिलारावसंघुष्टोदिव्यगंधसमन्वितः ॥ ३४ ॥ द्विरेफातिरणत्कारैरंजितःपरमाद्भुतः ॥ तस्मिन्द्वीपेशिवाकारःपर्यंकःसुमनोहरः ॥ ३५ ॥ रत्नालिखचितोऽत्यर्थंनानारत्नविराजितः ॥ दृष्टोऽस्माभिर्विमानस्थैर्दूरतःपरिमंडितः ॥ ३६ ॥ नानास्तरणसंछन्नइंद्रचापसमन्वितः ॥ पर्यंकप्रवरेतस्मिन्नुपविष्टावरांगना ॥३७॥ रक्तमाल्यांबरधरारक्तगंधानुलेपना ॥ सुरक्तनयनाकांताविद्युत्कोटिसमप्रभा ॥३८॥ सुचारुवदनारक्तदंतच्छदविराजिता ॥ रमाकोट्यधिकाकांत्यासूर्यबिंबनिभाखिला ॥३९॥ वरपाशांकुशाभीष्टधराश्रीभुवनेश्वरी ॥ अदृष्टपूर्वादृष्टासासुंदरीस्मितभूषणा ॥४०

योरत्नभ्रमराः ॥ ३६ ॥ इंद्रचापसमन्वितः इंद्रचापवदनेकवर्णविशिष्टमणिसमन्वितइत्यर्थः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ वरपाशांकुशेति ॥ आयुधस्थानानिवामाधःकरमारभ्यदक्षिणाधःकरपर्यंतम् तदुक्तंमहासंमोहनेतंत्रे ॥ दक्षिणेचांकुशंदद्याद्वामेपाशंप्रदापयेत् ॥ अभयंदक्षिणेदद्याद्वरंवामेप्रदापयेदिति ॥ दशपटल्यामपिभुवनेशीध्याने दक्षेऽकुशाभयेप्रोक्तेवामेपाशमथेष्टदमिति ॥ इष्टदंवरम् ॥ आयुधार्थस्तुप्रपंचसारेभुवनेश्वरीपटलेश्रीमच्छंकरभगवत्पादैर्विस्तरेणोपपादितइतिततएवावधार्यः ॥ भुवनेश्वरीसर्वभुवनेश्वरीत्यर्थः ॥ भुवनेश्वरीपदनिरुक्तिस्तुभुवनेश्वरीपारिजातेभुवनेश्वरीहृदयेदक्षिणामूर्तिसंहितायांच ॥ इदंचध्यानंदेव्यथर्वशिरसि हृत्पुंडरीकमध्यस्थांप्रातःसूर्यसमप्रभाम् ॥ पाशांकुशधरांसौम्यांवरदाभयहस्तकाम् ॥ त्रिनेत्रांरक्तवसनांभक्तकामदुघांभजेइत्युक्तम् ॥४०॥

ह्रींकारजपनिष्ठैस्त्विति ॥ यदापक्षिगणोपिह्रींकारंजपतितदाऽन्येजपंतिह्रींकारबीजमित्यत्रकिंवक्तव्यम् ॥ ४१ ॥उद्यत्पीनेति ॥ स्तनद्वयेनकमलकुड्मलेजितेइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ कनच्छ्रीचक्रताटं
केति ॥ कनंतीदीप्यमानेयेश्रीचक्राकारेत्रिपुरसुंदरीचक्राकारेताटंकेरत्नकुंडलेताभ्यांविटंकंसुंदरंवदनारविंदंयस्याःसा ॥ हृल्लेखाभुवनेशीति ॥ हृल्लेखापदव्युत्पत्तिस्तुभुवनेश्वरीरहस्येउक्ता ॥ हृदिल्लेखे
वजागर्तिप्राणशक्तिरियंपरा ॥ हृल्लेखाकथ्यतेतस्मादिति ॥ त्रिपुरतापनीयश्रुतिरपि॥हृदयागारवासिनीहृल्लेखेति ॥ भुवनेशीपदव्युत्पत्तिस्तुभुवनेशीपारिजातेभुवनेशीहृदयेदक्षिणामूर्तिसंहितायांच॥
व्योमबीजेमहेशानिकैलासादिप्रतिष्ठितम् ॥ वह्निबीजात्सुवर्णादिनिष्पन्नंबहुधाप्रिये ॥ तेनायंवर्ततेलोकोभूमंडलसमस्थितः ॥ तुर्यस्वरेणपातालेशेषरूपेणधार्यते ॥ महाभूमंडलंतस्मात्पातालस्या
पिनायिका ॥ अतएवमहेशानिभुवनेशीतिकथ्यते ॥ बिंदुचंद्रामृतंदेविप्लावयंतीजगत्त्रयम् ॥ द्रवरूपाभवेत्तस्मात्सृजंतीचार्धमात्रया ॥ अतएवमहेशानीभुवनेशीतिकथ्यतइति ॥ भुवनेश्वर्युपनिष
दिभुवनाधीश्वरीतुर्यातीताविश्वविमोहिनीति ॥ मंत्रार्थस्तुहालास्यमाहात्म्येउक्तः॥सचोपोद्घातेएवदर्शितः ॥४४॥हृल्लेखाद्याअमरकन्याः॥४५॥ अनंगकुसुमाद्याश्चयंत्रावरणदेवताः ॥इदमुपलक्षणंसे

ह्रींकारजपनिष्ठैस्तुपक्षिवृंदैर्निषेविता ॥ अरुणाकरुणामूर्तिःकुमारीनवयौवना ॥ ४१ ॥ सर्वशृंगारवेषाढ्यामंदस्मितमुखांबुजा ॥ उद्यत्पीनकुचद्वंद्वनि
र्जितांभोजकुड्मला ॥ ४२ ॥ नानामणिगणाकीर्णभूषणैरुपशोभिता ॥ कनकांगदकेयूरकिरीटपरिशोभिता ॥ ४३ ॥ कनच्छ्रीचक्रताटंकविटंकवद
नांबुजा ॥ हृल्लेखाभुवनेशीतिनामजापपरायणैः ॥ ४४ ॥ सखीवृंदैःस्तुतानित्यंभुवनेशीमहेश्वरी ॥ हृल्लेखाद्याभिरमरकन्याभिःपरिवेष्टिता ॥ ४५ ॥
अनंगकुसुमाद्याभिर्देवीभिःपरिवेष्टिता ॥ देवीषट्कोणमध्यस्थायंत्रराजोपरिस्थिता ॥ ४६ ॥ दृष्ट्वातांविस्मिताःसर्वेवयंतत्रस्थिताभवन् ॥ केयंकांताच
किंनामनजानीमोऽत्रसंस्थिताः ॥ ४७ ॥ सहस्रनयनारामासहस्रकरसंयुता ॥ सहस्रवदनारम्याभातिदूरादसंशयम् ॥ ४८ ॥ नाप्सरानापिगंधर्वीनै
यंदेवांगनाकिल ॥ इतिसंशयमापन्नास्तत्रनारदसंस्थिताः ॥ ४९ ॥ तदासौभगवान्विष्णुर्दृष्ट्वातांचारुहासिनीम् ॥ उवाचांबांस्वविज्ञानात्कृत्वामनसि
निश्चयम् ॥ ५० ॥ एषाभगवतीदेवीसर्वेषांकारणंहिनः ॥ महाविद्यामहामायापूर्णाप्रकृतिरव्यया ॥ ५१ ॥

वार्थमागतानामन्यदेवतानामपि ॥ तदुक्तंब्रह्मांडपुराणे ॥ सेवार्थमागतास्तत्रब्रह्माणीब्रह्मकोटयः॥ लक्ष्मीनारायणानांचकोटयःसमुपागताः॥ गौरीकोटिसहस्राणांरुद्राणामपिकोटयइति ॥ यंत्रमाह ॥
देवीषट्कोणेति ॥ षड्गुणितयंत्रमध्यस्थेत्यर्थः ॥ तच्चयंत्रंप्रपंचसारेस्पष्टम् ॥ यद्वा पद्ममष्टदलंबाह्येवृत्तंषोडशभिर्दलैः ॥ विलिखेत्कर्णिकामध्येषट्कोणमतिसुंदरमितिशारदोक्तंग्राह्यम् ॥ ४६ ॥
॥ ४७ ॥ इतियाश्चचतुर्भुजांपश्यंतितावदेवसैवमूर्तिर्विराड्रूपेणदृश्यमानाऽभवदित्याह ॥ सहस्रनयनारामेति ॥ विराट्स्वरूपंदेव्यास्तुसप्तमस्कंधेस्पष्टम् ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ स्वविज्ञानात्स्वकीयस्म
रणात् ॥ ५० ॥ एषेति ॥ यन्नोऽस्माकंकारणंसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपंतदिदंतर्ह्यव्याकृतमासीत्तन्नामरूपाभ्यांव्याक्रियतइत्यादिश्रुतिप्रतिपाद्यंमायावाएषानारसिंहीसर्वमिदंसृजतिसर्वमिदं
रक्षतिसर्वमिदंसंहरतितस्मान्मायामेतांशक्तिंविद्यादिति ॥ अजामेकांलोहितशुक्लकृष्णां नतस्यकार्यंकारणंचेत्यादिश्रुतिप्रतिपाद्यंच ॥ तदेषाभगवतीतस्यैवमुख्यामूर्तिरियमितिभावः ॥ परंब्रह्मैवस
र्वकारणमायाशबलितंभक्तानुग्रहार्थमिदंरूपंदधारेत्यर्थः ॥ ५१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

इच्छेति ॥ इच्छाशक्तिरुमाकुमारीतिशिवसूत्रप्रतिपाद्या ॥ तत्किंजडा नेत्याह ॥ नित्यानित्यस्वरूपिणीति ॥ नित्यंब्रह्मानित्यंमायातदुभयरूपिणी ॥ मायाशबलब्रह्मरूपिणीत्यर्थः ॥ तथाच भगवत्याउभयात्मकत्वात्कदाचिद्ब्रह्मरूपेणैववर्णनंकदाचित्तच्छक्तिरूपेणैववर्णनमितीच्छाशक्तिरूपत्वेनवर्णनेपिदोषाभावः ॥ तथाचस्मृतिः ॥ ह्रींकारउभयात्मकइति ॥ शिवशक्त्यात्मकइत्यर्थः । ह्रींब्रह्मेतिश्रुतेश्च ॥ ५२ ॥ वेदगर्भावेदजनयित्री ॥ अस्यमहतोभूतस्यनिःश्वसितमेतदृग्वेदइत्यादिश्रुतेः ॥ ममैवाज्ञापराशक्तिर्वेदसंज्ञापुरातनी ॥ ऋग्यजुःसामरूपेणसर्गादौसंप्रवर्ततेइतिकूर्मपुराणेद्वादशाध्यायेश्रीभगवत्युक्तेश्च ॥ ५३ ॥ कारणस्वरूपंभगवत्याविशदयति ॥ एषासंहृत्येति ॥ सर्वजीवानामिति ॥ व्यष्टिलिंगशरीराणितद्वाशनाश्चसमष्टौसूत्रात्मनिस्थापयित्वातत्सम

दुर्ज्ञेयाऽल्पधियांदेवीयोगगम्यादुराशया ॥ इच्छापरात्मनःकामंनित्यानित्यस्वरूपिणी ॥५२॥ दुराराध्याऽल्पभाग्यैश्चदेवीविश्वेश्वरीशिवा ॥ वेदगर्भाविशालाक्षीसर्वेषामादिरीश्वरी ॥ ५३ ॥ एषासंहृत्यसकलंविश्वंक्रीडतिसंक्षये ॥ लिंगानिसर्वजीवानांस्वशरीरेनिवेश्यच ॥ ५४ ॥ सर्वबीजमयीह्येषाराजतेसांप्रतंसुरौ ॥ विभूतयःस्थिताःपार्श्वेपश्यतांकोटिशःक्रमात् ॥५५॥ दिव्याभरणभूषाढ्यादिव्यगंधानुलेपनाः ॥ परिचर्यापराःसर्वाःपश्यतांब्रह्मशंकरौ ॥ ॥ ५६ ॥ धन्यावयंमहाभागाःकृतकृत्याःस्मसांप्रतम् ॥ यदत्रदर्शनंप्राप्तंभगवत्याःस्वयंत्विदम् ॥ ५७॥ तपस्तप्तंपुरायत्नात्तस्येदंफलमुत्तमम् ॥ अन्यथादर्शनंकुत्रभवेदस्माकमादरात् ॥५८॥ पश्यंतिपुण्यपुंजायेयेवदान्यास्तपस्विनः ॥ रागिणोनैवपश्यंतिदेवींभगवतींशिवाम् ॥५९॥ मूलप्रकृतिरेवैषासदापुरुषसंगता ॥ ब्रह्मांडंदर्शयत्येषाकृत्वावैपरमात्मने ॥ ६० ॥ द्रष्टाऽसौदृश्यमखिलंब्रह्मांडंदेवतास्सुरौ ॥ तस्यैषाकारणंसर्वामायासर्वेश्वरीशिवा ॥ ६१ ॥ क्वाहंवाक्वसुराःसर्वेरमाद्याःसुरयोषितः ॥ लक्षांशेनतुलामस्यानभवामःकथंचन ॥ ६२ ॥ सैषावरांगनानामयादृष्टावैमहार्णवे ॥ बालभावेमहादेवीदोलयंतीवमांमुदा ॥ ६३ ॥ शयानंवटपत्रेचपर्यंकेसुस्थिरेदृढे ॥ पादांगुष्ठंकरेकृत्वानिवेश्यमुखपंकजे ॥ ६४ ॥ लेलिहंतंचक्रीडंतमनेकैर्बालचेष्टितैः ॥ रममाणंकोमलांगंवटपत्रपुटेस्थितम् ॥ ६५ ॥ गायंतीदोलयंतीचबालभावान्मयिस्थिते ॥ सेयंसुनिश्चितंज्ञानंजातंमेदर्शनादिव ॥ ६६ ॥ कामंनोजननीसैषाशृणुतांप्रवदाम्यहम् ॥ अनुभूतंमयापूर्वंप्रत्यभिज्ञासमुत्थिता ॥ ६७ ॥

ष्टिलिंगशरीरंसवासनंस्वशरीरेप्रलयकालेसंनिवेश्यस्थापयित्वाएकाकिनीक्रीडति ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ मूलप्रकृतिरेवैषेति ॥ एवंवर्णनंजडशक्तिरूपत्वेनक्रियते ॥ भुवनेश्वर्याजडाजडरूपत्वेनविद्यमानत्वात् ॥ ६० ॥ द्रष्टाऽसौजीवोदृश्यमिदंसर्वंविश्वंतस्योभयविधस्याप्येषैवकारणम् ॥ यथासुदीप्तात्पावकाद्विस्फुलिंगाइतिश्रुतेर्जीवविश्वविभागस्यकारणब्रह्माधीनत्वात् ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ सैषेति ॥ अनयैवममार्धश्लोकात्मकभागवतस्यरहस्यभूतस्योपदेशः कृतइत्यस्यामूर्तिदर्शनेनममप्रत्यभिज्ञासमुत्थिता ॥ तस्यश्लोकार्धस्यार्थस्तु ॥ सर्वंखल्विदंब्रह्माहमेवेति ॥ तस्माद्यामयादृष्टासैवेयंसाचसर्वकारणत्वंस्वस्याह ॥ तस्मादियंसर्वकारणमेवेतिभावः ॥ ननुकस्यामवस्थायामियंत्वयादृष्टातत्राह ॥ बालभावेइति ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥

इतिश्रीदेवीभागवततिलके० तृ० तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ एकोनपंचाशत्पद्यैः स्त्रीभावगमनोत्तरम् ॥ विष्णुनाऽथकृतंस्तोत्रंश्रीदेव्याइतिकथ्यते ॥ १ ॥ श्रीदेवीदर्शनोत्तरंब्रह्मादीनांवृत्तमाह इत्युक्त्वेति ॥ इतिपूर्वोक्तांबालावस्थाकथांब्रह्मणेविष्णुरुक्त्वापुनर्ब्रह्माणंविष्णुराह ॥१॥ २ ॥ तत्रस्थायदेशेवारयिष्यंतितस्मिन्नेवदेशेस्थिताःस्तुतिंकरिष्यामस्तावताद्दयार्द्रासर्वज्ञादेवीज्ञास्यत्यस्मा कंस्तुतिंकृपांचकरिष्यतीत्यर्थः ॥ ३ ॥ नारदंप्रतिब्रह्माह ॥ इत्युक्तेइति ॥ हरिवाक्यंश्रुत्वाअहंहरश्चोभौप्रमुदितौजातौनिकटेश्रीदेवीसमीपेगमनायतदाहरिंप्रत्योमित्यंगीकारवाक्यमुक्त्वास्थितौ ॥

इतिश्रीदेवीभा०म० अष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांतृ०तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ इत्युक्त्वाभगवान्विष्णुःपुनराहजनार्दनः॥वयंगच्छेमपार्श्वेऽस्याः प्रणमंतःपुनःपुनः॥१॥सेयंवरामहामायादास्यत्येषावरान्हिनः॥स्तुवामःसंनिधिंप्राप्यनिर्भयाश्चरणांतिके॥२॥ यदिनोवारयिष्यंतिद्वारस्थाःपरिचारकाः॥ पठिष्यामश्चतत्रस्थाःस्तुतिंदेव्याःसमाहिताः ॥३॥ ब्रह्मोवाच ॥ इत्युक्तेहरिणावाक्येसुप्रहृष्टौसुसंस्थितौ ॥ जातौप्रमुदितौकामंनिकटेगमनायच ॥ ४ ॥ ओमित्युक्त्वाहरिंसर्वेविमानात्त्वरितास्त्रयः ॥ उत्तीर्यनिर्गताद्वारिशंकमानामनस्यलम् ॥ ५ ॥ द्वारस्थान्वीक्ष्यतान्सर्वान्देवीभगवतीतदा ॥ स्मितंकृत्वा चकाराशुतांस्त्रीन्स्त्रीरूपधारिणः ॥ ६ ॥ वयंयुवतयोजाताःसुरूपाश्चारुभूषणाः ॥ विस्मयंपरमंप्राप्तागतास्तत्संनिधिंपुनः ॥७॥ सादृष्ट्वानःस्थितांस्तत्रस्त्री रूपांश्चरणांतिके ॥ व्यलोकयतचार्वंगीप्रेमसंपूर्णयादृशा ॥ ८ ॥ प्रणम्यतांमहादेवींपुरतःसंस्थितावयम् ॥ परस्परंलोकयंतःस्त्रीरूपाश्चारुभूषणाः ॥९॥ पादपीठंप्रेक्षमाणानानामणिविभूषितम् ॥ सूर्यकोटिप्रतीकाशंस्थितास्तत्रवयंत्रयः ॥ १० ॥ काश्चिद्रक्तांबरास्तत्रसहचर्यःसहस्रशः ॥ काश्चिन्नीलांबरा नार्यस्तथापीतांबराःशुभाः ॥ ११ ॥ देव्यःसर्वाःशुभाकाराविचित्रांबरभूषणाः ॥ विरेजुःपार्श्वतस्तस्याःपरिचर्यापराःकिल ॥१२ ॥जगुश्चननृतुश्चान्याः पर्युपासंततताःस्त्रियः ॥ वीणामारुतवाद्यानिवादयंत्योमुदान्विताः ॥ १३ ॥ शृणुनारदवक्ष्यामियद्दृष्टंतत्रचाद्भुतम् ॥ नखदर्पणमध्येवैदेव्याश्चरणपंकजे ॥ ॥ १४ ॥ ब्रह्मांडमखिलंसर्वंतत्रस्थावरजंगमम् ॥ अहंविष्णुश्चरुद्रश्चवायुरग्निर्यमोरविः ॥ १५ ॥ वरुणःशीतगुस्त्वष्टाकुबेरःपाकशासनः ॥ पर्वताःसाग रानद्योगंधर्वाप्सरसस्तथा ॥१६॥ विश्वावसुश्चित्रकेतुःश्वेतश्चित्रांगदस्तथा ॥ नारदस्तुंबरुश्चैवहाहाहूहूस्तथैवच ॥१७॥अश्विनौवसवःसाध्याःसिद्धाश्चपि तरस्तथा ॥ नागाःशेषादयःसर्वेकिन्नरोरगराक्षसाः ॥ १८ ॥ वैकुंठोब्रह्मलोकश्चकैलासःपर्वतोत्तमः॥सर्वंतदखिलंदृष्टंनखमध्यस्थितंचन ॥ १९ ॥

॥ ४ ॥ ततःसर्वेवयंविमानादुत्तीर्यतत्रगताइत्याह ॥ ओमित्युक्त्वेति ॥ ५ ॥ स्त्रीरूपधारिणइति ॥ तेवयंत्रयस्त्रीरूपाजाताइत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ पादपीठंसिंहासनम् ॥ अनेनदासमर्या दाबोधिता ॥ यद्दासेनस्वामिमुखनिरीक्षणंनविधेयंकिंतुपादयोरेवदृष्टिःस्थापनीयेति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ मारुतवाद्यंवेण्वादिकम् ॥ १३ ॥ तदुत्तरंश्रीभुवनेश्वर्याःस्वपादनखमध्येएवानेकको टिब्रह्मांडानिदर्शितानीत्याह ॥ शृणुनारदेति ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ चनेत्यव्ययमप्यर्थकं नखमध्यस्थितमपीत्यर्थः ॥ १९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ इतिदर्शनेनेयमेवसर्वकारणमित्यस्माकंनिश्चयोजातइत्याह ॥ विश्वस्यमातरमिति ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ संसारारण्येसंसारयोनये ॥ पंचकृत्यविधात्र्यै ॥ पंचविधंतत्कृत्यंसृष्टिस्थितिसंहृतितिरोभावाः ॥ तद्वदनुग्रहकरणंप्रोक्तंसततोदितस्यास्येतिवचनोक्तानिपंचकृत्यानितेषांविधात्रीकर्त्री ॥ २८ ॥ सर्वाधिष्ठानरूपायैसर्वविवर्तरूपंमिथ्याजगत्तदधिष्ठानाविकृतब्रह्मरूपायैइत्यर्थः ॥ तथाचब्रह्मांडपुराणेमिथ्याजगदधिष्ठानेति ॥ कूटस्थायैदेहद्वयाधिष्ठानंकूटवन्निर्विकारंचैतन्यंकूटस्थंतद्रूपायै ॥ अर्धमात्रार्थःपरंब्रह्म ॥ अर्धमात्रात्मिकादेवीब्रह्मानंदैकविग्रहा ॥ भुवनाधीश्वरीतुर्यातीताविश्वविमोहिनीतिश्रुतेः ॥ अकारोभगवान्ब्रह्माउकारोविष्णुरुच्यते ॥ मकारोभगवान्रुद्रअर्धमात्रापरंपदम् ॥ अर्धमात्रास्थितानित्येतिस्मृतेश्च ॥ तद्रूपिण्यै ॥ हृल्लेखायैप्रत्यगात्मभूतायै ॥ २९ ॥ इत्थंनिर्गुणब्रह्मरूपत्वेनवर्णयित्वा कारणब्रह्मत्वेनस्तौति ॥ ज्ञातमिति ॥ त्वयिसन्निविष्टंस्थितमित्यर्थः ॥ तेब्रह्मरूपिण्याअस्यजगतःकरणेयाशक्तिर्मायाख्या

मज्जन्मपंकजंतत्रस्थितोऽहंचतुराननः ॥ शेषशायीजगन्नाथस्तथाचमधुकैटभौ ॥ २० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ एवंदृष्टंमयातत्रपादपद्मनखेस्थितम् ॥ विस्मितोऽहंततोवीक्ष्यकिमेतदितिशंकितः ॥ २१ ॥ विष्णुश्चविस्मयाविष्टःशंकरश्चतथास्थितः ॥ तांतदामेनिरेदेवींवयंविश्वस्यमातरम् ॥ २२ ॥ ततोवर्षशतंपूर्णंव्यतिक्रांतंप्रपश्यतः ॥ सुधामयेशिवेद्वीपेविहारंविविधंतदा ॥२३॥ सख्यइवतदातत्रमेनिरेऽस्मानवस्थितान् ॥ देव्यःप्रमुदिताकारानानाभरणमंडिताः ॥२४॥ वयमप्यतिरम्यत्वाद्भूविमविमोहिताः ॥ प्रहृष्टमनसःसर्वेपश्यन्भावान्मनोरमान् ॥ २५ ॥ एकदातामहादेवींदेवींश्रीभुवनेश्वरीम् ॥ तुष्टावभगवान्विष्णुर्युवतीभावसंस्थितः ॥ २६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ नमोदेव्यैप्रकृत्यैचविधात्र्यैसततंनमः ॥ कल्याण्यैकामदायैचवृद्ध्यैसिद्ध्यैनमोनमः ॥२७॥ सच्चिदानंदरूपिण्यैसंसारारणयेनमः ॥ पंचकृत्यविधात्र्यैतेभुवनेश्यैनमोनमः ॥२८॥सर्वाधिष्ठानरूपायैकूटस्थायैनमोनमः ॥ अर्धमात्रार्थभूतायैहृल्लेखायैनमोनमः ॥२९॥ ज्ञातंमयाऽखिलमिदंत्वयिसन्निविष्टंत्वत्तोऽस्यसंभवलयावपिमातरद्य ॥ शक्तिश्चतेऽस्यकरणेविततप्रभावाज्ज्ञाताऽधुनासकललोकमयीतिनूनम् ॥ ३० ॥ विस्तार्यसर्वमखिलंसदसद्विकारंसंदर्शयस्यविकलंपुरुषायकाले ॥ तत्त्वैश्चषोडशभिरेवचसप्तभिश्चभासींद्रजालमिवनःकिलरंजनाय ॥ ३१ ॥ नत्वामृतेकिमपिवस्तुगतंविभातिव्याप्यैवसर्वमखिलंत्वमवस्थिताऽसि ॥ शक्तिंविनाव्यवहृतौपुरुषोप्यशक्तोबंभण्यतेजननिबुद्धिमताजनेन ॥ ३२ ॥

सकललोकमयीतिप्रसिद्धाऽस्तिसाज्ञातामया ॥ नखदर्पणमध्येऽनेकब्रह्मांडदर्शनात् ॥ सर्वंखल्विदमेवाहंनान्यदस्तिसनातनमितिभगवत्युक्तेश्च ॥ तस्मात्सर्वकारणभूतात्वमेवासीतिभावः ॥ ३० ॥ इत्थंकारणब्रह्मरूपिणींवर्णयित्वामायाशक्तिमात्रांवर्णयति ॥ विस्तार्येति ॥ सत्आकाशवायुरूपममूर्तंभूतद्वयम् ॥ असत्तेजोजलभूमिरूपंमूर्तंभूतत्रयम् ॥ तयोर्विकारंतत्परिणामरूपंसर्वंजगत्विस्तार्यपुरुषायचेतनायभोक्रेदर्शयसि ॥ किमर्थंरंजनायतस्यनानाप्रकारैर्भोगंकर्तुमित्यर्थः ॥ एतादृशी षोडशभिस्तत्वैःसांख्योक्तैस्तद्रूपैःपरिणता तथासप्तभिश्चमहदाद्यैस्तस्वैस्तद्रूपैःपरिणतात्वंनोऽस्माकमिंद्रजालमिवविलक्षणाभासि ॥ अनिर्वचनीयेत्यर्थः ॥ यदाहुःसांख्याः ॥ मूलप्रकृतिरविकृतिर्महदाद्याःप्रकृतिविकृतयःसप्त ॥ षोडशकस्तुविकारइति ॥ ३१ ॥ त्वामृतेकिमपिवस्तुनैवास्तीतिव्याप्तिमाह ॥ नत्वामिति ॥ यद्वस्तुभासतेतन्नामरूपविशिष्टमेवभासते तच्चनामरूपंत्वद्रूपमेवततस्तवव्याप्तिरव्याहतेतिभावः ॥ ३२ ॥ ॥ ध ॥ ॥ ध ॥ ॥ ध ॥

प्रीणासीति ॥ इदंविश्वंप्रकटीकरोष्युत्पादयसितथाप्रीणासिअंतर्भावितण्यर्थात्तोषयसितेनत्वंकरुणावत्यसीतिभाति ॥ प्रलयकालेसर्वमत्सिभक्षयसितेनचक्रूरेतिभासीत्तितेवैभवस्यैश्वर्यस्यचरितंकोवेद नकोपीत्यर्थः ॥ ३३ ॥ अस्त्वन्यत्रकथंचिदस्मासुतु त्वमतिकरुणावत्यसीतिनिदर्शनमाह ॥ त्रातावयमिति ॥ रक्षिता मधुकैटभाभ्यांसकाशात् ॥ सुखस्यभवनेमणिद्वीपेनीताआनीताः परम.च कोटिंनीताःप्रापिताः ॥ यद्यस्मात्तवमहाप्रभावंदर्शनंजातंतस्मादित्यर्थः ॥ नह्येतत्करुणामंतरासंभवतितस्मादस्मासुकरुणावत्येवेतिभावः ॥ ३४ ॥ नाहंभवइति ॥ यानीहनस्वदर्पणेदृष्टानिभुवनानिताहशान्यन्यानिकानिकतिसंख्यानितवास्मिन्प्रभावेचरितेरचनाकलापरूपेसंतितानिकोवेद नकोपीत्यर्थः ॥ ३५ ॥ अस्माभिरिति ॥ यथास्मिन्भुवनेअस्माभिर्ब्रह्मादयोदृष्टाःसंतितथाऽन्येषुभु

प्रीणासिविश्वमखिलंसततंप्रभावैःस्वैस्तेजसाचसकलंप्रकटीकरोषि ॥ अस्त्येवदेवितरसाकिलकल्पकालेकोवेददेविचरितंतववैभवस्य ॥ ३३ ॥ त्रातावयं जननितेमधुकैटभाभ्यांलोकाश्चतेसुविततःखलुदर्शितावै ॥ नीताःसुखस्यभवनेपरमांचकोटिंयद्दर्शनंतवभवानिमहाप्रभावम् ॥ ३४ ॥ नाहंभवोनच विरिंचिविवेदमातःकोऽन्योहिवेत्तिचरितंतवदुर्विभाव्यम् ॥ कानीहसंतिभुवनानिमहाप्रभावेह्यस्मिन्भवानिचरितेरचनाकलापे ॥ ३५ ॥ अस्माभिरत्र भुवनेहरिरन्यएवदृष्टःशिवःकमलजःप्रथितप्रभावः ॥ अन्येषुदेविभुवनेषुनसंतिकिंतेकिंविद्मदेविविततंतवसुप्रभावम् ॥ ३६ ॥ याचेंऽबतेंऽघ्रिकमलंप्रणिपत्यकामंचित्तेसदावसतुरूपमिदंतवैतत् ॥ नामापिवक्त्रकुहरेसततंतवैवसंदर्शनंतवपदांबुजयोःसदैव ॥ ३७ ॥ भृत्योऽयमस्तिसततंमयिभावनीयंत्वांस्वामिनीतिमनसाननुचिंतयामि ॥ एषावयोरविरताकिलदेविभूयाद्व्याप्तिःसदैवजननीसुतयोरिवार्ये ॥ ३८ ॥ त्वंवेत्सिसर्वमखिलंभुवनप्रपंचंसर्वज्ञतापरिसमाप्तिनितांतभूमिः ॥ किंपामरेणजगदंबनिवेदनीयंयद्युक्तमाचरभवानितवेंगितंस्यात् ॥ ३९ ॥ ब्रह्मासृजत्यवतिविष्णुरुमापतिश्चसंहारकारकइयंतुजने प्रसिद्धिः ॥ किंसत्यमेतदपिदेवितवेच्छयावैकर्तुंक्षमावयमजेतवशक्तियुक्ताः ॥ ४० ॥ धात्रींधराधरसुतेनजगद्बिभर्तिआधारशक्तिरखिलंतववैबिभर्ति ॥ सूर्योऽपिभातिवरदेप्रभयायुतस्तेत्वंसर्वमेतदखिलंविरजाविभासि ॥ ४१ ॥ ब्रह्माहमीश्वरवरःकिलतेप्रभावात्सर्वेवयंजनियुतानयदातुनित्याः ॥ केऽन्ये सुराःशतमखप्रमुखाश्चनित्यानित्यात्वमेवजननीप्रकृतिःपुराणा ॥ ४२ ॥

वनेषुकिंनसंतिसंत्येव ॥ कथमिदंभविष्यतीतिचेत्तववैभवस्यचरितंकोवेदनकोपीत्यर्थः ॥ तववैभवेनसंभविष्यतीतिभावः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ जननीसुतयोर्मातापुत्रयोरिवव्याप्तिःसंबंधःस्वस्वामिभावः सदैवभूयात् ॥ ३८ ॥ यतः सर्वज्ञतायाःपरिसमाप्तेर्नितांतभूमिश्चरमभूमिस्त्वमसि ॥ इंगितमभिप्रेतम् ॥ ३९ ॥ किंसत्यमेतन्नसत्यमित्यर्थः ॥ यतस्तवेच्छयातवशक्तियुक्तावयंकर्तुंक्षमानान्यथातस्मादित्यर्थः ॥ ४० ॥ त्वंप्रथमतोविरजानिर्गुणात्मरूपिणीविभासिपश्चात्तेप्रभयायुतःसूर्योविभाति ॥ तथाचश्रुतिः तमेवभांतमनुभातिसर्वंतस्यभासासर्वमिदंविभातीति ॥ ४१ ॥ तेप्रभावात्तवशक्त्यैवयंसर्वेजनिमंतोजन्मवंतोननित्यास्ततोऽन्योस्मदपेक्षयाजन्मवान्कोनित्यःस्यात्नकोपीत्यर्थः ॥ किंतुत्वमेवनित्येत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्वंचेदिति ॥ यदिपुरुषंपुराणंत्वंदयसेदयांकरोषिब्रह्माकारमनोवृत्तिरूपब्रह्मविद्याप्रदानेनतदासस्वस्वरूपंजानीयादितिशेषः ॥ इदंतवसन्निधिगोऽहंजानेनिश्चिनोमि ॥ अन्यथाविद्यावत्त्वेनानेकाहं कारादिधर्मवांस्तमःप्रकृतिर्मूढप्रकृतिरेवस्यात् विभुरहमनादिरहमनीहोहमीशोहमित्यादयोहंकारधर्मास्तद्वान्स्यात्सपुरुषस्तथानंक्ष्यत्येवेतिभावः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ सुरपूर्वजानांदेवादिजीवाना मपिसंजीवनायरक्षणायमोक्षायचाम्नायरूपःशास्त्ररूपोऽन्नसत्रस्थानीयोनिगमएवविहितोभवत्यैताहशीत्वंदयावत्यसीत्यर्थः ॥ ४५ ॥ मोक्षार्थमेवेति ॥ समुद्रतरंगवदनादिनिधनस्यब्रह्मणोयेंऽशा जीवभावंगतास्तेषांमोक्षप्राप्त्यर्थमेवस्वप्रयोजनाभावेऽपिप्रपंचंकष्टेनरचयस्येताहश्यतिदयावत्यसीतिभावः ॥ ४६ ॥ जीवोयदेति ॥ यदाजीवः ॥ कृत्यंकर्तृत्वादिकंतवैवत्वत्कर्तृकमेवपरिवेत्तिजा नातिनस्वकर्तृकम् ॥ स्वयंत्वसंगोदासीनएवाहमितिविवेकतोजानाति ॥ तथाअखिलमेतत्त्वमेवसंहरसीत्यपिप्रसिद्धंजानाति ॥ तदात्वंजीवस्यासंगत्वादिज्ञानस्यसत्त्वाद्विरमसेउपशमंप्राप्नोषिस्वकृ

त्वंचेद्भवानिदयसेपुरुषंपुराणंजानेऽहमद्यतवसंनिधिगःसदैव ॥ नोचेदहंविभुरनादिरनीहईशोविश्वात्मधीरितितमःप्रकृतिःसदैव ॥ ४३ ॥ विद्यात्वमेवन नुबुद्धिमतांनराणांशक्तिस्त्वमेवकिलशक्तिमतांसदैव ॥ त्वंकीर्तिकांतिकमलामलतुष्टिरूपामुक्तिप्रदाविरतिरेवमनुष्यलोके ॥ ४४ ॥ गायत्र्यसिप्रथमवेदक लात्वमेवस्वाहास्वधाभगवतीसगुणार्धमात्रा ॥ आम्नायएवविहितोनिगमोभवत्यासंजीवनायसततंसुरपूर्वजानाम् ॥ ४५ ॥ मोक्षार्थमेवरचयस्यखिलंप्र पंचंतेषांगताःखलुयतोननुजीवभावम् ॥ अंशाअनादिनिधनस्यकिलानघस्यपूर्णार्णवस्यवितताहियथातरंगाः ॥ ४६ ॥ जीवोयदातुपरिवेत्तितवैवकृत्यं त्वंसंहरस्यखिलमेतदितिप्रसिद्धम् ॥ नाट्यंनटेनरचितंवितथेंऽतरंगेकार्येकृतेविरमसेप्रथितप्रभावा ॥ ४७ ॥ त्रातात्वमेवममभोहमयाद्भवाब्धेस्त्वामंबिके सततमेमिमहार्तिदेच ॥ रागादिभिर्विरचितेवितथेकिलांतेमामेवपाहिबहुदुःखकरेचकाले ॥ ४८ ॥ नमोदेविमहाविद्येनमामिचरणौतव ॥ सदाज्ञानप्रका शंमेदेहिसर्वार्थदेशिवे ॥ ४९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांतृतीयस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ इत्यु क्त्वाविरतेविष्णौदेवदेवेजनार्दने ॥ उवाचशंकरःशर्वःप्रणतःपुरतःस्थितः ॥ १ ॥ शिवउवाच ॥ यदिहरिस्तवदेविविभावजस्तदनुपद्मजएवतवोद्भवः ॥ किमहमत्रतवापिनसद्गुणःसकललोकविधौचतुराशिवे ॥ २ ॥

त्यात् ॥ तत्रदृष्टांतोयथावितथेमिथ्यारूपेंऽतरंगेऽतिरहस्येचमत्काररूपेकार्येकृतेनटेनरचितंनाट्यंयथाविरमतेतथेत्यर्थः ॥ ४७ ॥ त्रातात्वमेवेति ॥ मोहमयाद्भवाब्धेःसकाशान्ममत्रातात्वमेवनान्यः ॥ एमिअस्यशरणमितिशेषः ॥ महार्तिदेचेत्युत्तरेणकालेइत्यनेनान्वेति ॥ अंतकालेनाशकालेइत्यर्थः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ चत्वारिंश त्पद्यकैस्तुषट्पद्यैरधिकैरथ ॥ हरस्तुत्युत्तरंब्रह्मस्तुतिरत्रापिवर्ण्यते ॥ १ ॥ ब्रह्मानारदंप्रत्याह ॥ इत्युक्त्वेति ॥ १ ॥ यदीति ॥ हेदेवियदिहरिस्तवविभावजःपराक्रमाज्जातस्तर्हितदनुतस्यविष्णो रनुपश्चाज्जायमानःपद्मजोब्रह्मापितवोद्भवस्त्वज्जन्यएव ॥ यदैवमस्तितत्राहंसद्गुणस्तमोगुणवान्तवत्वज्जन्योनाकिं अपितुत्वज्जन्यएव ॥ गुणत्रयस्यत्वत्संबंधित्वादस्माकंचतदात्मकत्वात् ॥ यत स्त्वंसकललोकविधानेचतुरासि ततोऽस्माकंजननंत्वयाकथंकृतमित्यत्रकिमाश्चर्यम् ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

त्वमसीति ॥ वह्निगुणस्वरूपताप्रतिपादनंवह्निस्वरूपताप्रतिपादनस्याप्युपलक्षणम् ॥ करणानिज्ञानेंद्रियकर्मेंद्रियाणि ॥ अथअहंकृतिरहंकारः ॥ शकंध्वादित्वात्पररूपम् ॥३॥ नचविदंतीति ॥ येनिखि
लंजगद्विष्णुहरब्रह्मकृतमित्यन्यथावदंतितेनशास्त्रसिद्धांतंविदंतिजानंति ॥ यतस्तेत्रयस्तवकृतास्त्वयाकृताएवजगद्विरचयंति ॥ तस्मात्त्वमेवसकलजगत्कर्त्रीतिसिद्धांतइत्यर्थः ॥ ४ ॥ ननुपंचमहा
भूतैरेवजगदुत्पद्यतांनेश्वरस्योपयोगइतिचेत्तत्राह अवनीति ॥ यदिपंचभूतैर्विषयसहितैर्गुणसहितैःशब्दस्पर्शादिसहितैश्चजगद्भवेदितिमतंतदातद्भूतपंचकंतवकलांचिदंशरूपामृतेकथंस्फुटंभवेत् तस्य
भूतपंचकस्यदृश्यत्वेनकार्यत्वात्कार्यस्यकर्त्रपेक्षत्वात्कश्चिच्चेतनःकर्ताऽपेक्षितएवेतित्वमेवजगत्कर्त्रीतिभावः ॥ ५ ॥ एकोहंबहुस्यांप्रजायेय इंद्रोमायाभिःपुरुरूपईयतइतिश्रुतेरेकैवत्वमनेकरूपाभव
सीत्याह ॥ भवसीति ॥ विविधवेषैर्यैर्विलासाःक्रीडास्तासुकुतूहलैराश्चर्यैरमसेक्रीडसे विरमसेक्रीडानंतरंप्रलयकालेविरामंचप्राप्नोषि ॥ तथाचव्यासस्रूत्रम् ॥ लोकवत्तुलीलाकैवल्यमिति ॥ ६ ॥

त्वमसिभूसलिलंपवनस्तथाखमपिवह्निगुणश्चतथापुनः ॥ जननितानिपुनःकरणानिचत्वमसिबुद्धिमनोप्यथहंकृतिः ॥ ३ ॥ नचविदंतिवदंतिचयेऽन्यथा
हरिहराजकृतंनिखिलंजगत् ॥ तवकृतास्त्रयएवसदैवतेविरचयंतिजगत्सचराचरम् ॥ ४ ॥ अवनिवायुखवह्निजलादिभिःसविषयैःसगुणैश्चजगद्भवेत् ॥
यदितदाकथमद्यचतत्स्फुटंप्रभवतीतितवांबकलामृते ॥ ५ ॥ भवसिसर्वमिदंसचराचरंत्वमजविष्णुशिवाकृतिकल्पितम् ॥ विविधवेषविलासकुतूहलैर्वि
रमसेरमसेंऽबयथारुचि ॥ ६ ॥ सकललोकसिसृक्षुरहंहरिःकमलभूश्चभवामयदांऽबिके ॥ तवपदांबुजपांसुपरिग्रहंसमधिगम्यतदाननुचक्रिम ॥ ७ ॥ यदि
दयार्द्रमनानसदांऽबिकेकथमहंविहितश्चतमोगुणः ॥ कमलजश्चरजोगुणसंभवःसुविहितःकिमुसत्त्वगुणोहरिः ॥ ८ ॥ यदिनतेविषमामतिरंबिकेकथमिदंब
हुधाविहितंजगत् ॥ सचिवभूपतिभृत्यजनावृतंबहुधनैरधनैश्चसमाकुलम् ॥ ९ ॥ तवगुणास्त्रयएवसदाक्षमाःप्रकटनावनसंहरणेषुवै ॥ हरिहरद्रुहिणाश्च
क्रमात्त्वयाविरचितास्त्रिजगतांकिलकारणम् ॥ १० ॥

अस्मासुयत्कर्तृत्वंतत्तुत्वत्सृष्टपदार्थेष्वेवाकारांतरोत्पादकत्वंघटंप्रतिकुलालस्येवेत्याह ॥ सकललोकेति ॥ एतेवयंभवामजगत्कर्तारोभवाम ॥ कदा ॥ यदात्वत्पदरजोभूजलादिकंसमधिगम्यप्राप्यत
स्याकारविशेषंचक्रिमकृतवंतस्तदेत्यर्थः ॥ इतिपूर्वकल्पीयकथास्मारिता ॥ ७ ॥ यदिदयार्द्रेति ॥ यदिदेवित्वंदयावतीनासि ॥ तदाप्रलयकालेसुषुप्तिमूर्छांगतेभ्योऽस्मभ्यंतत्तद्गुणोपाधिकंज्ञानयोग्यंदेहं
कोदद्याद्यतोदेहोदत्तस्तस्माद्दयावतीत्वात्त्वमय्यपिदयांकुर्वितिभावः ॥ ८ ॥ ननुममसर्वेप्राणिनःसमाएवेतिकथंतान्विहायत्वद्रुपर्येवदयाकर्तव्येतिचेत्तत्राह ॥ यदिनतेइतियदितवविषमामतिर्नास्तिकिं
तुसमैवतर्हिसर्वेप्राणिनःसमदुःखसुखाःकिमितिनकृताविषमाश्चकृतास्तत्तत्प्राणिकृतकर्मवशात्तस्मात्त्वापिजगत्कर्मवशाद्विषमामतिरस्त्येवेतिमय्यपिभक्तिप्रेमयुक्तेदयांकुर्वितिभावः ॥ ९ ॥ ननुयुष्म
भ्यःपूर्वंजगन्मयाकेनसाधनेननिर्मितंतत्राह ॥ तवगुणाइति ॥ तवगुणत्रयमेवजगत्कर्तुंसमर्थमित्यर्थः ॥ तर्हिभवंतःकथंजगतांकारणमितिचेत्तत्राह ॥ हरिहरेति ॥ त्वत्सृष्टपदार्थानांपंचमहाभूता
नामाकारविशेषरूपाणांत्रिजगतांकारणंवयंत्वयारचिताः ॥ त्वत्सृष्टपदार्थेष्वहंकारादिषुजगदाकारविशेषोत्पादकत्वमेवास्माकंकारणत्वंनततोतिरिक्तमित्यर्थः ॥ १० ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

यदित्वद्गुणानांकर्तृत्वंनस्यात्तदाह ॥ परिचितानीति ॥ मयाहरिणाचविमानगतेनकमलजेनचएतैरस्माभिःपथिगतानिनवानिभुवनानिदृष्टानितानिकेनकृतानीतिकथय ॥ नह्यस्माकंतत्कर्तृत्वंकिंतु त्वद्गुणानामेवेतिभावः ॥ ११ ॥ तस्मात्त्वमेवजगत्स्रष्ट्रीत्याह ॥ सृजसीति ॥ कथंजगदेकाकिनीसृजसीतितवलीलांनविद्मइतिभावः ॥ १२ ॥ भगवतीसान्निध्यंप्रार्थयते ॥ जननीति ॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥ १५ ॥ परिचितंसेवितम् ॥ १६ ॥ १७ ॥ एतादृशंत्वत्पदांबुजंयेनभजंतितेहतभाग्याइत्याह ॥ तपसीति ॥ विभवेऐश्वर्येतपोरूपेसत्यपिपराभवोमोक्षात्सकाशात्परिकल्पितोजातस्तेषा

परिचितानिमयाहरिणातथाकमलजेनविमानगतेनवै ॥ पथिगतैर्भुवनानिकृतानिवाकथयकेनभवानिनवानिच ॥ ११ ॥ सृजसिपासिजगज्जगदंबिकेस्व कलयाकियदिच्छसिनाशितुम् ॥ रमयसेस्वपतिंपुरुषंसदातवगतिंनहिविद्मवयंशिवे ॥ १२ ॥ जननिदेहिपदांबुजसेवनंयुवतिभावगतानपिनःसदा ॥ पुरुषतामधिगम्यपदांबुजाद्विरहिताःक्वलभेमसुखंस्फुटम् ॥ १३ ॥ नरुचिरस्तिममांबपदांबुजंतवविहायशिवेभुवनेष्वलम् ॥ निवसितुंनरदेहमवाप्यच त्रिभुवनस्यपतित्वमवाप्यवै ॥ १४ ॥ सुदतिनास्तिमनागपिमेरतिर्युवतिभावमवाप्यतवांतिके ॥ पुरुषताक्वसुखायभवत्यलंतवपदंनयदीक्षणगोचरः ॥ ॥ १५ ॥ त्रिभुवनेषुभवत्वियमंबिकेममसदैवहिकीर्तिरनाविला ॥ युवतिभावमवाप्यपदांबुजंपरिचितंतवसंसृतिनाशनम् ॥ १६ ॥ भुविविहायतवां तिकसेवनंकइहवांछतिराज्यमकंटकम् ॥ त्रुटिरसौकिलयातियुगात्मतांननिकटंयदितेऽङ्घ्रिसरोरुहम् ॥ १७ ॥ तपसियेनिरतामुनयोऽमलास्तवविहाय पदांबुजपूजनम् ॥ जननितेविधिनाकिलवंचिताःपरिभवोविभवेपरिकल्पितः ॥ १८ ॥ नतपसानदमेनसमाधिनानचतथाविहितैःक्रतुभिर्यथा ॥ तवप दाब्जपरागनिषेवणाद्भवतिमुक्तिरजेभवसागरात् ॥ १९ ॥ कुरुदयांदयसेयदिदेविमांकथयमंत्रमनाविलमद्भुतम् ॥ समभवंप्रजपन्सुखितोह्यहंसुविशदंच नवार्णमनुत्तमम् ॥ २० ॥ प्रथमजन्मनिचाधिगतोमयातदधुनानविभातिनवाक्षरः ॥ कथयमांमनुमद्यभवार्णवाज्जननितारयतारयतारके ॥ २१ ॥ ब्रह्मोवा च ॥ इत्युक्तासातदादेवीशिवेनाद्भुततेजसा ॥ उच्चचारांबिकामंत्रंप्रस्फुटंचनवाक्षरम् ॥२२ ॥ तंगृहीत्वामहादेवःपरांमुदमवापह ॥ प्रणम्यचरणौदेव्या स्तत्रैवावस्थितःशिवः ॥ २३ ॥ जपन्नवाक्षरंमंत्रंकामदंमोक्षदंतथा ॥ बीजयुक्तंशुभोच्चारंशंकरस्तस्थिवांस्तदा ॥ २४ ॥

मित्यर्थः ॥ १८ ॥ तस्मान्नतपसेति ॥ नकर्मणानप्रजयाधनेनत्यागेनैकेअमृतत्वमानशुरित्यादिश्रुतेः ॥ अहमेवस्वयमिदंवदामिजुष्टंदेवेभिरुतमानुषेभिः ॥ यंकामयेतंतमुग्रंकृणोमितंब्रह्माणंतमृषिं तंसुमेधामितिश्रुतेश्च ॥ तवपदाब्जनिषेवणाद्यथामुक्तिःसाचझटितिभवतितथानकुत्रापीतिभावः ॥ १९ ॥ प्रजपन्सुखितःसमभवमित्यन्वयः ॥ २० ॥ ननुनवार्णमंत्रोस्तीत्येवप्रथमतस्त्वयाकथंज्ञात मितिचेत्तत्राह ॥ प्रथमजन्मनीति ॥ पूर्वजन्मनिमयागुरोःसकाशादधिगतःप्राप्तःस्थितः ॥ सइहजन्मन्यधुनानविभातिविस्मृतत्वात्तथापिसंस्कारस्तुतिष्ठतितस्मात्स्मरणंजातमितिभावः ॥ नवाक्षर इति ॥ नवार्णश्चंडिकामंत्रइत्यर्थः ॥ तद्विधानंचनवमस्कंधांतिमाध्यायेवक्ष्यति ॥ अनेनचब्रह्मादीनांजीवत्वंस्पष्टमेवोक्तम् ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ बीजयुक्तंवाक्कामायायुक्तम् ॥ २४ ॥ ॥ ५ ॥

॥ २५ ॥ नवेदाइति ॥ वेदास्त्वामेवंसर्वज्ञत्वादिविशिष्टांकलयितुंज्ञातुंपटवोनासन्इतिन किंतर्हिंपटवएव ॥यतस्त्वांसकलजनधात्रीमविकलांक्षुद्रकर्मणियज्ञादिषुनोचुस्तदेतत्त्वन्महिमज्ञानाभावेसंभव
तिकिं नैवसंभवति तस्माज्जानंतएवते ॥ ननुतर्हिसर्वथानजानंतिमामतोनोचुरित्येवकिंनस्यात्तत्राह ॥ स्वाहाभूतेति ॥ यदित्वांसर्वथानजानंतितर्हित्वदेकदेशभूतशक्तिःस्वाहाभूताकथं सकलमख
होमेषुविहितातैस्तस्माज्जानंतएवते ॥ अतएवतववेदैकवेद्यत्वमस्त्येव ॥ यतस्त्वंक्षुद्रकर्मणिनविहितातातएवत्वंसर्वज्ञासर्वोत्तराजाता नात्वंद्राद्रिक्षुद्रदेवगणपंक्तिस्थाजातेतिभावः ॥ २६ ॥ भक्त्य
भिनिवेशात्स्वधन्यतांवर्णयति कर्ताहमितिश्लोकद्वयेन ॥ कर्ताहंधन्योस्मीत्याद्येताद्दशाभिमानेनकेवलगर्वाभिनिवेशान्मोहसागरेमग्नःस्थितः ॥ विलक्षणगुणाभावेऽभिमानस्यमूर्खधर्मत्वात् ॥२७॥
यद्यप्येतावत्कालपर्यंतमेताद्दशःस्थितस्तथाप्यद्याहंधन्योस्मीतिवक्ता ॥ यथार्थवादनिपुणोयथार्थवक्ताजातोस्मिमहागुणलाभात् ॥ कोसौमहागुणस्तत्राह ॥ तवपादपंकजपरागस्यादानंग्रहणंत

तंतथाऽवस्थितंद्दष्ट्वाशंकरंलोकशंकरम् ॥ अवोचंतांमहामायांसंस्थितोऽहंपदांतिके ॥ २५ ॥ नवेदास्त्वामेवंकलयितुमिहासन्नपटवोयतस्तेनोचुस्त्वांस
कलजनधात्रीमविकलाम् ॥ स्वाहाभूतादेविसकलमखहोमेषुविहितातदात्वंसर्वज्ञाजननिखलुजातात्रिभुवने ॥ २६ ॥ कर्ताऽहंप्रकरोमिसर्वमखिलंब्रह्मांड
मत्यद्भुतंकोऽन्योस्तीहचराचरेत्रिभुवनेमत्तःसमर्थःपुमान् ॥ धन्योस्म्यत्रनसंशयःकिलयदाब्रह्मास्मिलोकातिगोमग्नोऽहंभवसागरेप्रविततेगर्वाभिवेशादिति
॥२७॥ अद्याहंतवपादपंकजपरागादानगर्वेणवैधन्योऽस्मीतियथार्थवादनिपुणोजातःप्रसादाम्बते ॥ याचेत्वांभवभीतिनाशचतुरांमुक्तिप्रदांचेश्वरींहित्वामो
हकृतंमहार्तिनिगडंत्वद्भक्तियुक्तंकुरु ॥२८॥अतोऽहंचजातोविमुक्तःकथंस्यांसरोजादमेयात्त्वदाविष्कृताद्दै॥ तवाज्ञाकरःकिंकरोऽस्मीतिनूनंशिवेपाहिमांमो
हमग्नंभवाब्धौ ॥ २९ ॥ नजानंतियेमानवास्तेवदंतिप्रभुंमांतवाद्यंचरित्रंपवित्रम् ॥यजंतीहयेयाजकाःस्वर्गकामानतेतेप्रभावंविदंत्येवकामम् ॥ ३० ॥ त्व
यानिर्मितोऽहंविधित्वेविहारंविकर्तुंचतुर्धाविधायादिसर्गम् ॥ अहंवेद्मिकोऽन्योविवेदादिमायेक्षमस्वापराधंत्वहंकारजंमे ॥ ३१ ॥

स्ययोगर्वःसएवमहान्गुणस्तेन ॥ अनेनेचभक्तिनिर्भरोदर्शितः ॥ यतएताद्दशीभक्तिर्निर्गुणस्यापिदुराचारवतोमहत्वप्रदा ॥ तस्मान्महार्तिनिगडंहित्वात्वद्भक्तियुक्तंकुरु इत्येवप्रार्थनाममेतिभा
वः ॥ २८ ॥अतइति॥ हेशिवेत्वदाविष्कृतात्सरोजादहंजातःकथंमुक्तःस्यामितिचिंतयायुक्तस्तवाज्ञाकरःकिंकरोस्मीतिनूनंमांनिश्चित्यभवाब्धौमोहेनाविवेकेनमग्नंमामतोभक्तिप्रदानेनपाहिरक्षय ॥ २९॥
येतवाद्यंपवित्रंचरित्रंजगत्सर्जनादिरूपंनजानंतितेमांप्रभुंवदंति ॥ तथायेयाजकाःस्वर्गकामास्तेपितेप्रभावंनजानंति ॥ यतोमोक्षार्थंत्वामनाराध्यस्वर्गार्थमिंद्रादिदेवानेवयथेष्टंयजंतिमोहिताएवतवमा
ययैतेइतिभावः ॥ तदुक्तंब्रह्मांडपुराणे ॥ अश्रुतासःश्रुतासश्चयज्वानोयेप्ययज्वनः ॥ स्वर्यंतोनापेक्षंतेइंद्रमग्निंचयेविदुः ॥ सिकताइवसंयंतिरश्मिभिःसमुदीरिताः ॥ अस्माँल्लोकादमुष्माच्चेत्याहचार
ण्यकश्रुतिरिति ॥ ३० ॥ त्वयेति ॥ विहारंसंसारसर्जनादिरूपंविशेषेणकर्तुमहंविधित्वेविधित्वपदव्यांत्वयानिर्मितउत्पादितःसन्नप्यादिसर्गंचतुर्धाऽण्डजस्वेदजजरायुजोद्भिज्जादिरूपेणविधायाहंका
रादहमेववेद्मिसर्वं मत्तःकोन्योविवेदेतिवृत्तिमानूजातस्तदहंकारजमपराधंक्षमस्व ॥ नहित्वयानिर्मितस्यैवमपराधोयुक्तइतिभावः ॥ ३१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

श्रममिति॥मिषेणापिव्याजेनापियन्नामश्रीदेव्याःसमुच्चारितंजातुकदाचिदपिननिरंतरंतथापितन्नामोच्चारितंमोक्षप्रदंभवति॥इत्थंसतिमोक्षार्थयेऽष्टांगयोगादिसाधनश्रमंकुर्वंतितेमूढाएव॥तदुक्तंमहा
कालसंहितायाम् ॥ सहेलंवासलीलंवायस्याःस्मरणमात्रतः ॥ करामलकवन्मुक्तिस्तांनसेवेतकोजनइति ॥ ३२ ॥ विचारेपरेइति यथायोगिनोमूढाएवंसांख्याअपिमूढाएवेत्याह ॥ विचारेइति ॥
तत्त्वसंख्याविधानेतत्त्वसंख्याविधानवतिविचारेपदेस्थानेमोहिताएतेभवाब्धौकिंनमूढाअपितुमूढाएव ॥ यतःसंसारमुक्तिप्रदात्वमेवासि ततस्त्वन्नामविहायतस्मिन्पदेमोहितामूढाःकथंनस्युरित्यर्थः
॥३३॥अस्तुमूढानामियंवार्तापूर्णाज्ञानिनस्तुत्वयिप्रेम्णोऽतिशयात्त्वन्नामकदापिनत्यजंतीत्याह॥परंतत्त्वेति॥आद्यैर्हरिहरादिभिर्जनैःयैःपरंतत्त्वज्ञानमनुभूतंतेऽपिकिंनिमेषार्धमपिशिवाचांबिकाशक्ति

श्रमंयेऽष्टधायोगमार्गेप्रवृत्ताःप्रकुर्वंतिमूढाःसमाधौस्थितावै ॥ नजानंतितेनाममोक्षप्रदंवासमुच्चारितंजातुमातर्मिषेण ॥ ३२ ॥ विचारेपरेतत्त्वसंख्यावि
धानेपदेमोहितानामतेसंविहाय ॥ नकिंतेविमूढाभवाब्धौभवानित्वमेवासिसंसारमुक्तिप्रदावै ॥ ३३ ॥ परंतत्त्वविज्ञानमाद्यैर्जनैर्यैरजेचानुभूतंत्यजंत्येव
तेकिम् ॥ निमेषार्धमात्रंपवित्रंचरित्रंशिवाचांबिकाशक्तिरीशेतिनाम ॥३४॥ नकिंत्वंसमर्थाऽसिविश्वंविधातुंदृशैवाशुसर्वंचतुर्धाविभक्तम् ॥ विनोदार्थमेवं
विधिंमांविधायादिसर्गेकिलेदंकरोषीतिकामम् ॥ ३५ ॥ हरिःपालकःकिंत्वयाऽसौमधोर्वातथाकैटभाद्रक्षितःसिंधुमध्ये ॥ हरःसंहृतःकिंत्वयासौनकाले
कथंमेभ्रुवोर्मध्यदेशात्सजातः ॥ ३६ ॥ नतेजन्मकुत्रापिदृष्टंश्रुतंवाकुतःसंभवस्तेनकोपीहवेद ॥ किलाद्यासिशक्तिस्त्वमेकाभवानिस्वतंत्रैःसमस्तैरतोबो
धिताऽसि ॥ ३७ ॥ त्वयासंयुतोऽहंविकर्तुंसमर्थोहरिस्त्रातुमंबत्वयासंयुतश्च ॥ हरःसंप्रहर्तुंत्वयैवेहयुक्तःक्षमानाद्यसर्वेत्वयाविप्रयुक्ताः ॥ ३८ ॥ यथा
ऽहंहरिःशंकरःकिंतथाऽन्येनजातानसंतीहनोवाभविष्यन् ॥ नमुह्यंतिकेऽस्मिंस्तवात्यंतचित्रेविनोदेविवादास्पदेऽल्पाशयानाम् ॥ ३९ ॥ अकर्तागुणस्प
ष्टएवाद्यदेवोनिरीहोनुपाधिःसदैवाकलश्च ॥ तथापीश्वरस्तेवितीर्णंविनोदंसुसंपश्यतीत्याहुरेवंविधिज्ञाः ॥ ४० ॥

रीशेतिनामत्यजंतिनैवत्यजंतीत्यर्थः ॥ तदुक्तंभुवनेशीसंहितायाम् ॥ आत्मानुभूतिनिष्णाताद्वैतभावविवर्जिताः ॥ तेऽपिप्रेम्णाभजंत्येनामित्थंसर्वोत्तमाशिवेति ॥ ३४ ॥ ३५॥ हरिःपालकइति ॥
यःसिंधुमध्येत्वयामधोर्वाकैटभाद्वारक्षितोहरिरसौजगतःपालकःकिंभवति नैवभवतीत्यर्थः ॥ यःस्वरक्षणेसमर्थोनसकथमन्यपालनेसमर्थःस्यादितिभावः ॥ तथासर्वसंहारकोयदिहरस्तर्हित्वयासौकिं
कालेप्रलयकालेसंहृतोनाशितः यदिननाशितस्तर्हिकथंमेभ्रुवोर्मध्यदेशात्सजातस्तस्मात्सोऽपिसर्वसंहारकोन ॥ नहिसर्वसंहारकमन्यःसंहरेत्तस्मान्मुख्यासृष्टिस्थितिसंहारकर्त्रीत्वमेवासीतिभावः ॥
॥ ३६ ॥ स्वतंत्रैर्वेदैरित्यर्थः ॥ ३७ ॥ त्वयाविप्रयुक्तावियुक्ताःक्षमानेत्यन्वयः ॥ ३८ ॥ अल्पाशयानामल्पबुद्धीनांविवादास्पदेसद्वाऽसद्वेत्यादिविकल्पास्पदे ॥ ३९ ॥ निर्गुणोऽपीश्वरस्तववि
नोदंसंपश्यतीतिविधिज्ञाःशास्त्रज्ञावदंतीत्यन्वयः ॥ एतादृशीत्वंमहाचमत्कारकर्त्री ॥ यस्याश्चमत्कृतिंनिरीहोऽपीश्वरोवेदितुमिच्छतीति ॥ ४० ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

इत्थंदेवींस्तुत्वास्वमनसिस्थिताशंकांदूरीकर्तुंपृच्छति ॥ दृष्टादृष्टविभेदेऽस्मिन्निति ॥ दृष्टादृष्टयोर्मूर्तामूर्तयोर्विभेदोयस्मिन्संसारेदृश्यादृश्यराशिद्वयात्मकेइत्यर्थः ॥ तस्मिन्संसारेत्वत्तःप्रागाधारभू तस्त्वपरःपुमान्भवति ॥ आधाराधेययोःपूर्वापरीभावस्यलोकदृष्टयोक्तत्वात् ॥नतुवाविकःपूर्वापरीभावः उभयोरप्यनादित्वस्यवेदसिद्धत्वात् ॥ तथाचैकात्वंसचैकइतितत्त्वद्वयंसिद्धम् ॥ अने नतत्त्वद्वयेनैवसर्वप्रपंचनिर्वाहेतृतीयस्योपयोगाभावान्नान्यःकोपितृतीयोस्ति ॥ इत्थंप्रमेयेपदार्थेश्रुत्यायुक्त्यालाघवेनचविचारितेपदार्थद्वयमेवसिध्यति ॥ अविचारितेतुमतांतरेऽनेकानितत्त्वानि जातान्येवेतितदुपयोगाभावः ॥ ४१ ॥ तत्रैकमेवाद्वितीयंब्रह्म नेहनानास्तिकिंचनेतिश्रुतिवाक्यंकदापिमिथ्यानैवकल्पनीयम् ॥ सर्वप्रमाणमूर्धन्यत्वात् ॥ तत्रैवंसतिपदार्थद्वयमनुभवेनभासतेश्रु

दृष्टादृष्टविभेदेऽस्मिन्प्राक्त्वत्तोवैपुमान्परः ॥ नान्यःकोऽपितृतीयोऽस्तिप्रमेयेसुविचारिते ॥ ४१ ॥ नमिथ्यावेदवाक्यंवैकल्पनीयंकदाचन ॥ विरोधो ऽयंमयाऽत्यंतंहृदयेतुविशंकितः ॥ ४२ ॥ एकमेवाद्वितीयंयद्ब्रह्मवेदावदंतिवै ॥ साकिंत्वंवाप्यसौवाकिंसंदेहंविनिवर्तय ॥ ४३ ॥ निःसंशयंनमेचेतः प्रभवत्यविशंकितम् ॥ द्वित्वैकत्वविचारेऽस्मिन्निमग्नंक्षुल्लकंमनः ॥ ४४ ॥ स्वमुखेनापिसंदेहंछेत्तुमर्हसिमामकम् ॥ पुण्ययोगाच्चमेप्राप्तासंगतिस्तवपाद योः ॥ ४५ ॥ पुमानसित्वंस्त्रीवाऽसिवदविस्तरतोमम ॥ ज्ञात्वाऽहंपरमांशक्तिंमुक्तःस्यांभवसागरात् ॥ ४६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टा दशसाहस्र्यांसंहितायांतृतीयस्कंधेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ ॥ छ ॥
॥ ब्रह्मोवाच ॥ इतिपृष्टामयादेवीविनयावनतेनच ॥ उवाचवचनंश्लक्ष्णमाद्याभगवतीहिसा ॥ १ ॥

तिस्त्वद्वैतंवक्ति तस्माच्छ्रुत्यनुभवयोर्महान्विरोधोमयाहृदयेविशंकितस्तर्कितइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ तत्रश्रुतिप्रामाण्यादात्मव्यतिरिक्तस्यमिथ्यात्वंवक्तव्यंतदाकिंत्वमात्मरूपास्युतासौपुरुषइतिसंदेहंवि निवर्तय ॥ मिथ्यापदार्थभंजनेश्रद्धायाअजायमानत्वादितिनिर्णयआवश्यकइतिभावः ॥ ४३ ॥ द्वित्वैकत्वेति ॥ द्वैतंसत्यंवाऽद्वैतंसत्यंवेतिविचारेइत्यर्थः ॥ ४४ ॥ स्वमुखेनापिस्वमुखेनैवे त्यर्थः ॥ बहुपुण्ययोगेनतवपादयोःसंगतिर्लब्धाऽस्तिततएतादृशंरहस्यमेवप्रष्टव्यमितिभावः ॥ ४५ ॥ येनज्ञानेनत्वांपरमांशक्तिंज्ञात्वाभवसागरान्मुक्तःस्यामित्यर्थः ॥ ४६ ॥ इतिश्रीदेवीभागव ततिलकेतृतीयस्कंधे पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ पंचाशीतिमहापद्यैरर्धश्लोकाधिकैरथ ॥ श्रीदेव्याउपदेशश्चब्रह्मणेकृतईर्यते ॥ १ ॥ ब्रह्मप्रश्नोत्तरंश्रीदेवीनिजरूपोपदेशंचकारेत्याह ॥ इतिपृष्टेति ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सदैकत्वमिति ॥ यत्त्वयोक्तमद्वैतंसत्यंचेद्वैतस्यमिथ्यात्वात्द्वैतांतर्गतएवमायादिपदार्थःसंभवतीतिमिथ्यापदार्थभजनेश्रद्धानजायतइतित्वंब्रह्मरूपिण्यसिवाततोभिन्नाऽसिचेति॥तत्रैतदुच्यते॥सत्यम द्वैतमेवतथाप्यद्वैतरूपाद्ब्रह्मणोनाहंभिन्नाऽस्मिशक्तेश्वशक्ताव्यतिरेकात् ॥ अग्न्यादिशक्तीनामग्नेर्व्यतिरेकेणादर्शनात् ॥द्विविधंहिशक्तिरूपंकार्यंकारणंच॥तत्रकार्यरूपमावरणविक्षेपादिरूपंतत्तुशक्तिम द्रूपात्पृथगेवभासते॥अहमज्ञोहंसुखीदुःखीचेत्याद्यनुभवात्॥अग्निरूपाद्भिन्नत्वेनभासमानदाहस्फोटादिशक्तिकार्यवत् ॥ यच्चकारणभूतंमहामायारूपंनतच्छक्तिमतोब्रह्मणःपृथगवभासतेअग्नेर्दाहादिकार्य भिन्नदाहादिकार्यजनकशक्तेर्भेदेनादर्शनात्स्वात्मन्यावरणविक्षेपभिन्नावरणविक्षेपजनकमहामायाशक्तेरनुभवाच्च ॥ तस्याःसद्भावेतर्हिकिंप्रमाणमितिचेदावरणविक्षेपरूपकार्यान्यथानुपपत्तिःश्रुत्यादि कंचेतिब्रूमः ॥ तत्रैवंसति यथाग्नौहोमेग्निशक्त्यांहोमोऽर्थसिद्धोयथावाऽग्निशक्तौहोमेऽग्नौहोमोऽर्थसिद्धएवंब्रह्मोपासनायामपिममोपासनार्थादेवसिद्धाममोपासनायामपिब्रह्मोपासनार्थादेवसिद्धा ॥ त थाचोभयत्रमायोपासनायांब्रह्मोपासनायांचमायाविशिष्टब्रह्मरूपमेवोपास्यंभवति ॥ तथाचममोभयात्मकत्वादेकस्यभागस्यमायारूपस्यममिथ्यात्वेऽपिद्वितीयभागस्यब्रह्मरूपस्यममसत्यत्वान्ना द्वैतश्रुतिविरोधोनवोपासनायामश्रद्धास्यात् ॥ अयंतुक्रमःसर्वेषाम् ॥ मायोपासनामायायाएवब्रह्मोपासनाब्रह्मणएवेति ॥ तस्मात्केवलमायायाःकारणभूतायाब्रह्मानधिष्ठितायाउपास्यत्वासंभवेन

देव्युवाच ॥ सदेकत्वंनभेदोऽस्तिसर्वदैवममास्यच ॥ योऽसौसाहमहंयोसौभेदोऽस्तिमतिविभ्रमात् ॥ २ ॥ आवयोरंतरंसूक्ष्मंयोवेदमतिमान्हिसः ॥ वि मुक्तःसतुसंसारान्मुच्यतेनात्रसंशयः ॥ ३ ॥ एकमेवाद्वितीयंवैब्रह्मनित्यंसनातनम् ॥ द्वैतभावंपुनर्यातिकालउत्पित्सुसंज्ञके ॥ ४ ॥ यथादीपस्तथोपा धेर्योगात्संजायतेद्विधा ॥ छायेवादर्शमध्येवाप्रतिबिंबंतथाऽऽवयोः ॥ ५ ॥

मायाविशिष्टंब्रह्मैवसर्वेषामुपास्यमिति ॥ तदेवचममुख्यंस्वरूपमितिनकश्चिद्दोषलेशइति ॥ इदंसर्वमुपोद्घातेएवस्पष्टीकृतंतदेतत्सर्वंमनसिनिधायश्रीदेव्युवाच ॥ सदैकत्वमिति ॥ तदुक्तं पावकस्यो ष्णतेवेयमुष्णांशोरिवदीधितिः ॥ चंद्रस्यचंद्रिकेवेयंशिवस्यसहजाध्रुवेति ॥ योऽसौपरमात्मासएवाहमस्मि अहंयास्मिसएवयोऽसौपरमात्मासोऽस्ति ॥ शक्तिशक्तिमतोरभेदात् ॥ मतिविभ्रमादि ति ॥ शक्तिःशक्तिमतोभिन्नेतिभेदोभ्रममूलकएवेत्यर्थः ॥ २ ॥ आवयोःशक्तिशक्तिमतोरंतरंभेदः ॥ कार्यरूपेणशक्तिःशक्ताद्भिन्नेतिरूपस्तंयोवेदअर्थात्कारणशक्तिरूपस्यब्रह्मणासहाभेदंयोवेद सपु रुषोमायाशक्तिज्ञानसमयेएवतदभिन्नब्रह्मज्ञानवान्सन्ज्ञानसमयेएवविमुक्तःसन्नपिदेहांतेसंसारान्मुच्यते विदेहकैवल्यंप्राप्नोतीत्यर्थः ॥ यद्वाऽऽवयोरंतरंनास्त्यैवभेदोनस्वरूपतोभेदस्तंयोवेदेतिसमा नार्थम् ॥ ३ ॥ यद्येकमेवब्रह्मतर्हीदंद्वैतंकस्मादागतमितिचेत्तत्राह ॥ एकमेवेति ॥ कालेउत्पित्सुसंज्ञकेउत्पादनेच्छावतिकालेसृष्टिकालेइत्यर्थः ॥ ४ ॥ यथादीपइति ॥ यथादीपएकःसन्नप्युपाधि योगादनेकधाभवति ॥ तथामायातत्कार्योपाधिभेदादात्मैकोऽपिद्विधाऽनेकदृश्याद्दृश्यकोटिभेदेनद्विधाभवति ॥ यथामुखमेकमप्युपाधिदर्पणभेदात्प्रतिबिंबरूपेणबहुधाभवतियथावापुरुषस्यछायो पाधिभेदादनेकधाभवति तथैवावयोःप्रतिबिंबंमायाकार्यांतःकरणरूपोपाधिष्वनेकधाभवति ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

किमर्थमयंभेदोभवतितत्राह ॥ सर्गार्थमिति ॥ अयंभावः ॥ नियतकालपरिपाकानांकर्मणांमध्येपरिपक्कानामुपभोगेनक्षयादितरेषांचापरिपक्कानांभोगासंभवेनतदर्थायाःसृष्टेरनुपयोगात्प्राकृतःप्रलयो भवति तस्मिन्प्रलयेसर्वंजगद्बीजरूपेणमायायांलीनंभवति मायाचग्रस्तसमस्तप्रपंचाब्रह्माभेदेनतिष्ठति ॥ तदानिस्तरंगसमुद्रकल्पंब्रह्मनिरीहंतथैवतिष्ठति ॥ यदधिकृत्योच्यते ॥ नासदासीन्नोसदासी त्तदानींनासीद्रजोनोव्योमापरोयदित्यादि तुच्छ्येनाभ्वपिहितमित्यंतम् ॥ परिपक्वेषुतुकर्मसुतत्तत्कालकर्मवशात्क्षेत्रस्थंबीजंयथोच्छूनंभवति तथैवाद्वैतंनिरीहंब्रह्मापिकालकर्मवशादुच्छूनंभवति॥प श्चादंकुरस्ततःशाखास्ताभ्यःपत्राणि ततःपुष्पं ततःफलमेवमेवक्षेत्रबीजवदत्रापिमायाबीजादंकुरादिकंजायते॥सचोच्छूनतादिपरिणामोमायायाएवनब्रह्मणस्तस्यनिरवयवत्वान्मायायाश्चसावयवत्वा त्परिणामेसावयववस्तुनएवापेक्षणात् ॥ ब्रह्मतुविवर्तोपादानं तद्विनामायायाःसत्तास्फूर्त्योरभावेनपरिणामायोगात् ॥ तथाचमायायांतत्कार्येचब्रह्मणो ॥ नुस्यूतत्वाद्यावंतोमायाभेदास्तावंतएव

भेदउत्पत्तिकालेवैसर्गार्थंप्रभवत्यज ॥ दृश्यादृश्यविभेदोऽयंद्वैविध्येसतिसर्वथा ॥ ६॥ नाहंस्त्रीनपुमांश्चाहंनक्लीबंसर्गसंक्षये ॥ सर्गेसतिविभेदःस्यात्कल्पितो ऽयंधियापुनः ॥ ७॥ अहंबुद्धिरहंश्रीश्चधृतिःकीर्तिःस्मृतिस्तथा॥ श्रद्धामेधादयालज्जाक्षुधातृष्णातथाक्षमा ॥ ८ ॥ कांतिःशांतिःपिपासाचनिद्रातंद्राजरा ऽजरा ॥ विद्याविद्यास्पृहावांछाशक्तिश्चाशक्तिरेवच ॥ ९ ॥ वसामज्जाचत्वक्चाहंदृष्टिर्वागनृतानृता ॥ परामध्याचपश्यंतीनाड्योऽहंविविधाश्चयाः ॥ ॥ १० ॥ किंनाहंपश्यसंसारेमद्वियुक्तंकिमस्तिहि ॥ सर्वमेवाहमित्येवंनिश्चयंविद्धिपद्मज ॥ ११ ॥ एतैर्मेनिश्चितैरूपैर्विहीनंकिंवदस्वमे ॥ तस्मादहंवि धेचास्मिन्सर्गेवैविततास्भवम् ॥ १२ ॥ नूनंसर्वेषुदेवेषुनानानामधराह्यहम् ॥ भवामिशक्तिरूपेणकरोमिचपराक्रमम् ॥ १३ ॥ गौरीब्राह्मीतथारौद्रीवा राहीवैष्णवीशिवा ॥ वारुणीचाथकौबेरीनारसिंहीचवासवी ॥ १४ ॥ उत्पन्नेषुसमस्तेषुकार्येषुप्रविशामितान् ॥ करोमिसर्वकार्याणिनिमित्तंतंविधायवै ॥ ॥१५॥ जलेशीतंतथावह्नावौष्ण्यंज्योतिर्दिवाकरे ॥ निशानाथेहिमाकामंप्रभवामियथातथा ॥ १६ ॥ मयात्यक्तंविधेनूनंस्पंदितुंनक्षमंभवेत् ॥ जीवजा तंचसंसारेनिश्चयोऽयंब्रवीत्वयि ॥ १७ ॥ अशक्तःशंकरोहंतुंदैत्यान्किलमयोज्झितः ॥ शक्तिहीनंनरंब्रूतेलोकश्चैवातिदुर्बलम् ॥ १८ ॥

ब्रह्मणोभेदाःसर्गार्थंजाताइति ॥ यदैवंजातंतदाद्वैविध्येसतिदृश्यादृश्यभेदोऽपिसर्वथाजातः ॥ ६ ॥ तथाचाहंमायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्येव नपुरुषरूपाक्लीबरूपावानवास्त्रीरूपेत्याह ॥ नाहंस्त्रीति ॥ सर्वसंक्षयेप्रलयेइदंकिमपिनास्तिअहंपुरुषोवास्त्रीवेति पुनःसर्गेसतिजीवानुग्रहार्थमयंभेदोमयाधियास्ववृत्त्यात्मिकयाकल्पितः ॥७॥ भेदानामानंत्येप्युदाहरणार्थंकांश्चिद्भेदानाह ॥ अहंबुद्धिरिति॥८॥ ॥ ९ ॥ १० ॥ सर्वमेवाहमिति एकोहंबहुस्यांप्रजायेय इंद्रोमायाभिःपुरुरूपईयतइतिश्रुतेर्मायाविशिष्टंब्रह्मैवसर्वाकारेणभासतइतिमद्वियुक्तंवस्तुकिमस्ति नैवास्तीत[illegible]॥ यदिस्यात्तर्हितद्वंध्यापुत्रो पममसदेवस्यादिति ॥ ११ ॥ वितताव्यापिका ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ प्रविशामितानिति ॥ तत्सृष्ट्वातदेवानुप्राविशदितिश्रुतेः ॥ तान्पदार्थान्[illegible]मित्वंभगवत्यास्वस्येच्छ म् ॥ निमित्तंतमिति ॥ सकरोतीतितंपुरुषंनिमित्तमात्रंविधायाहमेवसर्वंकरोमीत्यर्थः ॥ १५ ॥ हिमाशीतलाचंद्रिकेत्यर्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥ [illegible]

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ यदिच्छामीति ॥ यद्यदिच्छामितत्तत्सर्वंस्वातंत्र्येणकरोमिनमत्तोन्यःकोप्यस्तीत्यर्थः ॥ २[illegible] पातो[illegible]
त्वात्सर्वप्रपंचस्यापिविद्यमानताऽस्त्येवेति जगन्मयोत्पाद्यतेइतितववचनंनसंगच्छेत ॥ अथचयदित्वत्सकाशात्त्वत्तोऽतिरिक्तमेवजगदपूर्वमुत्पद्यतइति[illegible] वरूपासीतिववचनंनसंगच्छेत
तिशंकांनिराकर्तुमाह ॥ तत्त्वानांचैवेति ॥ हेब्रह्मन्सर्वेषांतत्त्वानामसतांभावसंदेहउत्पत्तिसंदेहःकदापिनैवकर्तव्यः ॥ असतउत्पत्त्याद्याश्रयत्वायोगात् ॥ नह्यसन्वंध्यापुत्रउत्पत्त्याद्याश्रयोभवति
॥ किंतुसद्रूपेणसतांविद्यमानानामेवतत्त्वानामुत्पत्तिरितिजानीहि ॥ २६ ॥ ननुतर्हिसतांविद्यमानानांतत्त्वानामुत्पत्त्याद्याश्रयत्वमपिनसंभवतीतिचेदाविर्भावतिरोभावावेवसत्कार्यवादेउत्पत्तिप्रल
यौनान्यावित्याह ॥ कदाचिदिति ॥ यथाविद्यमानस्यैवघटस्यमृत्पिंडेष्वभावःप्रागभावआविर्भावजनकः ॥ यथावाकपालेषुघटादेर्विद्यमानस्यैवाभावःप्रध्वंसाभावस्तिरोभावजनकः ॥ तथैवकारणा

रुद्रहीनंविष्णुहीनंनवदंतिजनाःकिल ॥ शक्तिहीनंयथासर्वेप्रवदंतिनराधमम् ॥ १९ ॥ पतितःस्खलितोभीतःशांतःशत्रुवशंगतः ॥ अशक्तःप्रोच्यतेलो
केनारुद्रःकोपिकथ्यते ॥ २० ॥ तद्विद्धिकारणंशक्तिर्यथात्वंचसिसृक्षसि ॥ भविताचयदायुक्तःशक्त्याकर्तातदाऽखिलम् ॥ २१ ॥ तथाहरिस्तथाशंभु
स्तथेंद्रोऽथविभावसुः ॥ शशीसूर्योयमस्त्वष्टावरुणःपवनस्तथा ॥ २२ ॥ धरास्थिरातदाधर्तुंशक्तियुक्तायदाभवेत् ॥ अन्यथाचेदशक्तास्यात्परमाणो
श्चधारणे ॥ २३ ॥ तथाशेषस्तथाकूर्मोयेऽन्येसर्वेचदिग्गजाः ॥ मद्युक्तावैसमर्थाश्चस्वानिकार्याणिसाधितुम् ॥ २४ ॥ जलंपिबामिसकलंसंहरामिवि
भावसुम् ॥ पवनंस्तंभयाम्यद्ययदिच्छामितथाचरम् ॥ २५ ॥ तत्त्वानांचैवसर्वेषांकदापिकमलोद्भव ॥ असतांभावसंदेहःकर्तव्योनकदाचन ॥ २६ ॥
कदाचित्प्रागभावःस्यात्प्रध्वंसाभावएववा ॥ मृत्पिंडेषुकपालेषुघटाभावोयथातथा ॥ २७ ॥ अद्यात्रपृथिवीनास्तिक्वगतेतिविचारणे ॥ संजाताइतिवि
ज्ञेयाअस्यास्तुपरमाणवः ॥ २८ ॥ शाश्वतंक्षणिकंशून्यंनित्यानित्यंसकर्तृकम् ॥ अहंकाराग्रिमंचैवसप्तभेदैर्विवक्षितम् ॥ २९ ॥ गृहाणाजमहत्तत्त्वमहंकार
स्तदुद्भवः ॥ ततःसर्वाणिभूतानिरचयस्वयथापुरा ॥ ३० ॥ व्रजंतुस्वानिधिष्ण्यानिविरच्यनिवसंतुवः ॥ स्वानिस्वानिचकार्याणिकुर्वंतुदेवभाविताः ॥ ३१ ॥

त्मनाविद्यमानानांतत्त्वानामाविर्भावतिरोभावावेवोत्पत्तिप्रलयौनान्याविति नसत्कारणवादेसर्वात्मत्वंममव्याहतमितिभावः ॥ २७ ॥ अत्रसत्कार्यवादेऽनुभवमाह ॥ अद्यात्रेति ॥ अद्यात्रपृथिवीघट
रूपानास्तिध्वंसेसतिसाक्वगतेतिविचारणेसति लोकाअस्याघटरूपायाःपृथिव्याःपरमाणवोजाताइतिवदंति ॥ तथाचपरमाणुरूपेणघटस्यविद्यमानताऽस्त्येवेतिलोकसिद्धएवसत्कार्यवादइति ॥ २८ ॥
॥ इत्थंभगवत्युपदिश्याज्ञापयति ॥ शाश्वतमिति ॥ शाश्वतमित्यादिपरस्परविरुद्धविशेषणैर्महत्तत्त्वस्यापिमायाजन्यत्वादनिर्वचनीयत्वंसूचितम् ॥ अहंकारस्याग्रेप्रथमतोभवंसप्तभेदैर्महदाद्याःप्रकृ
तिविकृतयःसप्तेत्येवंरूपैर्भेदैर्विवक्षितम् ॥ महत्तत्त्वादेरन्येषांतत्त्वानांसत्वात्स्वस्यापिस्वांतर्भावविवक्षयासप्ततोक्तिः ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतःपरमस्मात्स्थानाद्भवंतोव्रजंतुनिर्गत्यचेदंकुर्वंत्वित्याह ॥
व्रजंत्विति ॥ देवभाविताः प्रारब्धेनोत्पादिताः ॥ ३१ ॥ ॥ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ बीजान्महत्तत्त्वात् ॥ ३५ ॥ तस्मिन्बीजेकिंकिमस्तितत्राह ॥ लिंगेति ॥ लिंगशरीराणिकर्मजीवसहितानिसंतितानियथापुरापूर्ववत्पृथक्कुरु ॥ ३६ ॥ सामग्र्यंतरमाह ॥ कालकर्मस्वभावाख्यैःकारणैरिति ॥ एभिःकारणैःस्वभावभूताःस्वगुणाःसत्त्वादयःशब्दादयश्चतैश्चयुक्तंपूर्ववत्कुर्वित्यर्थः ॥ योयस्यगुणोयद्यस्यप्रारब्धंयोयस्यफलभोगस्यकालोयोयस्यस्वभावभूतोगु

गृहाणेमांविधेशक्तिंसुरूपांचारुहासिनीम् ॥ महासरस्वतींनाम्नारजोगुणयुतांवराम् ॥ ३२ ॥ श्वेतांबरधरांदिव्यांदिव्यभूषणभूषिताम् ॥ वरासनसमारूढांक्रीडार्थंसहचारिणीम् ॥ ३३ ॥ एषासहचरीनित्यंभविष्यतिवरांगना ॥ माऽवमंस्थाविभूतिंमेमत्वापूज्यतमांप्रियाम् ॥ ३४ ॥ गच्छत्वमनयासार्धंसत्यलोकंबताशुवै ॥ बीजाच्चतुर्विधंसर्वंसमुत्पादयसांप्रतम् ॥ ३५ ॥ लिंगकोशाश्चजीवैस्तैःसहिताःकर्मभिस्तथा ॥ वर्ततेसंस्थिताःकालेतान्कुरुत्वंयथापुरा ॥ ३६ ॥ कालकर्मस्वभावाख्यैःकारणैःसकलंजगत् ॥ स्वभावस्वगुणैर्युक्तंपूर्ववत्सचराचरम् ॥ ३७ ॥ माननीयस्त्वयाविष्णुःपूजनीयश्चसर्वदा ॥ सत्त्वगुणप्रधानत्वादधिकःसर्वतःसदा ॥ ३८ ॥ यदायदाहिकार्यंवोभविष्यतिदुरत्ययम् ॥ करिष्यतिपृथिव्यांवैअवतारंतदाहरिः ॥ ३९ ॥ तिर्यग्योनावथान्यत्रमानुषींतनुमाश्रितः ॥ दानवानांविनाशंवैकरिष्यतिजनार्दनः ॥ ४० ॥ भवोऽयंतेसहायश्चभविष्यतिमहाबलः ॥ समुत्पाद्यसुरान्सर्वान्विहरस्वयथासुखम् ॥ ४१ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्यानानायज्ञैःसदक्षिणैः ॥ यजिष्यंतिविधानेनसर्वान्वःसुसमाहिताः ॥ ४२ ॥ मन्नामोच्चारणात्सर्वेमखेषुसकलेषुच ॥ सदातृप्ताश्चसंतुष्टाभविष्यध्वंसुराःकिल ॥ ४३ ॥ शिवश्चमाननीयोवैसर्वथायत्तमोगुणः ॥ यज्ञकार्येषुसर्वेषुपूजनीयःप्रयत्नतः ॥ ४४ ॥ यदापुनः सुराणांवैभयंदैत्याद्भविष्यति ॥ शक्तयोमेतदोत्पन्नाहरिष्यंतिसुविग्रहाः ॥ ४५ ॥ वाराहीवैष्णवीगौरीनारसिंहीसदाशिवा ॥ एताश्चान्याश्चकार्याणिकुरुत्वंकमलोद्भव ॥ ४६ ॥ नवाक्षरमिमंमंत्रंबीजध्यानयुतंसदा ॥ जपन्सर्वाणिकार्याणिकुरुत्वंकमलोद्भव ॥ ४७ ॥ मंत्राणामुत्तमोऽयंवैत्वंजानीहिमहामते ॥ हृदयेतेसदाधार्यःसर्वकामार्थसिद्धये ॥ ४८ ॥ इत्युक्त्वामांजगन्माताहरिंप्राहशुचिस्मिता ॥ विष्णोत्वजगृहाणेमांमहालक्ष्मींमनोहराम् ॥ ४९ ॥ सदावक्षःस्थलेस्थानेभवितानात्रसंशयः ॥ क्रीडार्थंतेमयादत्ताशक्तिःसर्वार्थदाशिवा ॥ ५० ॥ त्वयेयंनावमंतव्यामाननीयाचसर्वदा ॥ लक्ष्मीनारायणाख्यो ऽयंयोगोवैविहितोमया ॥ ५१ ॥ जीवनार्थंकृतायज्ञादेवानांसर्वथामया ॥ अविरोधेनसंगेनवर्तितव्यंत्रिभिःसदा ॥ ५२ ॥ त्वंचवेधाःशिवस्त्वेतेदेवामद्गुणसंभवाः ॥ मान्याःपूज्याश्चसर्वेषांभविष्यंतिनसंशयः ॥ ५३ ॥ येविभेदंकरिष्यंतिमानवामूढचेतसः ॥ निरयंतेगमिष्यंतिविभेदान्नात्रसंशयः ॥ ५४ ॥

णस्तस्मिन्कालेतादृशकर्मगुणानुरोधेनतादृशंफलंदेयमित्यर्थः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ मन्नामस्वाहेति ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ [illegible] यस[illegible]
न्वयः ॥ ४६ ॥ नवाक्षरमिमंमंत्रमिति ॥ सचदुर्गायानवार्णःप्रसिद्धः ॥ एतद्विधानंनवमस्कंधांतिमाध्यायेवक्ष्यति ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ [illegible]

॥ ५५ ॥ अपरोगुणभेदोऽस्तीति ॥ यूयंतत्तत्कार्येषुतत्तद्गुणयुक्ताभवितारः ॥ अन्यकार्येषुत्वन्यगुणयुक्ताइतिगुणत्रयात्म[illegible]वसर्वेषामि
गुणौगौणत्वेएवस्थितौस्याताम् ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ वाग्बीजंकामराजंचेति ॥ अयंचत्र्यक्षरोभुवनेशीमंत्रोभुवनेशीसंहितायांप्रसिद्धः॥ ध्यानपूजादियंत्रे॥ [illegible] ॥ ६९[illegible] ॥ [illegible]
क्रीडाजगत्सर्जनादिरूपा ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ उद्गीथेनेति ॥ प्रणवेनसंयुक्तोऽयंमंत्रोजप्यइत्यर्थः ॥ तथाच प्रणवादिचतुरक्षरोमंत्रःसंपन्नः ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥

योहरिःसशिवःसाक्षाद्यःशिवःसस्वयंहरिः ॥ एतयोर्भेदमातिष्ठन्नरकायभवेन्नरः ॥ ५५ ॥ तथैवद्रुहिणोज्ञेयोनात्रकार्याविचारणा ॥ अपरोगुणभेदोऽस्तिशृणु
विष्णोब्रवीमिते ॥ ५६ ॥ मुख्यःसत्त्वगुणस्तेऽस्तुपरमात्मविचिंतने ॥ गौणत्वेऽपिपरौख्यातौरजोगुणतमोगुणौ ॥५७॥ लक्ष्म्यासहविकारेषुनानाभेदेषुस
र्वदा ॥ रजोगुणयुतोभूत्वाविहरस्वानयासह ॥ ५८ ॥ वाग्बीजंकामराजंचमायाबीजंतृतीयकम् ॥ मंत्रोऽयंत्वंरमाकांतमद्दत्तःपरमार्थदः ॥ ५९ ॥ गृहीत्वा
जपतंनित्यंविहरस्वयथासुखम् ॥ नतेमृत्युभयंविष्णोनकालप्रभवंभयम् ॥ ६० ॥ यावदेषविहारोमेभविष्यतिसुनिश्चयः ॥ संहरिष्याम्यहंसर्वयदाविश्वंच
राचरम् ॥ ६१ ॥ भवंतोऽपितदानूनंमयिलीनाभविष्यथ ॥ स्मर्तव्योऽयंसदामंत्रःकामदोमोक्षदस्तथा ॥ ६२ ॥ उद्गीथेनचसंयुक्तःकर्तव्यःशुभमिच्छता॥
कारयित्वाऽथवैकुंठंवस्तव्यंपुरुषोत्तम ॥ ६३ ॥ विहरस्वयथाकामंचिंतयन्मांसनातनीम् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ इत्युक्त्वावासुदेवंसात्रिगुणाप्रकृतिःपरा ॥ ६४ ॥
निर्गुणाशंकरंदेवमवोचदमृतंवचः ॥ देव्युवाच ॥ गृहाणहरगौरींत्वंमहाकालींमनोहराम् ॥ ३५ ॥ कैलासंकारयित्वाचविहरस्वयथासुखम् ॥ मुख्यस्त
मोगुणस्तेऽस्तुगौणौसत्त्वरजोगुणौ ॥ ६६ ॥ विहारासुरनाशार्थंरजोगुणतमोगुणौ ॥ तपस्तप्तंतथाकर्तुंस्मरणंपरमात्मनः ॥ ६७ ॥ शर्वसत्त्वगुणःशांतो
गृहीतव्यःसदाऽनघ ॥ सर्वथात्रिगुणायूयंसृष्टिस्थित्यंतकारकाः ॥ ६८ ॥ एभिर्विहीनंसंसारेवस्तुनैवात्रकुत्रचित् ॥ वस्तुमात्रंतुयद्दृश्यंसंसारेत्रिगुणंहित
त् ॥ ६९ ॥ दृश्यंचनिर्गुणंलोकेनभूतंनोभविष्यति ॥ निर्गुणःपरमात्माऽसौनतुदृश्यःकदाचन ॥७०॥ सगुणानिर्गुणाचाहंसमयेशंकरोत्तमा ॥ सदाऽहं
कारणंशंभोनचकार्यंकदाचन ॥ ७१ ॥ सगुणाकारणत्वाद्वैनिर्गुणापुरुषांतिके ॥ महत्तत्त्वमहंकारोगुणाःशब्दादयस्तथा ॥ ७२ ॥

॥ ७० ॥ समयइति ॥ सृष्ट्यादिसमयेसगुणासमाधिसमयेनिर्गुणा ॥ सदाऽहमिति ॥ अहंहेशंभोकार्यंकदापिनास्मिममानादिसिद्धत्वेनोत्पत्त्यभावात्किंतुसर्वकारणरूपैवास्मीत्यर्थः ॥ ननुनिर्गुणा
यास्तवकारणत्वमपिकथमितिचेत्तत्राह ॥ सगुणेति ॥ नममसदानिर्गुणत्वं किंतुपरमात्माभिन्नांतर्हितगुणत्रयसाम्यावस्थायामुद्भूतगुणाभावेननिर्गुणाऽहम् ॥ सृष्ट्यादिदशायांतुसगुणैवास्मि ॥ तत
श्चकारणत्वंनविरुध्यतइतिभावः ॥ ७१ ॥ कारणत्वंविशदयति महत्तत्त्वमिति ॥ शब्दादयःशब्दस्पर्शादयोगुणाइत्यर्थः ॥ ७२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

कार्यकारणरूपेणेति॥पूर्वपूर्वस्यकारणत्वमुत्तरोत्तरस्यकार्यत्वंतद्रूपेणसंसरंतेपरिणमंत्यहर्निशंनकदाचिद्विरामोस्ति॥ तत्रमहत्तत्त्वमव्यक्तात्केनक्रमेणोत्पद्यतेतत्राह ॥ सदुत्त्वद्भूतस्त्वहंकारइति ॥ अहं
कारोद्विविधः॥ एकःपराहंतारूपोद्वितीयोमहत्तत्त्वादुत्पन्नः ॥ पराहंतारूपश्चबृहदारण्यके सोवेदाहंब्रह्मास्मीतिवृत्तिरूपउक्तः ॥तथाचसृष्टिसमयेयःप्रथमोभावोऽव्यक्तस्यपरावाणीरूपोयमहमस्मीत्युत्पन्नः
पराहंतारूपःसोहंकारःसदुद्भूतः ॥ सदेवसोम्येदमग्रआसीदित्यत्रोक्तात्सतउत्पन्नइत्यर्थः ॥ तेनहेतुनाऽहमव्यक्तरूपाकारणंपराहंतारूपाहंकारस्येत्यर्थः॥७३॥सचपराहंतारूपोऽहंकारोऽपिमत्कार्यभूतो
गुणत्रयात्मकःप्रतिष्ठितोऽस्ति ॥ सर्वस्यैवपदार्थजातस्यगुणत्रयात्मकत्वात् ॥ तथाचाव्यक्तात्प्रथमंपराहंतारूपोऽहंकारउत्पन्नस्ततोहंकारान्महत्तत्त्वमुत्पन्नमित्याह॥अहंकारान्महत्तत्त्वमिति ॥बुद्धिः
समष्टिबुद्धिरित्यर्थः ॥ एतेनसांख्योक्तंमहत्तत्त्वमनाश्रितंभवति ॥७४॥ तन्महत्तत्त्वंहिकार्यम् अहंकारोहिपराहंतारूपस्तस्यमहत्तत्त्वस्यकारणमित्यर्थः ॥ तस्मादहंकारोद्वितीयउत्पन्नस्तस्मादहंकारा
त्तन्मात्रापरपर्यायाणिसूक्ष्मभूतान्युत्पन्नानि ॥ द्वितीयाहंकारस्योत्पत्तिरनेनवाक्येनार्थाद्बोधिता ॥७५॥ कारणंपंचभूतानांतानीति ॥ तानिसूक्ष्मभूतानिपंचीकृतानांपंचभूतानांकारणंभवंति ॥ अपंची
कृतभूतेभ्यःपंचीकृतपंचमहाभूतोत्पत्तिर्भवतीत्यर्थः ॥ सर्वप्रपंचस्यसमुद्भवेउत्पत्तिसमये ॥ तत्रपंचभूतानांसात्त्विकांशेभ्यःपंचज्ञानेंद्रियाणिभवंति ॥ पंचभूतानांराजसांशेभ्यःकर्मेंद्रियाणिभवंति ॥

कार्यकारणरूपेणसंसरंतेत्वहर्निशम् ॥ सदुद्भूतस्त्वहंकारस्तेनाहंकारणंशिवा ॥ ७३ ॥ अहंकारश्चमेकार्यंत्रिगुणोऽसौप्रतिष्ठितः ॥ अहंकारान्महत्तत्त्वंबु
द्धिःसापरिकीर्तिता ॥ ७४ ॥ महत्तत्त्वंहिकार्यंस्यादहंकारोहिकारणम् ॥ तन्मात्राणित्वहंकारादुत्पद्यंतेसदैवहि ॥ ७५ ॥ कारणंपंचभूतानांतानिसर्वसमु
द्भवे ॥ कर्मेंद्रियाणिपंचैवपंचज्ञानेंद्रियाणिच ॥७६॥ महाभूतानिपंचैवमनःषोडशमेवच ॥ कार्यंचकारणंचैवगणोऽयंषोडशात्मकः ॥ ७७ ॥ परमात्मा
पुमानाद्योनकार्यंनचकारणम् ॥ एवंसमुद्भवःशंभोसर्वेषामादिसंभवे ॥ ७८ ॥ संक्षेपेणमयाप्रोक्तस्तवतत्रसमुद्भवः ॥ व्रजंत्वद्यविमानेनकार्यार्थंममसत्तमाः
॥ ७९ ॥ स्मरणाद्दर्शनंतुभ्यंदास्येऽहंविषमेस्थिते ॥ स्मर्तव्याऽहंसदादेवाःपरमात्मासनातनः ॥ ८० ॥

मनस्तुपंचभूतानांमिलितसात्त्विकांशेभ्योभवति तथाप्राणोऽपिपंचभूतानांमिलितराजसांशेभ्योभवति ॥ ७६ ॥ तत्रकर्मेंद्रियाणिपंच पंचज्ञानेंद्रियाणि पंचभूतानिमनश्चषोडशमित्येवंकार्यमिंद्रि
यरूपंकारणंमहाभूतरूपंमिलित्वाऽयंगुणसमुदायः षोडशात्मकोभवति ॥ यदधिकृत्योच्यतेषोडशकस्तुविकारइति ॥ ७७ ॥ एवमष्टौप्रकृतयःषोडशविकाराश्चोक्ताः ॥ सोऽयंसर्वोऽपिपरिणामोमाया
याएवनपरमात्मनइत्याह ॥ परमात्मेति ॥ परमात्मानकस्यचित्कार्यम् ॥ नकस्यापिकारणमुपादानंभवति ॥ किंतुविवर्तकारणमेवभवतीत्यर्थः ॥ एवंसमुद्भवइति ॥ आदिसंभवेआदिसर्गेईश्वरकृत
सृष्टौसर्वेषामुद्भवोमत्तःसकाशादेवंभवतीतिसंक्षेपेणात्रोक्तमित्यर्थः ॥ ७८ ॥ पूर्वोक्तं श्रीदेव्यादत्तंमहत्तत्त्वंगृहीत्वाचतुर्मुखादिभिःक्रियमाणाव्यष्टिदेहादिसृष्टिर्जीवसृष्टिः ॥ इत्थंमहासृष्टिंव्यष्टिसृष्टिंचो
क्त्वाऽनंतरमाह ॥ व्रजंत्विति ॥ ७९ ॥ विषमेसंकटे ॥ इदानीमुपासनास्वरूपमाह ॥ स्मर्तव्याऽहमिति ॥ परमात्मोपासनायामपिनकेवलंपरमात्मास्मर्तव्योमायायास्तदभिन्नायावह्निशक्तिवत्त्यक्तु
मशक्यत्वात्तथाशक्त्युपासनायामपिनकेवलाशक्तिःस्मर्तव्या ॥ परमात्मनस्तदभिन्नस्यवह्निवत्त्यक्तुमशक्यत्वात्तस्मान्मायाविशिष्टंब्रह्मैवोभयत्रदेवतेतिब्रह्मोपासकैः शक्त्युपासकैश्चतदेवोपास्यंध्ये
यंज्ञेयंचेति ॥ ८० ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥

तदभिप्रायेणाह ॥ उभयोरिति ॥ सर्वंचेदमुपोद्घातेस्पष्टम् ॥ ८१ ॥ मह्यंदत्त्वेतिशेषः ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ द्विपंचाश त्पद्यकैस्तुप्रोक्तंतत्त्वस्वरूपकम् ॥ गुणानांभेदसंस्थानैःसाधिदैवमथोच्यते ॥ १ ॥ तास्तादेव्यआवरणदेवताः ॥ १ ॥ २ ॥ अच्युतिर्नाशरहितः ॥ दृष्टश्चैवेति ॥ स्वनेत्रेणदृष्टोऽनुभूतश्चस्यात्तंयथा दृष्टंयथानुभूतंचवद ॥ ३ ॥ यथात्रिगुणास्थूलरूपाशक्तिर्मणिद्वीपेकरचरणादिविशिष्टादृष्टा तथानिर्गुणाऽपिदृष्टास्यात्तथाचसानिर्गुणाकीदृशीतितस्याअपिस्वरूपंब्रूहि ॥ ४ ॥ एतत्परमात्मदेव्या

उभयोःस्मरणादेवकार्यसिद्धिरसंशयम् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ इत्युक्त्वाविससर्जास्मान्दत्त्वाशक्तीःसुसंस्कृतान् ॥ ८१ ॥ विष्णवेऽथमहालक्ष्मींमहाकालींशि वायच ॥ महासरस्वतींमह्यंस्थानात्तस्माद्विसर्जिताः ॥ ८२ ॥ स्थलांतरंसमासाद्यतेजाताःपुरुषावयम् ॥ चिंतयंतःस्वरूपंतत्प्रभावंपरमाद्भुतम् ॥ ॥८३ ॥ विमानंतत्समासाद्यसंरूढास्तत्रवैत्रयः ॥ नद्वीपोऽसौनसादेवीसुधासिंधुस्तथैवच ॥ पुनर्दृष्टंविमानंवैतत्रास्माभिर्नचान्यथा ॥८४ ॥ आसाद्यत स्मिन्विततेविमानेप्राप्तावयंपंकजसन्निधौच ॥ महार्णवेयत्रहतौदुरत्ययौमुरारिणातौमधुकैटभाख्यौ ॥ ८५ ॥ इतीश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधे षष्ठोऽध्याकः ॥ ६ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एवंप्रभावासादेविमयादृष्टाऽथविष्णुना ॥ शिवेनापिमहाभागतास्तादेव्यःपृथक्पृथक् ॥ १॥ व्यासउवाच ॥ इ त्याकर्ण्यपितुर्वाक्यंनारदोमुनिसत्तमः ॥ प्रपच्छपरमप्रीतःप्रजापतिमिदंवचः ॥ २ ॥ नारदउवाच ॥ पुमानाद्योविनाशीयोनिर्गुणोऽच्युतिरव्ययः ॥ दृ ष्टश्चैवानुभूतश्चतद्वदस्वपितामह ॥ ३ ॥ त्रिगुणावीक्षिताशक्तिर्निर्गुणाकीदृशीपितः ॥ तस्याःस्वरूपंमेब्रूहिपुरुषस्यचपद्मज ॥ ४ ॥ यदर्थंचमयातप्तंश्वेत द्वीपेमहातपः ॥ दृष्टासिद्धामहात्मानस्तापसागतमन्यवः ॥ ५ ॥ परमात्मानसंप्राप्तोमयाऽसौदृष्टिगोचरः ॥ पुनःपुनस्तपस्तीव्रंकृतंतत्रप्रजापते ॥ ६ ॥ भवतासगुणाशक्तिर्दृष्टातातमनोरमा ॥ निर्गुणानिर्गुणश्चैवकीदृशौतौवदस्वमे ॥ ७ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिपृष्टःपितातेननारदेनप्रजापतिः ॥ उवाचवचनं तथ्यंस्मितपूर्वंपितामहः ॥ ८ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ निर्गुणस्यमुनेरूपंनभवेद्दृष्टिगोचरः ॥ दृश्यंचनश्वरंयस्मादरूपंदृश्यतेकथम् ॥ ९ ॥ निर्गुणादुर्गमाशक्ति निर्गुणश्चतथापुमान् ॥ ज्ञानगम्यौमुनीनांतुभावनीयौतथापुनः ॥ १० ॥ अनादिनिधनौविद्धिसदाप्रकृतिपूरुषौ ॥ विश्वासेनाभिगम्यौतौनाविश्वा सेनकर्हिचित् ॥ ११ ॥ चैतन्यंसर्वभूतेषुयत्तद्विद्धिपरात्मकम् ॥ तेजःसर्वत्रगंनित्यंनानाभावेषुनारद ॥ १२ ॥

दर्शनार्थंबहुतपस्तप्तंतथापितौनलब्धावित्याह ॥ यदर्थमिति ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ दृश्यंचनश्वरमिति ॥ यस्माद्धेतोर्यद्यद्दृश्यंतत्तन्नश्वरमितिव्याप्तिस्तस्मात्परमात्मनोनश्वरत्वाभावान्नदृश्यत्वं दृश्यत्वेनश्वरत्वंस्यादेवेत्यर्थः ॥ एतेनप्रथमाध्यायोक्तस्यसाकाकथमुत्पन्नेतिजनमेजयप्रश्नस्योत्तरंव्यासेननारदब्रह्मसंवादमुखेनोक्तमितिबोध्यम् ॥ ९ ॥ १० ॥ विश्वासेनेति ॥ अस्तीत्येवोपलब्ध व्यस्तत्त्वभावेनचोभयोरितिश्रुत्यनुभवविश्वासेनैवज्ञेयावित्यर्थः ॥ ११ ॥ तत्रतयोर्व्यापकत्वमाह ॥ चैतन्यमिति ॥ नानाभावेषुनानाजीवेषु ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

यथाचैतन्यंव्यापकंतथातांतदभिन्नांशक्तिमपिव्यापिकांविद्धितस्मादुभावपिव्यापकौ ॥ ताभ्यांविहीनमिति ॥ तथाचश्रुतिः ॥ मायांतुप्रकृतिंविद्यान्मायिनंतुमहेश्वरम् ॥ तयोर्विभूतिलेशोवैजगदे
तच्चराचरमिति ॥ १३ ॥ ताविति ॥ तौचपृथङ्नोपास्यौकिंतुमिश्रीभूतावेवोपास्यौ ॥ तयोर्निरंतरंमिश्रीभूतयोरेवसत्त्वात्पृथक्त्वेनैकस्याप्यवस्थानाभावादितिभावः ॥ अतएवशास्त्रेदे
व्याउपासनायोक्तासाजडायामिथ्याभूतायाउक्तेतिनभ्रमितव्यम् ॥ तथाचमायाविशिष्टंब्रह्मैवदेवीपदवाच्यंमायापदशक्त्यादिपदवाच्यमितिसिद्धांतः ॥ स्पष्टंचेदमुपोद्घाते ॥१४॥ तदेवस्पष्टयति ॥
याशक्तिरिति ॥ अंतरंभेदः ॥ सूक्ष्ममपिनवेद ॥ १५ ॥ यावत्पर्यंतंसत्त्वादिशुद्ध्यावैराग्यंनास्तितावत्पर्यंतंसर्वशास्त्राण्यप्यधीत्यतयोःपरमात्मदेव्योर्नाममात्रकृतंसूक्ष्ममंतरंभेदंनजानाति किंतुस्वरू
पतएवमूढोभेदंजानाति ॥ विरक्तःसत्त्वशुद्धस्तु तयोःस्वरूपतोभेदंनैवजानातीतिभावः ॥ १६ ॥ ननुतद्वैराग्यंकुतोदुर्लभमितिचेत्तत्राऽऽह ॥ अहंकारेति ॥ सर्वंविश्वंदेहादिष्वहंकारेणव्याप्तंतद्विश्वं

तंचताचमहाभागव्यापकौविद्धिसर्वगौ ॥ ताभ्यांविहीनंसंसारेनकिंचिद्वस्तुविद्यते ॥१३॥ तौविचिंत्यौसदादेहेमिश्रीभूतौसदाऽव्ययौ ॥ एकरूपौचिदात्मा
नौनिर्गुणौनिर्मलावुभौ ॥ १४ ॥ याशक्तिःपरमात्माऽसौयोऽसौसापरमामता ॥ अंतरंनैतयोःकोऽपिसूक्ष्मंवेदचनारद ॥ १५ ॥ अधीत्यसर्वशास्त्राणिवे
दान्सांगांश्चनारद ॥ नजानातितयोःसूक्ष्ममंतरंविरतिंविना ॥ १६ ॥ अहंकारकृतंसर्वंविश्वंस्थावरजंगमम् ॥ कथंतद्रहितंपुत्रभवेत्कल्पशतैरपि ॥ १७ ॥
निर्गुणंसगुणःपुत्रकथंपश्यतिचक्षुषा ॥ सगुणंचमहाबुद्धेचेतसासंविचारय ॥ १८ ॥ पित्तेनाच्छादिताजिह्वाचक्षुश्चमुनिसत्तम ॥ कटुपीतंविजानातिरसंरू
पंनतत्तथा ॥ १९ ॥ गुणैःसमावृतंचेतःकथंजानातिनिर्गुणम् ॥ अहंकारोद्भवंतच्चतद्विहीनंकथंभवेत् ॥२०॥ यावन्नगुणविच्छेदस्तावत्तद्दर्शनंकुतः ॥ तंप
श्यतितदाचित्तेयदाऽहंकारवर्जितः ॥ २१ ॥ नारदउवाच ॥ स्वरूपंदेवदेवेशत्रयाणामेवविस्तरात् ॥ गुणानांयत्स्वरूपोऽस्तिह्यहंकारस्त्रिरूपकः ॥ २२ ॥ सा
त्त्विकोराजसश्चैवतामसश्चतथापरः ॥ विभेदेनस्वरूपाणिवदस्वपुरुषोत्तम॥२३॥यज्ज्ञात्वाविप्रमुच्येऽहंज्ञानंतद्वदमेप्रभो ॥ गुणानांलक्षणान्येवविततानि
विभागशः॥२४॥ब्रह्मोवाच॥त्रयाणांशक्तयस्तिस्रस्तद्ब्रवीमितवानघ॥ज्ञानशक्तिःक्रियाशक्तिरर्थशक्तिस्तथापरा ॥२५॥ सात्त्विकस्यज्ञानशक्तीराजसस्यक्रि
यात्मिका ॥ द्रव्यशक्तिस्तामसस्यतिस्रश्चकथितास्तव॥२६॥तेषांकार्याणिवक्ष्यामिशृणुनारदतत्त्वतः ॥ तामस्याद्द्रव्यशक्तेश्चशब्दस्पर्शसमुद्भवः ॥ २७॥

कल्पशतैरपिकथंतद्रहितंस्यान्नचतत्सत्त्वेवैराग्यंभवति ततोवैराग्यंदुर्लभमिति ॥ १७ ॥ तस्मान्निर्गुणंपरमात्मानंस्वयंसगुणोऽहंकारादिविशिष्टःपुरुषःकथंचक्षुषापश्यति नकथमपीत्यर्थः ॥ तस्मा
च्चायोग्यताभावात्सगुणमेवाधिकारप्राप्तिपर्यंतंचेतसासंविचारयोपास्व ॥ १८ ॥ दृष्टांतमाह ॥ पित्तेनेति ॥ रसंरूपंनेति ॥ यथार्थरसंयथार्थरूपंनजानातीत्यर्थः ॥ १९ ॥ दार्ष्टांतिकमाह ॥ गुणैरि
ति ॥ तद्विहीनंगुणत्रिहीनम् ॥ अहंकारस्यगुणत्रयात्मकत्वेनतदुद्भूतस्यचेतसस्तन्मयत्वेनकथंतस्यचेतसोगुणरहितत्वंस्यादित्यर्थः ॥२० ॥ नयावद्गुणविच्छेदस्तावत्तयोःपरमात्मदेव्योर्दर्शनाशा
ऽपिनास्तीत्याहयावन्नेति ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४॥ त्रयाणामहंकाराणाम् ॥ तिस्रःशक्तयः ॥ ज्ञानजनिकाशक्तिःसात्त्विकस्य क्रियाजनिकाशक्तीराजसस्य पृथिव्याद्यर्थरूपकार्यजनिकाश
क्तिस्तामसस्येत्याह ॥ त्रयाणामिति ॥ २५ ॥ २६ ॥ तामस्याइतितामसाहंकारसंबंधिद्रव्यजनकशक्तेःसकाशाच्छब्दादिगुणानामुत्पत्तिः ॥ २७ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ६ ॥

एतेभ्योगुणेभ्यःशब्दैकगुणमाकाशमित्यादिक्रमेणसूक्ष्माणितन्मात्रापरपर्यायाणिपंचभूतान्युत्पद्यंतइत्याह ॥ शब्दैकगुणमिति ॥ २८ ॥ २९ ॥ पुनर्वक्ष्यमाणरीत्यापंचीकरणेकृतेसतिद्रव्यशक्ति
युततामसाहंकारानुवृत्तियुक्तोब्रह्मांडसर्गोजायतइत्याह ॥ दशैतानीति ॥ ३० ॥ राजसाहंकारसंबंधिक्रियाजनकशक्तेःकार्याण्याह ॥ राजस्याइति ॥ पंचज्ञानेंद्रियाणिपंचकर्मेंद्रियाणिपंचप्राणा
श्चोत्पद्यंतइत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ साधनानिकिलेति ॥ साधनानिकरणसंज्ञकानींद्रियाण्येतानीत्यर्थः ॥ किंचक्रियाशक्तियुक्तत्वात्क्रियाशक्तिमयानि ॥ एतेषांसर्वेषामुपादानंविवर्तोपादा
नंतुचिदनुवृत्तिश्चिदेववर्ततइत्यर्थः ॥ यद्वाउपादानंसमवायिकारणंतुचिदनुवृत्तिश्चित्तोनुवृत्तिरनुस्यूतता यस्यांमायायांसामायोच्यतइत्यर्थः ॥ मायैवसर्वेषांपरिणामोपादानमित्यर्थः ॥३४॥ समुद्भवा
अर्शआद्यजंतम् ॥ सात्त्विकादहंकारादधिष्ठातृदेवतादिशोवायुश्चेतिवक्ष्यमाणाउत्पन्नाइत्यर्थः ॥ ३५ ॥ अत्रज्ञानेंद्रियाधिष्ठातृदेवताकथनंकर्मेंद्रियाधिष्ठातृदेवतानामुपलक्षणम् ॥ वैकारिकादहंकारा

रूपंरसश्चगंधश्चतन्मात्राणिप्रचक्षते ॥ शब्दैकगुणमाकाशंवायुःस्पर्शगुणस्तथा ॥ २८ ॥ सुरूपैकगुणोऽग्निश्चजलंरसगुणात्मकम् ॥ पृथ्वीगंधगुणाज्ञयो
सूक्ष्माण्येतानिनारद ॥ २९ ॥ दशैतानिमिलित्वातुद्रव्यशक्तियुतानिवै ॥ तामसाहंकारजःस्यात्सर्गस्तदनुवृत्तिकः ॥ ३० ॥ राजस्याश्चक्रियाशक्तेरु
त्पन्नानिशृणुष्वमे ॥ श्रोत्रंत्वग्रसनाचक्षुर्घ्राणंचैवचपंचमम् ॥ ३१ ॥ ज्ञानेंद्रियाणिचैतानितथाकर्मेंद्रियाणिच ॥ वाक्पाणिपादपायुश्चगुह्यांतानिचपंच
वै ॥ ३२ ॥ प्राणोऽपानश्चव्यानश्चसमानोदानवायवः ॥ पंचदशमिलित्वैवराजसःसर्गउच्यते ॥ ३३ ॥ साधनानिकिलैतानिक्रियाशक्तिमयानिच ॥
उपादानंकिलैतेषांचिदनुवृत्तिरुच्यते ॥ ३४ ॥ ज्ञानशक्तिसमायुक्ताःसात्त्विकान्नसमुद्भवाः ॥ दिशोवायुश्चसूर्यश्चवरुणश्चाश्विनावपि ॥ ३५ ॥ ज्ञानेंद्रि
याणांपंचानांपंचाधिष्ठातृदेवताः ॥ चंद्रोब्रह्मातथारुद्रःक्षेत्रज्ञश्चचतुर्थकः ॥ ३६ ॥ इत्यंतःकरणाख्यस्यबुद्ध्यादेश्चाधिदैवतम् ॥ चत्वार्येवतथाप्रोक्ताःकि
लाधिष्ठातृदेवताः ॥ ३७ ॥ मनसासहचैतानिनूनंपंचदशैवतु ॥ सात्त्विकस्यतुसर्गोऽयंसात्त्विकाख्यःप्रकीर्तितः ॥ ३८ ॥ स्थूलसूक्ष्मादिभेदेनद्वेरूपेप
रमात्मनः ॥ ज्ञानरूपंनिराकारंनिदानंतत्प्रचक्षते ॥ ३९ ॥

द्वयोरप्युत्पन्नत्वात् ॥ चंद्रोब्रह्मेतिचतुष्टयंतुवृत्तिभेदेनचतुर्धाभिन्नस्यांतःकरणस्याधिष्ठात्रितिबोध्यम् ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ वृत्तिभेदेनैवमनसश्चतुष्टयात्मकत्वंनस्वरूपतः ॥ स्वरूपतस्त्वेकत्वमेवेति ॥ पं
चज्ञानेंद्रियाणिपंचकर्मेंद्रियाणिपंचप्राणाइतिपंचदशवस्तूनिएकेनमनसायुक्तानिषोडशविकारेगणितानिषोडशैवभवंति नत्वधिकानीतिभावः ॥ तदुक्तं मूलभूतात्ततोऽव्यक्ताद्विकृतात्परवस्तुनः ॥ आ
सीत्किलमहत्तत्त्वंगुणांतःकरणात्मकम् ॥ अभूत्तस्मादहंकारस्त्रिविधःसृष्टिभेदतः ॥ वैकारिकस्तैजसश्चतामसश्चेत्यहंत्रिधा ॥ वैकारिकादहंकाराद्देवावैकारिकादश ॥ दिग्वातार्कप्रचेतोश्विवह्नींद्रोपेंद्र
मित्रकाः ॥ तैजसादिंद्रियाण्यासंस्तन्मात्राक्रमयोगतः ॥ भूतादिकादहंकारात्पंचभूतानिजज्ञिरइतिशारदायाम् ॥ अत्रेंद्रियसृष्टिविषयेपंचभूतसृष्टिविषयेचशैवसांख्यवेदांतिनांपरस्परंबहुविरोधोदृश्य
तेतथापिसृष्टेर्मायिकत्वेनमिथ्यात्वात्तत्रादराभावेनयथाकथंचिदिंद्रजालवद्दृश्यमानस्यनिरुक्तिर्मूढजनबुद्धिशंकानिवारणार्थंकांचिदपिप्रक्रियामाश्रित्यकर्तव्येत्यभिप्रायेणग्रंथकृदुक्तासृष्टिर्मतांतर विरु
द्धेतिनमंतव्यमिति ॥ ३८ ॥ इत्थंतत्त्वसृष्टिमुपपाद्योपासनार्थंमायाशक्तिविशिष्टब्रह्मणोभगवतीपदवाच्यस्यद्विविधंरूपमाह स्थूलसूक्ष्मादिभेदेनेति ॥ निदानमिति ॥ ज्ञानरूपंसर्वाधिष्ठानंनिदानंविवर्तादि
कारणमित्यर्थः ॥ ३९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तत्तूत्तमाधिकारिज्ञानगम्यमेवनतुमध्यमाधिकारिध्यानगम्यम्॥ततोमध्यमाधिकारिणउपासनार्थंद्वितीयंस्थूलरूपमस्तीत्याह साधकस्येति ॥सूक्ष्ममेवेति ॥ मायाशक्तेरूपद्वयमंतर्मुखबहिर्मुखरूपभेदेन ॥तत्रांतर्मुखंरूपंतुपराहंतारूपमुत्तमाधिकारिज्ञानविषयोबहिर्मुखंरूपंतुतदपेक्षयास्थूलंभवति ततोबहिर्मुखमायाशक्त्याकारविशिष्टंब्रह्मरूपंमध्यमाधिकारिभिरुपास्यमित्यर्थः॥अक्षरार्थस्तु पुरुषस्यपरमात्मनोऽलिंगदेहापेक्षयासूक्ष्ममेवेदंबहिर्मुखमायाकाररूपमंतर्मुखमायाकारापेक्षयातुस्थूलंशरीरंप्रकीर्तितंततस्तदुपास्यमित्यर्थः॥४०॥ममचेति॥ममचयच्छरीरंसूत्रंसूत्रसंज्ञकंतदपिपरमात्मनः स्थूलंशरीरमित्यभिधीयते ॥ ततस्तद्विशिष्टःपरमात्माप्युपास्यइत्यर्थः॥अथस्थूलतमंविराट्शरीरमाह स्थूलंशरीरमिति॥४१॥ प्रथममस्योत्पत्तिमाह शृण्विति॥४२॥तान्येवेति ॥ तान्येवसूक्ष्मभूतानीश्वरेण पंचीकृत्यपंचभूतसमुद्भवःकृतइत्यर्थः ॥ ४३ ॥ प्रथमंरसतन्मात्रामितिरसतन्मात्रांमनस्युपादायनिश्चित्यतद्द्वेधाकल्पयेदितिशेषः ॥ अनंतरंयथातत्स्थूलमुदकंभवतितथाकल्पयेत् ॥ ४४ ॥ कयाकल्पनयातथाभवतितत्स्वयमेवाह शिष्टानामिति ॥ यथारसतन्मात्राद्विधाकृतातथाऽवशिष्टाभूततन्मात्राअपिद्विधाकर्तव्याः ॥तत्रसर्वेष्वर्धभागस्तथैवस्थापनीयोऽवशिष्टार्धभागस्यांशान्पृथक्पृथक्च

साधकस्यतुध्यानादौस्थूलरूपंप्रचक्षते ॥ शरीरंसूक्ष्ममेवेदंपुरुषस्यप्रकीर्तितम् ॥ ४० ॥ ममचैवशरीरंवैसूत्रमित्यभिधीयते ॥ स्थूलंशरीरंवक्ष्यामिब्रह्मणःपरमात्मनः ॥ ४१ ॥ शृणुनारदयत्नेनयच्छ्रुत्वाविप्रमुच्यते ॥ तन्मात्राणिपुरोक्तानिभूतसूक्ष्माणियानिवै ॥ ४२ ॥ पंचीकृत्यतुतान्येवपंचभूतसमुद्भवः ॥ पंचीकरणभेदोऽयंशृणुसंवदतःकिल ॥ ४३ ॥ प्रथमंरसतन्मात्रामुपादायमनस्यपि ॥ कल्पयेन्नतथातद्वैयथाभवतिचोदकम् ॥ ४४ ॥ शिष्टानांचैवभूतानामंशान्कृत्वापृथक्पृथक् ॥ उदकेमिश्रयेत्त्वांशान्कृतेरसमयेततः ॥ ४५ ॥ तदाभूतविभागेचचैतन्येचप्रवेशिते ॥ चैतन्यस्यप्रवेशात्तुतदाऽहमितिसंशयः ॥४६॥ प्रतीयमानेतेनैवविशेषेणाभिमानतः ॥ आदिनारायणोदेवोभगवानितिचोच्यते॥४७॥घनीभूतेऽथभूतानांविभागेस्पष्टतांगते ॥ वृद्धिंप्राप्यगुणैश्चेत्थमेकैकगुणवृद्धितः ॥४८॥ आकाशस्यगुणश्चैकःशब्दएवनचापरः ॥ शब्दस्स्पर्शौचवायोश्चद्वौगुणौपरिकीर्तितौ ॥४९॥ अग्नेःशब्दश्चस्पर्शश्चरूपमेतेत्रयोगुणाः ॥ शब्दस्पर्शरूपरसाश्चत्वारोवैजलस्यच ॥ ५० ॥

तुर्धाकृत्वास्वस्वार्धभागरहितेऽर्धभागेतानंशान्मेलयेत् ॥ तथाचरसतन्मात्रार्धभागेउदकेरसतन्मात्रातिरिक्तभूततन्मात्रार्धभागचतुःखंडान्मिश्रयेन्मेलयेदेवंकृतेरसमयेस्थूलजलेजातइत्यर्थः ॥४५॥ ततोऽनंतरमेवमेवतदाभूतविभागेइतरेषांचतुर्णांभूतानांपंचीकरणेनविभागेजातेतस्मिन्पंचीकृतपंचभूतात्मकेऽधिष्ठानतयाचैतन्यस्यप्रवेशेजातेऽपिप्रतिबिंबतयाप्रवेशउच्यते चैतन्येचप्रवेशितइति॥ तस्यप्रतिबिंबरूपचैतन्यस्यप्रवेशात्पंचभूतात्मकेदेहेअहमितिसंशयस्तादात्म्यरूपःसंशयोमनोवृत्तिरूपउत्पद्यते ॥ तस्यदेहेऽहमितितादात्म्यमुत्पद्यतइतिफलितम् ॥ ४६ ॥ तत्स्थूलदेहाभिमानविशिष्टंचैतन्यंवैश्वानरइत्यादिनारायणइत्यादिसंज्ञाभिरुच्यते ॥ ४७ ॥ पंचीकृतपंचभूतानांगुणवृद्ध्यास्वरूपमाह घनीभूतइति ॥ घनीभूतेपंचीकरणेनदृढीभूतेसति विभागेआकाशादिरूपेणविभागेस्पष्टतांगतेसति पूर्वोक्तरसतन्मात्रागुणैःकारणभूतैर्वृद्धिंप्राप्यकारणगुणाःकार्यगुणानारभंतइतिन्यायाद्गुणवृद्धिंप्राप्यैकैकगुणवृद्धितोयुक्तान्येकैकभूतानिभवंतीत्यर्थः ॥ ४८ ॥ कयाकयागुणवृद्ध्याकिंकिंभूतंयुक्तमस्तितन्नाम्नानिर्दिशति आकाशस्येति ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥

एवमिति ॥ एवंपंचीकृतभूतात्मकमेवब्रह्मांडमुत्पद्यतइत्यर्थः ॥ ५१ ॥ सर्वेजीवाइति ॥ एतेसर्वेजीवामिलित्वैवसर्वजीवाविद्याभिरेवब्रह्मांडस्योत्पत्तिरित्यर्थः ॥ जीवाविद्याभिरेवब्रह्मांडंकल्पितंस्व
कर्मफलभोगार्थमितिभावः ॥ नत्वीश्वरस्यतत्कल्पनेकिंचित्फलमस्ति ॥ किंबहुनेश्वरोऽपिजीवाविद्याभिरेवकल्पितइतिरहस्यम् ॥ कतिजीवाःसंतितत्राह चतुरशीतीति ॥ तदेतत्स्थूलतमंरूपमप्यु
पास्यम् ॥ तथाचएतावतासर्वग्रंथेनसर्वामहासृष्टिरीश्वरकर्तृकाजीवसृष्टिश्चोपपादिता तस्यांसृष्टौविद्यमानजीवानामुत्तमाधिकारिणांज्ञानघनंतुरीयंप्रणवमायाबीजवाच्यंब्रह्मज्ञेयमुक्तम् ॥ मध्यमाधि
कारिणांतुस्थूलसूक्ष्मकारणदेहावच्छिन्नंब्रह्मवैश्वानरसूत्रहिरण्यगर्भाव्याकृतसंज्ञकंव्यष्टौविश्वतैजसप्राज्ञसंज्ञकंप्रणवमायाबीजावयववर्णत्रयवाच्यमुपास्यमुक्तंभवति ॥ चतुष्पादेवचब्रह्ममांडूक्यादिषु
प्रतिपादितंतद्वाचकावर्णाश्चप्रतिपादिताइतिबोध्यम् ॥ ५२ ॥ इतिश्रीदेवीभा० तृ० सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ एकाधिकैश्चपंचाशत्पद्यैरथचतुर्मुखः ॥ गुणानांरूपसंस्थांवैकथयामासविस्तरात्

स्पर्शशब्दरसारूपंगंधश्चपृथिवीगुणाः ॥ एवंमिलितयोगैश्चब्रह्मांडोत्पत्तिरुच्यते ॥ ५१ ॥ सर्वेजीवामिलित्वैवब्रह्मांडांशसमुद्भवाः ॥ चतुरशीतिलक्षाश्चप्रो
क्तावैजीवजातयः ॥ ५२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ सर्गोऽयंकथितस्तातयत्पृष्टोऽहंत्वयाऽधुना
॥ गुणानांरूपसंस्थांवैशृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ १ ॥ सत्त्वंप्रीत्यात्मकंज्ञेयंसुखात्प्रीतिसमुद्भवः ॥ आर्जवंचतथासत्यंशौचंश्रद्धाक्षमाधृतिः ॥ २ ॥ अनुकंपात
थालज्जाशांतिःसंतोषएवच ॥ एतैःसत्त्वप्रतीतिश्चजायतेनिश्चलासदा ॥ ३ ॥ श्वेतवर्णंतथासत्त्वंधर्मेप्रीतिकरंसदा ॥ सच्छ्रद्धोत्पादकंनित्यमसच्छ्रद्धानिवा-
रकम् ॥४॥ सात्त्विकीराजसीचैवतामसीचतथापरा॥श्रद्धातुत्रिविधाप्रोक्तामुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः॥५॥ रक्तवर्णंरजःप्रोक्तमप्रीतिकरमद्भुतम् ॥ अप्रीतिर्दुःख-
योगत्वाद्भवत्येवसुनिश्चिता ॥६॥ प्रद्वेषोऽथतथाद्रोहोमत्सरःस्तंभएवच ॥ उत्कंठाचतथानिद्राश्रद्धातत्रचराजसी ॥७॥ मानोमदस्तथागर्वोरजसाकिलजा-
यते॥प्रत्येतव्यंरजस्त्वेतैर्लक्षणैश्चविचक्षणैः॥८॥कृष्णवर्णंतमःप्रोक्तंमोहनंचविषादकृत्॥आलस्यंचतथाज्ञानंनिद्रादैन्यंभयंतथा ॥९॥ विवादश्चैवकार्पण्यंकौ
टिल्यंरोषएवच ॥वैषम्यंवाऽतिनास्तिक्यंपरदोषानुदर्शनम् ॥१०॥प्रत्येतव्यंतमस्त्वेतैर्लक्षणैःसर्वथाबुधैः ॥ तामस्याश्रद्धयायुक्तंपरतापोपपादकम्॥११॥

॥ १ ॥ सर्गोयमिति ॥ दृश्यमात्रस्यसर्गइत्यर्थः ॥ १ ॥ गुणानांमुमुक्षुभिर्हेयोपादेयत्वज्ञानार्थंस्वरूपंकार्यंचाह प्रीत्यात्मकमिति ॥ सत्त्वाद्धिसर्वत्रसुखंभवति ॥ सुखेजातेसर्वपदार्थस्यसुखदत्वात्त
त्रप्रीतिरुत्पद्यते ॥ तस्माद्धेतोःसत्त्वंप्रीत्यात्मकमित्यर्थः ॥ २ ॥ एतैर्लक्षणैःसत्त्वकार्यभूतैःकारणस्यसत्त्वस्यप्रतीतिर्निश्चयोजायतेमयिसत्त्वंनिश्चलमुत्पन्नमिति ॥ ३ ॥ सत्त्वस्यकार्यांतराण्यप्याह
श्वेतवर्णमिति ॥ ४ ॥ ननुश्रद्धाकिमनेकविधाऽस्तियस्मादत्रोच्यतेऽसच्छ्रद्धानिवारकमितिचेदस्त्येवेत्याह सात्त्विकीति ॥ सात्त्विक्यतिरिक्तासतीश्रद्धेत्यर्थः ॥ ५ ॥ अप्रीतिकरमिति ॥ रजोहि
दुःखप्रदंसर्वत्रदुःखेजातेसर्वपदार्थेष्वप्रीतिर्जायतइत्यप्रीतिकरमुच्यते ॥ तदेवाह अप्रीतिरिति ॥ ६ ॥ ७ ॥ रजसेति ॥ रजःकार्याण्येतानीत्यर्थः ॥ प्रत्येतव्यमिति ॥ एतैर्लक्षणैरजःकार्यभूतैर्मयि
कारणभूतोरजोगुणोऽस्तीतिज्ञेयमित्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ परतापोपपादकमितिपूर्वान्वयितमागुणलक्षणम् ॥ ११ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

किमर्थमेतानिलक्षणान्युक्तानितत्राह सत्त्वंप्रकाशयितव्यमिति ॥ सत्त्ववृद्धिर्यथाभवतितथाकर्तव्यमित्यर्थः ॥ नहितत्सत्त्वलक्षणज्ञानमंतरासंभवति ॥ हेयोपादेययोःस्वरूपज्ञानस्यापेक्षितत्वादितिभावः ॥१२॥ अन्योन्येति ॥ एतेऽन्योन्याभिभवात्परस्पराभिभवात्विरुध्यंतीतिस्वभावएषाम् ॥ ततश्चसत्त्वस्थैर्येणेतरयोरभिभवःकर्तव्यइतिभावः॥ १३ ॥१४॥१५॥ मयेत्युक्तंवचोज्ञात्वेत्यन्वयः ॥ ज्ञातंतदनुभूतमिति ॥ हेमहामतेश्रवणादर्शनाच्चैवसपदितत्कालमेवफलेसतियत्परिज्ञातंफलजनकत्वेनपरिज्ञातंतदेवज्ञातंश्रुतमनुभूतंचभवति ॥ यत्तुसंस्कारानुभवात्संस्कारजन्यस्मरणाज्ज्ञातंतत्रतत्कालेतत्पदार्थस्यानुभवाभावेफलस्याभावान्नतज्ज्ञातंजायते ॥ नहिगंगातीरेआम्राःदृष्टाइतिस्मरणेनकिंचित्फलमस्तितदुत्तरंतदनुभवस्यैवसफलत्वात् ॥ तथाचयत्रकर्मणिफलंनदृश्यतेतत्कृतमकृतमेव ॥

सत्त्वंप्रकाशयितव्यंनियंतव्यंरजःसदा॥ संहर्तव्यंतमःकामंजनेनशुभमिच्छता ॥१२॥ अन्योन्याभिभवाच्चैतेविरुध्यंतिपरस्परम् ॥ तथाऽन्योन्याश्रयाःसर्वेनतिष्ठंतिनिराश्रयाः ॥ १३ ॥ सत्त्वंनकेवलंक्वापिनरजोनतमस्तथा ॥ मिलिताश्चसदासर्वेतेनान्योन्याश्रयाःस्मृताः ॥ १४ ॥ अन्योन्यमिथुनाश्चैवविस्तारंकथयाम्यहम्॥ शृणुनारदयज्ज्ञात्वामुच्यतेभवबंधनात् ॥१५॥ संदेहोऽत्रनकर्तव्योज्ञात्वेत्युक्तंमयावचः॥ ज्ञातंतदनुभूतंयत्परिज्ञातंफलेसति ॥१६॥श्रवणाद्दर्शनाच्चैवसपद्येवमहामते ॥ संस्कारानुभवाच्चैवपरिज्ञातंनजायते ॥१७॥ श्रुतंतीर्थंपवित्रंचश्रद्धोत्पन्नाचराजसी ॥ निर्गतस्तत्रतीर्थेवैदृष्टंचैवयथाश्रुतम् ॥१८॥ स्नातस्तत्रकृतंकृत्यंदत्तंदानंचराजसम् ॥स्थितस्तत्रकियत्कालंरजोगुणसमावृतः॥१९॥ रागद्वेषान्ननिर्मुक्तःकामक्रोधसमावृतः॥पुनरेवगृहंप्राप्तोयथापूर्वंतथास्थितः ॥ २० ॥ श्रुतंचनानुभूतंवैतेनतीर्थंमुनीश्वर ॥ नप्राप्तंचफलंयस्मादश्रुतंविद्धिनारद ॥ २१ ॥ निष्पापत्वंबलंविद्धितीर्थस्यमुनिसत्तम ॥ कृषेःफलंयथालोकेनिष्पन्नान्नस्यभक्षणम् ॥ २२ ॥ पापदेहविकारायेकामक्रोधादयःपरे ॥ लोभोमोहस्तथातृष्णाद्वेषोरागस्तथामदः ॥ २३ ॥ असूयेर्ष्याक्षमाशांतिःपापान्येतानिनारद ॥ ननिर्गतानिदेहात्तुतावत्पापयुतोनरः ॥ २४ ॥ कृतेतीर्थेयदैतानिदेहान्ननिर्गतानिचेत् ॥ निष्फलःश्रमएवैकःकर्षकस्ययथातथा ॥ २५ ॥ श्रमेणापीडितंक्षेत्रंकृष्टाभूमिःसुदुर्घटा ॥ उप्तंबीजंमहार्घंचहितावृत्तिरुदाहृता ॥ २६ ॥ अहोरात्रंपरिक्लिष्टोरक्षणार्थंफलोत्सुकः ॥ कालेसुप्तस्तुहेमंतवनेव्याघ्रादिभिर्भृशम् ॥ २७ ॥ भक्षितंशलभैःसर्वंनिराशश्चकृतःपुनः ॥ तद्वत्तीर्थश्रमःपुत्रकष्टदोनफलप्रदः ॥ २८ ॥

तादृशंवराजसंतामसंवाकर्मभवतीतिभावः ॥ १६ ॥ १७ ॥ तदेवाह श्रुतमिति ॥ राजसीति ॥ फलंभवतुवा मावा लोकागच्छंतिमयापिगंतव्यमित्येवंरूपेत्यर्थः ॥ राजसंफलंभवतुवा मावेत्युक्तरूपम् ॥ १९ ॥ २० ॥ तत्रफलाभावात्तत्तीर्थंतेननश्रुतंनाप्यनुभूतमित्यर्थः ॥ किंतत्रतीर्थस्यफलंतत्राह निष्पापत्वमिति ॥ २२ ॥ ननुपापस्यामूर्तत्वात्पापंनगतमितिकथंज्ञायतइतिचेत्पापकार्याणांकामादीनांदृश्यमानत्वेतेनकार्येणकारणस्यपापस्यानुमानादित्याह पापदेहेविकाराइति ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ आपीडितंआसमंताद्धद्मम् ॥ महार्घममूल्यंबीजमित्यर्थः ॥ हितावृत्तिरियंवृत्तिर्हिताकल्याणकरीउदाहृतायद्यपितथापिफलाभावेनिराशःकृतइत्यर्थः ॥ २६ ॥ २७ ॥ दार्ष्टांतिकेयोजयति तद्वदिति ॥ २८ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

एकैकस्यकारणवशादुत्कटत्वेजातेऽन्ययोरभिभवोभवतीत्याह सत्त्वमिति ॥ शास्त्रंविवेकशास्त्रंवेदांतस्तद्दर्शनंसत्त्वोद्रेकेकारणमुक्तम् ॥ तेनदर्शनेनतामसार्थेषुराजसेषुचवैराग्यंफलम् ॥ २९ ॥ तत्स त्त्वंप्रसह्यबलात्कारेण ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ विवृद्धसत्त्वस्यलक्षणमाह यदासत्त्वमिति ॥ ३३ ॥ नचान्यथारजस्तमःसमुद्भूतंबाह्यार्थंनगृह्णातीत्यर्थः ॥ ३४ ॥ मोक्षार्थीसन्राजसेषुतामसेषुनकामंकुरुत

सत्त्वंसमुत्कटंजातंप्रवृद्धंशास्त्रदर्शनात् ॥ वैराग्यंतत्फलंजातंतामसार्थेषुनारद ॥ २९ ॥ प्रसह्याभिभवत्येवतद्रजस्तमसीउभे ॥ रजःसमुत्कटंजातंप्रवृत्तं लोभयोगतः ॥ ३० ॥ तत्तथाभिभवत्येवतमःसत्त्वेतथाउभे ॥ तमस्तथोत्कटंभूत्वाप्रवृद्धंमोहयोगतः ॥ ३१ ॥ तत्सत्त्वरजसीचोभेसंगम्याभिभवत्यपि ॥ विस्तरंकथयाम्यद्ययथाभिभवतीतिवै ॥ ३२ ॥ यदासत्त्वंप्रवृद्धंवैमतिर्धर्मेस्थितातदा ॥ नचिंतयतिबाह्यार्थंरजस्तमःसमुद्भवम् ॥ ३३ ॥ अर्थसत्त्वस मुद्भूतंगृह्णातिचनचान्यथा ॥ अनायासकृतंचार्थंधर्मंयज्ञंचवांछति ॥ ३४ ॥ सात्त्विकेष्वेवभोगेषुकामंवैकुरुतेतदा ॥ राजसेषुनमोक्षार्थीतामसेषुपुनःकु तः ॥ ३५ ॥ एवंजित्वारजःपूर्वंततश्चतमसोजयः ॥ सत्त्वंचकेवलंपुत्रतदाभवतिनिर्मलम् ॥ ३६ ॥ यदारजःप्रवृद्धंवैत्यक्त्वाधर्मान्सनातनान् ॥ अन्य थाकुरुतेधर्मान्श्रद्धांप्राप्यतुराजसीम् ॥ ३७ ॥ राजसादर्थसंवृद्धिस्तथाभोगस्तुराजसः ॥ सत्त्वंविनिर्गतंतेनतमसश्चापिनिग्रहः ॥ ३८ ॥ यदातमोवि वृद्धंस्यादुत्कटंसंबभूवह ॥ तदावेदेनविश्वासोधर्मशास्त्रेतथैवच ॥ ३९ ॥ श्रद्धांचतामसींप्राप्यकरोतिचधनात्ययम् ॥ द्रोहंसर्वत्रकुरुतेनशांतिमधिगच्छ ति ॥ ४० ॥ जित्वासत्त्वंरजश्चैवक्रोधनोदुर्मतिःशठः ॥ वर्ततेकामचारेणभावेषुविततेषुच ॥ ४१ ॥ एकंसत्त्वंनभवतिरजश्चैकंतमस्तथा ॥ सदैवाश्रित्य वर्ततेगुणामिथुनधर्मिणः ॥ ४२ ॥ रजोविनानसत्त्वंस्याद्रजःसत्त्वंविनाक्वचित् ॥ तमोविनानचैवैतेवर्ततेपुरुषर्षभ ॥ ४३ ॥ तमस्ताभ्यांविहीनंतुकेव लंनकदाचन ॥ सर्वेमिथुनधर्माणोगुणाःकार्यांतरेषुवै ॥ ४४ ॥ अन्योन्यसंश्रिताःसर्वेतिष्ठंतिनवियोजिताः ॥ अन्योन्यजनकाश्चैवयतःप्रसवधर्मिणः ॥ ॥ ४५ ॥ सत्त्वंकदाचिच्चरजस्तमसीजनयत्युत ॥ कदाचित्तुरजःसत्त्वतमसीजनयत्यपि ॥ ४६ ॥ कदाचित्तुतमःसत्त्वरजसीजनयत्युभे ॥ जनयंत्येवम न्योन्यंमृत्पिंडश्चघटंयथा ॥ ४७ ॥ बुद्धिस्थास्तेगुणाःकामान्बोधयंतिपरस्परम् ॥ देवदत्तविष्णुमित्रयज्ञदत्तादयोयथा ॥ ४८ ॥ यथास्त्रीपुरुषश्चैव मिथुनौचपरस्परम् ॥ तथागुणाःसमायांतियुग्मभावंपरस्परम् ॥ ४९ ॥

इत्यर्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ परस्परजनकत्वमुपपादयति सत्त्वंकदाचिच्चेति ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ कस्मिन्स्थलेस्थितागुणाइत्थं कार्यंकुर्वंतितत्राह बुद्धिस्थाइति ॥ यथाएकैकोत्कटत्वेप्येकैकंस्वकार्यंचोक्तंकुर्वंतितथामिथुनीभूयाप्युभयगुणकंकार्यमुत्पादयंतीतिदृष्टांतमुखेनाह देवदत्तेति यथादेवदत्तादयस्त्रयोमिलित्वाकार्यं कुर्वंतियथावास्त्रीपुरुषौमिथुनीभूयकार्यमुत्पादयतस्तथेत्यर्थः ॥ ४८ ॥ युग्मभावंमिथुनीभावंपरस्परंयांतीत्यर्थः ॥ ४९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तदेवदर्शयति रजसोमिथुनेसत्त्वमिति ॥ रजःसत्त्वरूपमेकंमिथुनमित्यर्थः ॥ एवमन्यदप्यूह्यम् ॥ यथारजसोमिथुनेसत्त्वंगौणंस्त्रीस्थानापन्नंयथावासत्वस्यमिथुनेरजोगौणंस्त्रीस्थानापन्नंतथैवसत्त्व तमोमिथुनंरजस्तमोमिथुनमित्याह उभेतेसत्त्वरजसीइति ॥ सत्त्वस्यमिथुनेतमस्तमसोमिथुनेसत्त्वंतथारजसोमिथुनेतमस्तमसोनिथुनेरजइत्यर्थः ॥ एकंप्रधानंपुरुषभावापन्नमितरद्गौणंस्त्रीभावापन्न मित्यर्थः ॥ एतेषांमिथुनानांबुद्धौवर्तमानतोत्पद्यमानोभयात्मककार्येणप्रत्येतव्या ॥५०॥ ५१॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेऽष्टमोऽध्यायः ॥८॥ ॥ अष्टाधिकैस्तुचत्वारिंशतपद्यैर्नार देनच ॥ गुणानांलक्षणंपृष्टंपुनरेवोपवर्ण्यते ॥ १ ॥ मुमुक्षुभिर्गुणानांहेयोपादेयत्वज्ञानार्थंस्वरूपंकार्यंचपुनराह गुणानामिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ सत्त्वंतुकेवलमिति ॥ एकैकगुणोऽन्यगुणा सहायःकुत्रापिनतिष्ठति ॥ तेषांगुणानांपरस्परंमिश्रीभावात्तुमिश्रत्वमेवसर्वदाऽस्ति ॥ ५ ॥ मिश्रीभावादेवगुणानांसुखदुःखमोहात्मकत्वंभवतिनान्यथेतिदृष्टांतमुखेनाह ॥ यथाकाचिदिति ॥ ६ ॥

रजसोमिथुनेसत्त्वंसत्त्वस्यमिथुनेरजः ॥ उभेतेसत्त्वरजसीतमसोमिथुनेविदुः ॥ ५० ॥ नारदउवाच ॥ इत्येतत्कथितंपित्रागुणरूपमनुत्तमम् ॥ श्रुत्वाप्येत त्सएवाहंततोऽपृच्छंपितामहम् ॥ ५१ ॥ इतिश्रीदेवीभा०म०तृ०अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ गुणानांलक्षणंतातभवताकथितंकिल ॥ नतृप्तो ऽस्मिपिबन्मिष्टंत्वन्मुखात्प्रच्युतंरसम् ॥ १ ॥ गुणानांतुपरिज्ञानंयथावदनुवर्णय ॥ येनाहंपरमांशांतिमधिगच्छामिचेतसि ॥ २ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिपृष्टस्तु पुत्रेणनारदेनमहात्मना ॥ उवाचचजगत्कर्तारजोगुणसमुद्भवः ॥ ३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शृणुनारदवक्ष्यामिगुणानांपरिवर्णनम् ॥ सम्यङ्नाहंविजानामियथामतिव दामिते ॥ ४ ॥ सत्त्वंतुकेवलंनैवकुत्रापिपरिलक्ष्यते ॥ मिश्रीभावात्तुतेषांवैमिश्रत्वंप्रतिभातिवै ॥ ५ ॥ यथाकाचिद्वरानारीसर्वभूषणभूषिता ॥ हावभावयुता कामंभर्तृप्रीतिकरीभवेत् ॥ ६ ॥ मातापित्रोस्तथासैवबंधुवर्गस्यप्रीतिदा ॥ दुःखंमोहंसपत्नीषुजनयत्यपिसैवहि ॥ ७ ॥ एवंसत्त्वेनतेनैवस्त्रीत्वमापादितेनच ॥ रजसस्तमसश्चैवजनितावृत्तिरन्यथा ॥ ८ ॥ रजसास्त्रीकृतेनैवंतमसाचतथापुनः ॥ अन्योन्यस्यसमायोगादन्यथाप्रतिभातिवै ॥ ९ ॥ अवस्थानात्स्वभावेषुनवै जात्यंतराणिच ॥ लक्ष्यंतेविपरीतानियोगान्नारदकुत्रचित् ॥ १० ॥ यथारूपवतीनारीयौवनेनविभूषिता ॥ लज्जामाधुर्ययुक्ताचतथाविनयसंयुता ॥ ११ ॥

॥ ७ ॥ यथैकैवस्त्रीसुखदुःखमोहात्मिकाव्यक्तिभेदेनभिन्नंप्रतिकालभेदेनवाएकांव्यक्तिंप्रतिभषतितथैवसत्त्वंभवतीत्याह एवंसत्त्वेनेति ॥ स्त्रीत्वमापादितेनेतिस्त्रीस्थानापन्नमित्यर्थः ॥ तेनसत्त्वेनकस्य चित्पुरुषस्यसुखजनिकावृत्तिर्जनिताभवति ॥ तस्यैवपुरुषस्यकालांतरेऽन्यथादुःखमोहात्मिकरजसःसंबंधिनीतमसोवासंबंधिनीवृत्तिर्जनिताभवति ॥ ८ ॥ एवंरजोयदास्त्रीकृतंस्त्रीभावापन्नंतथातमो यदास्त्रीभावापन्नंस्त्रीस्थानत्वेनकल्पितंतदातेनरजसातमसावाद्दुःखात्मिकामोहात्मिकावाकस्यचित्पुरुषस्यवृत्तिर्जनिताभवतितस्यैवपुरुषस्यकालांतरेसुखवृत्तिरुत्पाद्यते ॥ नचैतद्गुणानामन्यगुणस हायताभावेसंभवति तस्मान्मिश्रीभूताएवगुणाइतिज्ञेयमित्याह अन्योन्यस्येति ॥ ९ ॥ अवस्थानात्स्वभावेष्विति ॥ यदिगुणाएकैकाएवस्युर्नमिश्रीभूतास्तदातेषांस्वभावेष्ववस्थानादेकरूपैववृ त्तिःस्यान्नजात्यंतराणिस्युः ॥ लक्ष्यंतेतुविपरीतानिजात्यंतराणि ॥ कदाचित्सुखात्मकंकदाचिद्दुःखात्मकंकदाचिन्मोहात्मकमितितस्मान्मिश्रीभूताएवगुणाइतिभावः ॥ १० ॥ यथारूपवती त्यारभ्यचौरैरुपद्रुतेतिपर्यंतंपाठःपुनरुक्तार्थकोऽपिदृष्टांतदार्ष्टांतिकयोरुपसंहारार्थमितिबोध्यम् ॥ ११ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ दृष्टांतांतरमाह चौरैरिति ॥ सेनाराजसेना ॥ १४ ॥ जनयंतिएतेदृष्टांतार्थोयथातथागुणाःविपरीतप्रतीतिंजनयंतीत्यर्थः ॥ यथेति ॥ दुर्दिनंमेघच्छन्नोदिवसः ॥ १५ ॥ तमोरूपंनिबिडांधकारप्रायम् ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ प्रोषितभर्तृकाणांविरहिणीनांकामिनीनाम् ॥ स्वभावस्थाइति ॥ एतेयथादृष्टांताएवमेतेगुणाःस्वभावस्थाअन्यगुणसाहाय्येनविपरीताभांति तस्मान्मिश्रीभूताएवेतिभावः ॥ १९ ॥ सत्त्वादिगुणोद्रेकेसतिजायमानानिलक्षणान्याह लक्षणानीति ॥ २० ॥ लघुस्वरूपमाह यदांऽगानीति ॥ लघून्येवनभारवंति ॥ तान्राजसांस्तामसान्वावि

कामशास्त्रविधिज्ञाचधर्मशास्त्रेऽपिसंमता ॥ भर्तुःप्रीतिकरीभूत्वासपत्नीनांचदुःखदा ॥ १२ ॥ मोहदुःखस्वभावस्थासत्त्वस्थेत्युच्यतेजनैः ॥ तथासत्त्वंविकुर्वाणमन्यभावंविभातिवै ॥ १३ ॥ चौरैरुपद्रुतानांहिसाधूनांसुखदाभवेत् ॥ दुःखामूढाचदस्यूनांसैवसेनातथागुणा ॥ १४ ॥ विपरीतप्रतीतिंवैजनयंतिस्वभावतः ॥ यथाचदुर्दिनंजातंमहामेघघनावृतम् ॥ १५ ॥ विद्युत्स्तनितसंयुक्तंतिमिरेणावगुंठितम् ॥ सिंचद्भूमिंप्रवर्षद्वैतमोरूपमुदाहृतम् ॥ १६ ॥ यदेतत्कर्षकाणांवैतदेवातीवदुर्दिनम् ॥ बीजोपस्करयुक्तानांसुखदंप्रभवत्युत ॥ १७ ॥ अप्रच्छन्नगृहाणांचदुर्भगानांविशेषतः ॥ तृणकाष्ठगृहीतानांदुःखदंगृहमेधिनाम् ॥ १८ ॥ प्रोषितभर्तृकाणांवैमोहदंप्रवदंत्यपि ॥ स्वभावस्थागुणाःसर्वेविपरीताविभांतिवै ॥ १९ ॥ लक्षणानिपुनस्तेषांशृणुपुत्रब्रवीम्यहम् ॥ लघुप्रकाशकंसत्त्वंनिर्मलंविशदंसदा ॥ २० ॥ यदांऽगानिलघून्येवनेत्रादीनींद्रियाणिच ॥ निर्मलंचतथाचेतोगृह्णातिविषयान्नतान् ॥ २१ ॥ तदासत्त्वंशरीरेवैमंतव्यंचसमुत्कटम् ॥ जृंभांस्तंभंचतंद्रांचचलंचैवरजःपुनः ॥ २२ ॥ यदातदुत्कटंजातंदेहेयस्यचकस्यचित् ॥ कलिंमृगयतेकर्तुंगंतुंग्रामांतरंतथा ॥ २३ ॥ चलचित्तश्चसोऽप्यर्थविवादेचोद्यतस्तथा ॥ गुरुमावरणंकामंतमोभवतितद्यदा ॥ २४ ॥ तदांऽगानिगुरूण्याशुप्रभवंत्यावृतानिच ॥ इंद्रियाणिमनःशून्यंनिद्रांनैवाभिवांछति ॥ २५ ॥ गुणानांलक्षणान्येवंविज्ञेयानीहनारद ॥ नारदउवाच ॥ विभिन्नलक्षणाःप्रोक्ताःपितामहगुणास्त्रयः ॥ २६ ॥ कथमेकत्रसंस्थानेकार्यंकुर्वंतिशाश्वतम् ॥ परस्परंमिलित्वाहिविभिन्नाःशत्रवःकिल ॥ २७ ॥ एकत्रस्थाःकथंकार्यंकुर्वंतीतिवदस्वमे ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शृणुपुत्रप्रवक्ष्यामिगुणास्तेदीपवृत्तयः ॥ २८ ॥ प्रदीपश्चयथाकार्यंप्रकरोत्यर्थदर्शनम् ॥ वर्तिस्तैलंयथार्चिश्चविरुद्धाश्चपरस्परम् ॥ २९ ॥

षयान्नगृह्णातीत्यर्थः ॥ २१ ॥ जृंभामिति ॥ जृंभांस्तंभंशरीरगुरुतांतंद्रांचयदापश्यतितदाचलंरजःसमुत्कटंजातमित्यन्वयः ॥ २२ ॥ तमोलक्षणमाह कलिमिति ॥ कलिःकलहः ॥ एतानिलक्षणानियदाभवंतितदातत्तमउत्कटंजातमितिज्ञेयमित्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ गुरुमावरणमित्यस्यार्थमाह तदांगानीति ॥ आवृतानितमसेत्यर्थः ॥ शून्यंज्ञानशून्यम् ॥ २५ ॥ मिश्रीभूतागुणाःकार्यंकुर्वंतीतिश्रुत्वानारदःशंकते विभिन्नेति ॥ यथाशत्रवोमिलिताःकार्यंनकुर्वंति तथागुणाःपरस्परंशत्रवःसंतःकथंमिलित्वाकार्यंकुर्वंतीत्यर्थः ॥ २६ ॥ २७ ॥ दीपवृत्तयइति ॥ तथाचयथादीपवर्तिकातैलानिपरस्परविरुद्धान्यपिमिलित्वाघटार्थप्रकाशनमेकंकुर्वंतितद्वद्गुणाअपीतिभावः ॥ २८ ॥ २९ ॥

॥ ३० ॥ इत्थमेतावत्पर्यंतंब्रह्मणानारदंप्रत्युक्तंनारदोव्यासंप्रत्युक्तवानित्याह एवंप्रकृतिजाइति ॥ अत्रनारदउवाचेत्यनेनैवब्रह्मनारदसंवादसमाप्तेःसिद्धत्वात्सापुराणेनोक्तेतिबोध्यम् ॥ ३१ ॥ तेवैवि श्वस्यकारणंतवैप्रकृतिसंबंधिनोगुणाएवनान्योविश्वस्यकारणमित्यर्थः ॥ इत्युक्तमिति ॥ हेराजन्जनमेजय यत्त्वयापृष्टंतदेवोद्दिश्यमयापृष्टोनारदोमांप्रत्येवमुक्तवानित्यर्थः ॥ ३२ ॥ इत्थंसंवादश्रव णेनजनमेजयस्यसर्वप्रश्नसमाधानेजातेऽपिसंवादनिर्गलितार्थंनिगमनस्थानीयंव्यासआह आराध्येति ॥ हेराजन्यतोययादेव्यासर्वमिदंव्याप्तंयाचजगत्सृष्टिस्थितिक्षयतिरोधानानुग्रहपंचकृत्यकर्त्रीउ त्पत्तिस्थितिक्षयरहितागुणत्रयसमुद्भूतपंचभूतसमुद्भूतदेहवतामेकैकगुणाभिमानिब्रह्मादिजीवानांसृष्टिस्थितिक्षयकारिणीसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिणीश्रीदेवीहेयगुणांस्तत्कार्याणिचज्ञात्वाक र्मोपासनादिभिर्वेदांतशास्त्रश्रवणादिभिश्चहेयगुणांस्तत्कार्याणिचनिरुध्यग्राह्यंसत्त्वगुणंतत्कार्याणिचज्ञात्वातंसंपाद्यसत्त्वगुणोद्रेकेणयुक्तेनपुरुषेणसैवसर्वोत्कृष्टादेवीसर्ववेदांततात्पर्यभूमिराराध्याज्ञे

विरुद्धंहितथातैलमग्निनासहसंगतम् ॥ तैलंवर्तिविरोध्येवपावकोऽपिपरस्परम् ॥ ३० ॥ एकत्रस्थाःपदार्थानांप्रकुर्वंतिप्रदर्शनम् ॥ नारदउवाच ॥ एवंप्र कृतिजाःप्रोक्तागुणाःसत्यवतीसुत ॥ ३१ ॥ विश्वस्यकारणंतेवैमयापूर्वंयथाश्रुतम् ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तंनारदेनाथममसर्वंसविस्तरम् ॥ ३२ ॥ गुणा नांलक्षणंसर्वंकार्यंचैवविभागशः ॥ आराध्यापरमाशक्तिर्ययासर्वमिदंततम् ॥ ३३ ॥ सगुणानिर्गुणाचैवकार्यभेदेसदैवहि ॥ अकर्तापुरुषःपूर्णोनिरीहःपरमो ऽव्ययः ॥ ३४ ॥ करोत्येषामहामायाविश्वंसदसदात्मकम् ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथारुद्रःसूर्यश्चंद्रःशचीपतिः ॥ ३५ ॥ अश्विनौवसवस्त्वष्टाकुबेरोयादसांपतिः ॥ वह्निर्वायुस्तथापूषासेनानीश्वविनायकः ॥ ३६ ॥ सर्वेशक्तियुताःशक्ताःकर्तुंकार्याणिस्वानिच॥अन्यथातेप्यशक्तावैप्रस्पंदितुमनीश्वराः ॥ ३७ ॥ साचैवकार णंराजन्जगतःपरमेश्वरी ॥ समाराधयतांभूपकुरुयज्ञंजनाधिप ॥ ३८ ॥ पूजनंपरयाभक्त्यातस्याएवविधानतः ॥ महालक्ष्मीर्महाकालीतथामहासरस्वती ॥ ३९ ॥ ईश्वरीसर्वभूतानांसर्वकारणकारणम् ॥ सर्वकामार्थदाशांतासुखसेव्यादयान्विता ॥ ४० ॥ नामोच्चारणमात्रेणवांछितार्थफलप्रदा ॥ देवैराराधिता पूर्वंब्रह्मविष्णुमहेश्वरैः ॥ ४१ ॥ मोक्षकामैश्वविविधैस्तापसैर्विजितात्मभिः ॥ अस्पष्टमपियन्नामप्रसंगेनापिभाषितम् ॥ ४२ ॥ ददातिवांछितानर्थान्दुर्ल भानपिसर्वथा ॥ ऐऐइतिभयार्तेनदृष्ट्वाव्याघ्रादिकंवने ॥ ४३ ॥ बिंदुहीनमपीत्युक्तंवांछितंप्रददातिवै ॥ तत्रसत्यव्रतस्यैवदृष्टांतोनृपसत्तम ॥ ४४ ॥

याचमोक्षकामेनेत्यर्थः ॥ ३३ ॥ कार्यभेदेमोक्षरूपेकार्येब्रह्माभिन्नानिर्गुणाआराध्यातदन्यकामेतुसगुणागुणविशिष्टैयमेवमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीश्रीदेवीजगत्कर्त्री नकेवलंब्रह्मनवाब्रह्मादयोदेवाइत्या ह ॥ अकर्तेति ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ साचैवकारणमिति ॥ यानिमयानारदंप्रतिजगत्कारणानिशंकितानितानितानिसर्वाणिनस्वस्वशक्तिंविहायजगत्कर्तुंसमर्थानितस्मात्साशक्तिरेवजग त्कारणंसैवसर्वोत्कृष्टाध्येयाज्ञेयाचेतिममनारदस्यसंवादेनारदस्यब्रह्मणश्चसंवादेनिर्णीतमित्यर्थः ॥ यज्ञमंबामखमित्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ अस्पष्टंयथावद्वर्णरहितमित्यर्थः ॥ प्रसंगेना पिदेवतानामबुद्धिरहितेनापिपुरुषेणान्यप्रसंगेनापीत्यर्थः ॥४२॥ इतरदेवतास्त्वाराधनेनैवयत्किंचित्फलंददति ॥ इयंतुअशुद्धनामोच्चारणेप्रसंगेनापिकृतेपुरुषार्थचतुष्टयंददातीतिकथंनसर्वैःसेव्येति भावः ॥ तदुदाहरणमाह ॥ ऐ ऐ इति ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

प्रत्यक्षएवेति ॥ अस्माकंमुनीनांभगवतीनाममहिमस्वरूपंनानाप्रकारकजातसिद्धिभिर्वारंवारंप्रत्यक्षमेवास्ति नसंशयोस्माकंतत्रेतिभावः ॥४५॥ ४६ ॥ क्षरमिति ॥ ऐकाराक्षरमित्यर्थः ॥४७॥ हेराजन्नेताहशीदयार्द्रभगवतीसर्वोत्कृष्टाभक्तकामकल्पद्रुमाऽस्तीतिसैवाराध्येतिभावः ॥ ४८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ पंचषष्टिश्लोकवर्यैर्वाग्बीजमहिमामहान् ॥ सत्यव्रतकथायोगात्प्रोच्यतेभक्तिकारकः ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायांतेप्रश्नबीजमुपलभ्यकोऽसौसत्यव्रतःकथंतेनप्रसंगेनास्पष्टनामोच्चारणंकृतंकाचतेनसिद्धिर्जातेतिपरमभावुकोरा

प्रत्यक्षएवचास्माकंमुनीनांभावितात्मनाम् ॥ ब्राह्मणानांसमाजेषुतस्योदाहरणंबुधैः ॥४५॥ कथ्यमानंमयाराजन्श्रुतंसर्वंसविस्तरम् ॥ अनक्षरोमहामूर्खोनाम्नासत्यव्रतोद्विजः ॥ ४६ ॥ श्रुत्वाऽक्षरंकोलमुखात्समुच्चार्यस्वयंततः ॥ बिंदुहीनंप्रसंगेनजातोऽसौविबुधोत्तमः ॥४७॥ ऐकारोच्चारणाद्देवीतुष्टाभगवतीतदा ॥ चकारकविराजंतंदयार्द्रापरमेश्वरी ॥ ४८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ जनमेजयउवाच ॥ कोऽसौसत्यव्रतोनामब्राह्मणोद्विजसत्तमः ॥ कस्मिन्देशेसमुत्पन्नःकीदृशश्चवदस्वमे ॥ १ ॥ कथंतेनश्रुतःशब्दःकथमुच्चारितःपुनः ॥ सिद्धिश्चकीदृशीजातातस्यविप्रस्यतत्क्षणात् ॥ २ ॥ कथंतुष्टाभवानीसासर्वज्ञासर्वसंस्थिता ॥ विस्तरेणवदस्वाद्यकथामेतांमनोरमाम् ॥ ३ ॥ सूतउवाच ॥ इतिपृष्टस्तदाराज्ञाव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ उवाचपरमोदारंवचनंरसवच्छुचि ॥ ४ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिकथांपौराणिकींशुभाम् ॥ श्रुतामुनिसमाजेषुमयापूर्वंकुरूद्वह ॥ ५ ॥ एकदाऽहंकुरुश्रेष्ठकुर्वंस्तीर्थाटनंशुचि ॥ संप्राप्तोनैमिषारण्यंपावनंमुनिसेवितम् ॥ ६ ॥ प्रणम्याहंमुनीन्सर्वान्स्थितस्तत्रवराश्रमे ॥ विधिपुत्रास्तुयत्रासन्जीवन्मुक्तामहाव्रताः ॥ ७ ॥ कथाप्रसंगएवासीत्तत्रविप्रसमागमे ॥ जमदग्निस्तुपप्रच्छमुनीनेवंसमास्थितः ॥ ८ ॥ जमदग्निरुवाच ॥ संदेहोऽस्तिमहाभागाममचेतसितापसाः ॥ समाजेषुमुनीनांवैनिःसंदेहोभवाम्यहम् ॥ ९ ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथारुद्रोमघवावरुणोऽनलः ॥ कुबेरःपवनस्त्वष्टासेनानीश्चगणाधिपः ॥१०॥ सूर्योऽश्विनौभगःपूषानिशानाथोग्रहास्तथा ॥ आराधनीयतमःकोऽत्रवांछितार्थफलप्रदः ॥ ११ ॥ सुखसेव्यश्चसततंचाशुतोषश्चमानदाः ॥ ब्रुवंतुमुनयःशीघ्रंसर्वज्ञाःसंशितव्रताः ॥ १२ ॥ एवंप्रश्नेकृतेतत्रलोमशोवाक्यमब्रवीत् ॥ जमदग्नेशृणुष्वैतद्यत्पृष्टंवैत्वयाऽधुना ॥ १३ ॥सेवनीयतमाशक्तिःसर्वेषांशुभमिच्छताम् ॥ पराप्रकृतिराद्याचसर्वगासर्वदाशिवा ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

जापृच्छति कोसाविति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ आराधनीयतमःसर्वोत्कृष्टः पूज्यतमश्चेत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ पराप्रकृतिःसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिणी ॥ तदुक्तंगीतासु ॥ भूमिरापोऽनलोवायुःखंमनोबुद्धिरेवच ॥ अहंकारइतीयंमेभिन्नाप्रकृतिरष्टधा ॥ अपरेयमितस्त्वन्यांविद्धिमेप्रकृतिंपराम् ॥ जीवरूपांमहाबाहोययेदंधार्यतेजगदिति ॥ जीवरूपांचैतन्यरूपाम् ॥ तथासूतसंहितायां ॥ चिन्मात्राश्रयमायायाःशक्त्याकारेद्विजोत्तमाः ॥ अनुप्रविष्टायासंविन्निर्विकल्पास्वयंप्रभा ॥ सदाकारासदानंदासंसारोच्छेदकारिणी ॥ सःशिवापरमादेवीशिवाभिन्नाशिवंकरीति ॥ शिवाभिन्नाब्रह्माभिन्नेत्यर्थः ॥ जगदंकुररूपिण्याशक्त्यायदवच्छिन्नंचैतन्यंसामूलप्रकृतिःपराशक्तिरितिचोच्यतेइतितट्टीकायांमाधवः ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥

संसारवृक्षस्यमूलंमूलभूतेत्यर्थः ॥ सेवितासतीवरदानार्थंसदैवाऽऽर्द्रचित्तायाभवतीत्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ यथाप्राप्तंफलमित्यर्थः ॥ १७ ॥ पुत्रायपुत्रार्थम् ॥ १८ ॥ तमसानाम्नीनदीतत्तीरम् ॥
॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ काम्यकर्मभ्रंशेकाम्यसिद्धिर्नस्यादितिभावः ॥ संजातेप्राप्ते ॥ २५ ॥ शब्दविवर्जितोमूकः ॥ २६ ॥ सर्वप्राणिशरीरेश्वासोच्छ्वासःसुदुर्ग्रहःस्वाधीनो

देवानांजननीसैवब्रह्मादीनांमहात्मनाम् ॥ आदिप्रकृतिर्मूलंसासंसारपादपस्यवै ॥ १५ ॥ स्मृताचोच्चारितादेवीददातिकिलवांछितम् ॥ सर्वदैवाऽऽर्द्रचित्ता सावरदानायसेविता ॥ १६ ॥ इतिहासंप्रवक्ष्यामिशृण्वंतुमुनयःशुभम् ॥ अक्षरोच्चारणादेवयथाप्राप्तंद्विजेनवै ॥ १७ ॥ कोसलेषुद्विजःकश्चिद्देवदत्तेतिविश्रुतः ॥ अनपत्यश्चकारेष्टिंपुत्रायविधिपूर्वकम् ॥ १८ ॥ तमसातीरमास्थायकृत्वामंडपमुत्तमम् ॥ द्विजानाहूयवेदज्ञान्सत्रकर्मविशारदान् ॥ १९ ॥ कृत्वा वेदींविधानेनस्थापयित्वाविभावसून् ॥ पुत्रेष्टिंविधिवत्तत्रचकारद्विजसत्तमः ॥ २० ॥ ब्रह्माणंकल्पयामाससुहोत्रंमुनिसत्तमम् ॥ अध्वर्युंयाज्ञवल्क्यंचहोतारंचबृहस्पतिम् ॥ २१ ॥ प्रस्तोतारंतथापैलमुद्गातारंचगोभिलम् ॥ सभ्यानन्यान्मुनीन्कृत्वाविधिवत्प्रददौवसु ॥ २२ ॥ उद्गातासामगःश्रेष्ठःसप्तस्वरसमन्वितम् ॥ रथंतरमगायत्तुस्वरितेनसमन्वितम् ॥ २३ ॥ तदाऽस्यस्वरभंगोऽभूत्कृतेश्वासेमुहुर्मुहुः ॥ देवदत्तस्तुकोपाऽऽशुगोभिलंप्रत्युवाचह ॥ २४ ॥ मूर्खोऽसिमुनिमुख्याद्यस्वरभंगस्त्वयाकृतः ॥ काम्यकर्मणिसंजातेपुत्रार्थंयजतश्चमे ॥ २५ ॥ गोभिलस्तुतदोवाचदेवदत्तंसुकोपितः ॥ मूर्खस्तेभवितापुत्रःशठःशब्दविवर्जितः ॥ २६ ॥ सर्वप्राणिशरीरेतुश्वासोच्छ्वासःसुदुर्ग्रहः ॥ नमेऽत्रदूषणंकिंचित्स्वरभंगेमहामते ॥ २७ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यगोभिलस्यमहात्मनः ॥ शापाद्भीतोदेवदत्तस्तमुवाचातिदुःखितः ॥ २८ ॥ कथंक्रुद्धोऽसिविप्रेंद्रव्यर्थामयिनिरागसि ॥ अक्रोधनाहिमुनयोभवंतिसुखदाःसदा ॥ २९ ॥ स्वल्पेऽपराधेविप्रेंद्रकथंशप्तस्त्वयाह्यहम् ॥ अपुत्रोहंसुतप्तःप्राक्तापयुक्तःपुनःकृतः ॥ ३० ॥ मूर्खपुत्रादपुत्रत्वंवरंवेदविदोविदुः ॥ तथाऽपिब्राह्मणोमूर्खःसर्वेषांनिंद्यएव हि ॥ ३१ ॥ पशुवच्छूद्रवच्चैवनयोग्यःसर्वकर्मसु ॥ किंकरोमिहमूर्खेणपुत्रेणद्विजसत्तम ॥ ३२ ॥ यथाशूद्रस्तथामूर्खोब्राह्मणोनात्रसंशयः ॥ नपूजार्होनदानार्होनिंद्यश्चसर्वकर्मसु ॥ ३३ ॥ देशेवैवसमानश्चब्राह्मणोवेदवर्जितः ॥ करदःशूद्रवच्चैवमंतव्यःसचभूभुजा ॥ ३४ ॥ नासनेपितृकार्येषुदेवकार्येषुसद्विजः ॥ मूर्खःसमुपवेश्यश्चकार्यस्यफलमिच्छता ॥ ३५ ॥ राज्ञाशूद्रसमोज्ञेयोनयोज्यःसर्वकर्मसु ॥ कर्षकस्तुद्विजःकार्योब्राह्मणोवेदवर्जितः ॥ ३६ ॥ विनाविप्रेणकर्तव्यंश्राद्धंकुशचटेनवै ॥ नतुविप्रेणमूर्खेणश्राद्धंकार्यंकदाचन ॥ ३७ ॥ आहारादधिकंचान्नंनदातव्यमपंडिते ॥ दातानरकमाप्नोतिगृहीतातुविशेषतः ॥ ३८ ॥

नास्तितथाचमदपराधाभावेदुर्वाक्यंवदतस्तवपुत्रस्तथैवस्यादिति ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ तदुक्तंवरंपुत्रादपुत्रत्वंमूर्खश्चेद्भवितासुतइति ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ देशेवसमानोवासंकुर्वाणः ॥
॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

देशेअबुधाइतिच्छेदः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ असतामिति ॥ यथापिचुमंदेनिंबःफलाढ्योपिकाकैरेवोपभुज्यतेसयथाऽसतांकाकानामुपकारायतथेत्यर्थः ॥४२॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥क

धिग्राज्यंतस्यराज्ञोवैयस्यदेशेऽबुधाजनाः ॥ पूज्यंतेब्राह्मणामूर्खादानमानादिकैरपि ॥ ३९ ॥ आसनेपूजनेदानेयत्रभेदोनचाण्वपि ॥ मूर्खपंडितयोर्भेदो ज्ञातव्योविबुधेनवै ॥ ४० ॥ मूर्खायत्रसुगर्विष्ठादानमानपरिग्रहैः ॥ तस्मिन्देशेनवस्तव्यंपंडितेनकथंचन ॥ ४१ ॥ असतामुपकारायदुर्जनानांविभूत यः ॥ पिचुमंदःफलाढ्योऽपिकाकैरेवोपभुज्यते ॥ ४२ ॥ भुक्त्वान्नंवेदविद्विप्रोवेदाभ्यासंकरोतिवै ॥ क्रीडंतिपूर्वजास्तस्यस्वर्गेप्रमुदिताःकिल ॥ ४३ ॥ गोभिलातःकिमुक्तंवैत्वयावेदविदुत्तम ॥ संसारेमूर्खपुत्रत्वंमरणादतिगर्हितम् ॥ ४४ ॥ कृपांकुरुमहाभागशापस्यानुग्रहंप्रति ॥ दीनोद्धारणशक्तोऽसि पतामितवपादयोः ॥ ४५ ॥ लोमशउवाच ॥ इत्युक्त्वादेवदत्तस्तुपतितस्तस्यपादयोः ॥ स्तुवन्दीनहृदत्यर्थंकृपणःसाश्रुलोचनः ॥ ४६ ॥ गोभिल स्तुतदातत्रदृष्ट्वातंदीनचेतसम् ॥ क्षणकोपामहांतोवैपापिष्ठाःकल्पकोपनाः ॥ ४७ ॥ जलंस्वभावतःशीतंपावकातपयोगतः ॥ उष्णंभवतितच्छीघ्रंतद्वि नाशिशिरंभवेत् ॥ ४८ ॥ दयावान्गोभिलस्त्वाहदेवदत्तंसुदुःखितम् ॥ मूर्खोभूत्वासुतस्तेवैविद्वानपिभविष्यति ॥ ४९ ॥ इतिदत्तवरःसोऽथमुदितो भूद्द्विजर्षभः ॥ इष्टिंसमाप्यविप्रान्वैविससर्जयथाविधि ॥५०॥ कालेनकियतातस्यभार्यारूपवतीसती ॥ गर्भंदधारकालेसारोहिणीरोहिणीसमा ॥५१॥ गर्भाधानादिकंकर्मचकारविधिवद्द्विजः ॥ पुंसवनविधानंचशृंगारकरणंतथा ॥५२॥ सीमंतोन्नयनंचैवकृतंवेदविधानतः॥ददौदानानिमुदितोमत्वेष्टिंसफलां तथा ॥ ५३ ॥ शुभेह्निसुषुवेपुत्रंरोहिणीरोहिणीयुते ॥ दिनेलग्नेशुभेऽत्यर्थंजातकर्मचकारसः ॥ ५४ ॥ पुत्रदर्शनकंकृत्वानामकर्मचकारच ॥ उतथ्यइ तिपुत्रस्यकृतंनामपुराविदा ॥ ५५ ॥ सचाष्टमेतथावर्षेशुभेवैशुभवासरे ॥ तस्योपनयनंकर्मचकारविधिवत्पिता ॥ ५६ ॥ वेदमध्यापयामासगुरुस्तंवै व्रतेस्थितम् ॥ नोच्चचारतथोतथ्यःसंस्थितोमुग्धवत्तदा ॥ ५७ ॥ बहुधापाठितःपित्रानदधारमतिंशठः ॥ मूढवत्तिष्ठतेऽत्यर्थंतंशुशोचपितातदा ॥ ॥ ५८ ॥ एवंकुर्वन्सदाऽभ्यासंजातोद्वादशवार्षिकः ॥ नवेदविधिवत्कर्तुंसंध्यावंदनकंविधिम् ॥ ५९ ॥ मूर्खोऽभूदतिलोकेषुगतावार्ताऽतिविस्तरम् ॥ ब्राह्मणेषुचसर्वेषुतापसेष्वितरेषुच ॥ ६० ॥ जहासलोकस्तंविप्रंयत्रतत्रगतंवने ॥ पितामातानिनिंदाथमूर्खंतमतिभर्त्सयन् ॥ ६१ ॥ निंदितोऽथजनैः कामंपितृभ्यामथबांधवैः ॥ वैराग्यमगमद्विप्रोजगामवनमप्यसौ ॥ ६२ ॥ अंधोवरस्तथापंगुर्नमूर्खस्तुवरःसुतः ॥ इत्युक्तोऽसौपितृभ्यांवैविवेशकाननं प्रति ॥ ६३ ॥ गंगातीरेशुभेस्थानेकृत्वोटजमनुत्तमम् ॥ वन्यांवृत्तिंचसंकल्प्यस्थितस्तत्रसमाहितः ॥ ६४ ॥

ल्पकोपनाःबहुकालपर्यंतंकोपवंतः ॥४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥५६॥५७॥५८॥५९॥६०॥६१॥६२॥६३॥उटजंकुटिम्॥वन्यांवृत्तिंफलमूलाशनरूपाम् ॥६४॥

॥ ६५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ अष्टपंचाशद्भिरेवपद्यैःसत्यव्रतस्यह ॥ वाग्बीजोच्चारणात्सिद्धिर्जातेतिपरिगीयते ॥ १ ॥ वनंगतस्योतथ्यस्य
वृत्तमाहलोमशःनवेदेति ॥ १ ॥ कारणंसर्वेश्वरंचनवेद ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ तर्हितत्रकिमकरोत्तत्राह सोऽकरोदिति ॥ ५ ॥ ६ ॥ सत्यमेवतपोयस्यससत्यतपाअयंचऋषिःसत्यइति सत्यतपारार्थीतरइतितै

नियमंचपरंकृत्वानासत्यंप्रब्रवीम्यहम् ॥ स्थितस्तत्राश्रमेरम्येब्रह्मचर्यव्रतोहिसः ॥६५॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेदशमोऽध्यायः ॥१०॥
॥ लोमशउवाच ॥ नवेदाध्ययनंकिंचिज्जानातिनजपंतथा ॥ ध्यानंनदेवतानांचनचैवाराधनंतथा ॥१॥ नासनंवेदविप्रोसौप्राणायामंतथापुनः ॥ प्रत्याहारं
तुनोवेदभूतशुद्धिंचकारणम् ॥२॥ नमंत्रंकीलकंजाप्यंगायत्रींचनवेदसः ॥ शौचंस्नानविधिंचैवतथाऽऽचमनकंपुनः ॥३॥ प्राणाग्निहोत्रंनोवेदबलिदानंनचा
तिथिम् ॥ नसंध्यांसमिधोहोमंविवेदचतथामुनिः ॥४॥ सोऽकरोत्प्रातरुत्थाययत्किंचिद्दंतधावनम् ॥ स्नानंचशूद्रवत्तत्रगंगायांमंत्रवर्जितम् ॥५॥ फलान्यादा
यवन्यानिमध्याह्नेऽपियदृच्छया ॥ भक्ष्याभक्ष्यपरिज्ञानंनजानातिशठस्तथा ॥६॥ सत्यंब्रूतेस्थितस्तत्रनानृतंवदतेपुनः ॥ जनैःसत्यतपानामकृतमस्यद्विजस्य
वै ॥७॥ नाहितंकस्यचित्कुर्यान्नतथाऽपिहितंक्वचित् ॥ सुखंस्वपितितत्रैवनिर्भयश्चिंतयन्निति ॥८॥ कदामेमरणंभाविदुःखंजीवामिकानने ॥ जीवितंधिङ्मू
र्खस्यतरसामरणंध्रुवम् ॥९॥ दैवेनाहंकृतोमूर्खोनान्योऽत्रकारणंमम ॥ प्राप्यचैवोत्तमंजन्मवृथाजातंममाधुना ॥ १० ॥ यथावंध्यासुरूपाचयथावानिष्फ
लोद्रुमः ॥ अदुग्धदोहाधेनुश्चतथाऽहंनिष्फलःकृतः ॥११॥ किंनुनिंदाम्यहंदैवंनूनंकर्मममेदृशम् ॥ नदत्तंपुस्तकंकृत्वाब्राह्मणायमहात्मने ॥१२॥ नवैवि
द्यामयादत्तापूर्वजन्मनिनिर्मला ॥ तेनाहंकर्मयोगेनशठोऽस्मिचद्विजाधमः ॥१३॥ नचतीर्थेतपस्तप्तंसेवितानचसाधवः ॥ नद्विजाःपूजिताद्रव्यैस्तेनजातो
ऽस्मिदुष्टधीः ॥ १४ ॥ वर्ततेमुनिपुत्राश्चवेदशास्त्रार्थपारगाः ॥ अहंसुमूढःसंजातोदैवयोगेनकेनचित् ॥ १५ ॥ नजानामितपस्तप्तुंकिंकरोमिसुसाधनम् ॥
मिथ्याऽयंमेऽत्रसंकल्पोनमेभाग्यंशुभंकिल ॥ १६ ॥ दैवमेवपरंमन्येधिक्पौरुषमनर्थकम् ॥ वृथाश्रमकृतंकार्यंदैवाद्भवतिसर्वथा ॥ १७ ॥ ब्रह्माविष्णु
श्चरुद्रश्चशक्राद्याःकिलदेवताः ॥ कालस्यवशगाःसर्वेकालोहिदुरतिक्रमः ॥ १८ ॥ एवंविधान्वितर्कांस्तुकुर्वाणोऽहर्निशंद्विजः ॥ स्थितस्तत्राश्रमेतीरेजा
ह्नव्याःपावनेस्थले ॥ १९ ॥ विरक्तःसतुसंजातःस्थितस्तत्राऽऽश्रमेद्विजः ॥ कालातिवाहनंशांतश्चकारविजनेवने ॥ २० ॥

त्तिरीयश्रुतिप्रसिद्धः ॥ ७ ॥ नाहितंकस्यचित्कुर्यादिति ॥ जानातीतिशेषः ॥ चिंतयन्नितीति ॥ इतिवक्ष्यमाणप्रकारेण ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ अदुग्धदोहेति ॥ नविद्यतेदुग्धंपयोदोहेदोहनेयस्याःसा ॥
॥ ११ ॥ किंन्विति ॥ दैवंविधिंकिंतुकिमर्थंनिंदामि यतोममकर्मैवेदृशंभवति विधेःकर्मानुरूपमेवफलदातृत्वात् ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ इदंनमयाकृतमितिसंकल्पःपश्चात्तापोऽपिमिथ्यैवयतो
भाग्यंमेशुभंनास्ति ततःपश्चात्तापेऽपिनसत्कर्मभवितुमर्हतीति ॥ १६ ॥ वृथेति ॥ श्रमेणपौरुषेणकृतंकार्यंदैवात्सर्वथावृथाभवति ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

२१ ॥ सत्यंवदतीतिव्रतमित्यन्वयः ॥ अतएवसत्यतपाइतिनामजातमित्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ कोलोवराहः ॥ २४ ॥ २५ ॥ सारस्वतंबीजमिति ॥ ऐऐइतिशब्दंसकारेत्यर्थः ॥ स्वभावएवायंमनुष्याणांदुःखातुरंदृष्ट्वाऐऐइतिशब्दउच्चारणीयइति ॥ २६ ॥ नज्ञातवानिति ॥ मयायदुच्चारितंतद्बीजमस्तीतिनज्ञातवान् ॥ अथचतंसूकरंदृष्ट्वाशोकेममज्जच ॥ २७ ॥ निकुंजेनिबिडवृक्षदेशेप्रविलीयाऽदृश्योभूत्वा ॥ २८ ॥ ततइति ॥ सूकरेआश्रमंप्रविश्यानंतरंनिबिडवनेगतेसतिततोऽनंतरमेवाकरणांतंकृष्टं करणंश्रोत्रेंद्रियंतत्पर्यंतकृष्टंचापंदधानइत्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ किलआ

एवंस्थितस्यतुवनेविमलोदकेवैवर्षाणितत्रनवपंचगतानिकामम् ॥ नाराधनंनचजपंनविवेदमंत्रंकालातिवाहनमसौकृतवान्वनेवै ॥ २१ ॥ जानातितस्यविततंव्रतमेवलोकःसत्यंवदत्यपिमुनिःकिलनामजातम् ॥ जातंयशश्चसकलेषुजनेषुकामंसत्यव्रतोऽयमनिशंनमृषाभिभाषी ॥ २२ ॥ तत्रैकदातुमृगयांरममाणएवप्राप्तोनिषादनिशठोधृतचापबाणः ॥ क्रीडन्वनेऽतिविपुलेयमतुल्यदेहःक्रूराकृतिर्हननकर्मणिचातिदक्षः ॥ २३ ॥ तेनातिकृष्टेनशरेणविद्धःकोलःकिरातेनधनुर्धरेण ॥ पलायमानोभयविह्वलश्चमुनेःसमीपंविद्रुतोजगाम ॥ २४ ॥ विकंपमानोरुधिरार्द्रदेहोयदाजगामाश्रममंडलंवै ॥ कोलस्तदातीवदयार्द्रभावंप्राप्तोमुनिस्तत्रसमीक्ष्यदीनम् ॥ २५ ॥ अग्रेव्रजंतंरुधिरार्द्रदेहंदृष्ट्वामुनिःसूकरमाशुविद्धम् ॥ दयाभिवेशादतिकंपमानःसारस्वतंबीजमथोच्चचार ॥ २६ ॥ अज्ञातपूर्वंचतथाश्रुतंचदैवान्मुखेवैसमुपागतंच ॥ नज्ञातवान्बीजमसौविमूढोममज्जशोकेसमुनिर्महात्मा ॥ २७ ॥ कोलःप्रविश्याऽऽश्रममंडलंतद्गतोनिकुंजेप्रविलीयगूढम् ॥ अप्राप्तमार्गोदृढनिर्विण्णचेताःप्रवेपमानःशरपीडितत्वात् ॥ २८ ॥ ततःक्षणादाकरणांतकृष्टंचापंदधानोऽतिकरालदेहः ॥ प्राप्तस्तदंतेसचमृग्यमाणोनिषादराजःकिलकालएव ॥ २९ ॥ दृष्ट्वामुनिंतत्रकुशासनेस्थितंनाम्नातुसत्यव्रतमद्वितीयम् ॥ व्याधःप्रणम्यप्रमुखेस्थितोऽसौपप्रच्छकोलःक्वगतोद्विजेश ॥ ३० ॥ जानामितेऽहंसुव्रतंप्रसिद्धंतेनाद्यपृच्छेममबाणविद्धः ॥ क्षुधार्दितंमेसकलंकुटुंबंबिभर्तुकामःकिलआगतोऽस्मि ॥ ३१ ॥ वृत्तिर्ममैषाविहिताविधात्रानान्याऽस्तिविप्रेंद्रऋतंब्रवीमि ॥ भर्तव्यमेवेहकुटुंबमंजसाकेनाप्युपायेनशुभाशुभेन ॥ ३२ ॥ सत्यंब्रवीत्वद्यसत्यव्रतोऽसिक्षुधातुरोवर्ततेपोष्यवर्गः ॥ क्वासौगतःसूकरोबाणविद्धःपृच्छाम्यहंवाडवब्रूहितूर्णम् ॥ ३३ ॥ तेनेतिपृष्टःसमुनिर्महात्मावितर्कमग्नःप्रबभूवकामम् ॥ सत्यव्रतंमेऽद्यभवेन्नभग्नंनदृष्टइत्युच्चरितेनकिंवै ॥ ३४ ॥ गतोऽत्रकोलःशरविद्धदेहःकथंब्रवीम्यद्यमृषाऽमृषावा ॥ क्षुधार्दितोऽयंपरिपृच्छतीवदृष्ट्वाहनिष्यत्यपिसूकरंवै ॥ ३५ ॥

गतोऽस्मीत्यत्रसंध्यभावआर्षः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ सत्यमिति ॥ भवान्सत्यंब्रवीतु ॥ ३३ ॥ वितर्कमग्नःसंदेहमग्नः ॥ संदेहमेवाऽऽह सत्यमिति ॥ नदृष्टइत्युच्चरितेममसत्यव्रतंभग्नंनभवेत्किं अपितुभवेदेव ॥ ३४ ॥ अतोगतःकोलःशरविद्धदेहइत्यमृषासत्यंवक्तव्यमितिचेत्तत्राऽऽह कथंब्रवीमीति ॥ हिंसादोषभयादपिसत्यंकथंब्रवीमीति ॥ ततउभयतोदोषान्मृषावाऽमृषाकथंब्रवीमीति ॥ कथंब्रवीमीतिवाक्यस्य देहलीदीपकन्यायेनान्वयः ॥ सत्येउक्तेऽयंहनिष्यत्येवेत्याह ॥ क्षुधार्दितइति ॥ ३५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सत्यंनसत्यमिति ॥ येनसत्यभाषणेनहिंसाभवति तत्सत्यंसत्यंनभवति किंतुदयान्वितंदययाऽन्यकल्याणार्थंप्रयुज्यमानमप्यनृतंसत्यमेवभवति ॥ ३६ ॥ यद्यप्यन्यकल्याणार्थमनृतमपिसत्यंतथाच ममानृतकथनेऽत्रदोषोनास्तितथाप्युभयंसंरक्षितंस्याच्चेत्सर्वतोवरमितिमनसिविचारयन्नाह हितंकथंस्यादिति ॥ उभयोर्विरुद्धयोःप्रसंगेममहितंकथंस्यात्तस्योत्तरंचमयाकिंवक्तव्यंयेनममवचोमृ षानस्यादितिविचारयन्सन्हेवाडवहेजमदग्ने धर्मसंकटेयथोचितंवचनंवक्तुंनप्रापनसमर्थोबभूव ॥ ३७ ॥ बाणाहतमिति ॥ हेजमदग्ने अस्मिन्समयेनिजबीजतोनिजबीजवाग्भवबीजोच्चारतोदेवीप्र सन्नासती विद्यांब्रह्मविद्यांदुरापांददौतस्मैसत्यव्रताय ॥ ययाविद्ययाबाणाहतंदयान्वितंकोलंवीक्ष्यतदंतेविचारांतेतेनसत्यव्रतेनवचःसमुदात्हृतम् ॥ यद्वायद्वचःऐऐइतिसमुदात्हृतंतेनवचसेत्यन्वयः ॥ ३८ ॥ तदेवाऽऽह बीजोच्चारणेति ॥ ३९ ॥ ४० ॥ यदुक्तंत्वयावराहःकेनमार्गेणगतइतितत्रदर्शनवदनयोरेककर्तृत्वेएवेदंसंभवति नचदर्शनवदनकर्तृत्वमेकस्यास्तिकिंतुभिन्नस्यैवेत्याह यापश्यतीति ॥ याअनश्नन्नन्योऽभिचाकशीतिश्रुतिप्रतिपाद्यासर्वसाक्षिणीसापश्यति ॥ तमेवभांतमनुभातिसर्वंतस्यभासासर्वमिदंविभातीतिश्रुत्यासर्वप्रकाशकत्वस्यचितिशक्तेरेवप्रतिपादनात् ॥ तथाचसापश्यति सायापश्यतिनसाब्रूते वदनकर्तृत्वंबुद्धेरेवनचितिशक्तेः ॥ याब्रूतेबुद्धिर्नसापश्यतिनविषयंप्रकाशयति ॥ तस्याःजडत्वात् ॥ ननुसत्यानृतेमिथुनीकृत्यययथालोकेचितिशक्तिजडश

सत्यंनसत्यंखलुयत्रहिंसादयान्वितंचानृतमेवसत्यम् ॥ हितंनराणांभवतीहयेनतदेवसत्यंनतथाऽन्यथैव ॥३६॥ हितंकथंस्यादुभयोर्विरुद्धयोस्तदुत्तरंकिंन यथामृषावचः ॥ विचारयन्वाडवधर्मसंकटेनप्रापवक्तुंवचनंयथोचितम् ॥ ३७॥ बाणाहतंवीक्ष्यदयान्वितंचकोलंतदंतेसमुदात्हृतंवचः ॥ तेनप्रसन्नानिज बीजतःशिवाविद्यांदुरापांप्रददौचतस्मै ॥ ३८ ॥ बीजोच्चारणतोदेव्याविद्याप्रस्फुरिताऽखिला ॥ वाल्मीकेश्चयथापूर्वंतथासत्यभवत्कविः ॥ ३९ ॥ तमु वाचद्विजोव्याधंसंमुखस्थंधनुर्धरम् ॥ सत्यकामस्तुधर्मात्माश्लोकमेकंदयापरः ॥४०॥ यापश्यतिनसाब्रूतेयाब्रूतेसानपश्यति॥अहोव्याधस्वकार्यार्थिन्किं पृच्छसिपुनःपुनः॥४१॥इत्युक्तस्तुतदातेनगतोऽसौपशुहापुनः॥निराशःसूकरेतस्मिन्परावृत्तोनिजालये॥४२॥ब्राह्मणस्तुकविर्जातःप्रचेतसइवापरः ॥ प्र सिद्धःसर्वलोकेषुनाम्नासत्यव्रतोद्विजः॥४३॥सारस्वतंततोबीजंजजापविधिपूर्वकम्॥पंडितश्चातिविख्यातोद्विजोऽसौधरणीतले॥४४॥प्रतिपर्वसुगायंतिब्रा ह्मणायद्यशःसदा॥आख्यानंचातिविस्तीर्णंस्तुवंतिमुनयःकिल॥४५॥तच्छ्रुत्वासदनंतस्यसमागम्यतदाश्रमे॥येनत्यक्तःपुरातेनगृहंनीतोऽतिमानतः॥४६॥

त्योरेकत्वमाध्यासिकंस्वीकृत्यययएवपश्यतिसएवब्रूतेइतिव्यवहारोदृश्यते तथाभवताव्यवहारःकुतोनक्रियतइतिचेदध्यासकारणस्याविद्यारूपस्यमय्यभावादित्यभिप्रायः ॥ इत्थंसत्यहोव्याधस्वकार्यार्थिन्मांप्रतिपुनःपुनःकिंपृच्छसिनैतत्प्रष्टुंयोग्यमित्यर्थः ॥ ४१ ॥ परावृत्तइति ॥ अयंज्ञानीवर्ततेपूज्योनातिशयप्रश्नार्होऽयमितिमत्वापरावृत्तइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ प्रचेतावरुणःसचश्रुतिसिद्धोज्ञानी ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ अत्रत्यमेवसत्यव्रतमुनेराख्यानंलघुस्तवेश्रीमदाचार्यैरपिसंगृहीतम् ॥ दृष्ट्वासंभ्रमकारिवस्तुसहसाऐऐइतिव्यात्हृतंयेनाकूतवशादपीहवरदेबिंदुंविनाप्यक्षरम् ॥ तस्यापि ध्रुवमेवदेवितरसाजातेतवानुग्रहेवाचः सूक्तिसुधारसद्रवमुचोनिर्यांतिवक्त्रांबुजात् ॥ यन्नित्येतवकामराजमपरंमंत्राक्षरंनिष्कलंतत्सारस्वतमित्यवैतिविरलःकश्चिज्जनश्चेद्भुवि ॥ आख्यानंप्रतिपर्वसत्यतपसोयत्कीर्तयंतोद्विजाःप्रारंभेप्रणवास्पदप्रणयतांनीत्वोच्चरंतिस्फुटमिति ॥ तथापृथ्वीधराचार्यैरपि ऋक्सामयोर्यजुषिसंधिवशादुदीर्णंबीजंसरस्वतिसकृत्तवयेजपंति ॥ तेसत्यवाक्यमुनिवद्द्विदितत्रयीकाअथार्वणादिकमवाप्यसुखीभवंतीति ॥ येनत्यक्तस्तेनपित्रेत्यर्थः ॥ ४६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

एतादृशमहाफलदात्रीयत्किंचिन्मिषेणस्मृताभगवतीतस्मादन्यदेवतांविहायेयमेवाऽऽराध्येत्याह तस्मादिति ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ तेनकारणेनकामदेतिलोकेकीर्त्यते ॥ ४९ ॥ सुखिनोजनान्दृष्ट्वैतैर्भगवत्याराधिताऽस्तीत्यनुमानंकर्त्तव्यम् ॥ दुःखिनोदृष्ट्वायतएतेदुःखिनस्तस्मादेतैर्भगवतीनाराधितेत्यनुमानंकर्तव्यमितिसमुदायार्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥५७॥ ॥ ५८ ॥ इतिदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ ५ ॥ सप्ताशीतिमहापद्यैरंबायज्ञविधिर्महान् ॥ यथावत्प्रोच्यतेयेनमुक्तोभवतिमानवः ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायांतेअंबायज्ञ

तस्माद्राजन्सदासेव्यापूजनीयाचभक्तितः ॥ आदिशक्तिःपरादेवीजगतांकारणंहिसा ॥ ४७ ॥ तस्यायज्ञंमहाराजकुरुवेदविधानतः ॥ सर्वकामप्रदंनित्यंनिश्चयंकथितंपुरा ॥ ४८ ॥ स्मृतासंपूजिताभक्त्याध्याताचोच्चारितास्तुता ॥ ददातिवांछितानर्थान्कामदातेनकीर्त्यते ॥ ४९ ॥ अनुमानमिदंराजन्कर्तव्यंसर्वथाबुधैः ॥ दृष्ट्वारोगयुतान्दीनान्क्षुधितान्निर्धनान्शठान् ॥ ५० ॥ जनानार्तांस्तथामूर्खान्पीडितान्वैरिभिःसदा ॥ दासानाज्ञाकरान्क्षुद्रान्विकलान्विह्वलानथ ॥ ५१ ॥ अतृप्तान्भोजनेभोगेसदार्तानजितेंद्रियान् ॥ तृष्णाधिकानशक्तांश्चसदाधिपरिपीडितान् ॥ ५२ ॥ तथाविभवसंपन्नान्पुत्रपौत्रविवर्धनान् ॥ पुष्टदेहांश्चसंभोगैःसंयुतान्वेदवादिनः ॥ ५३ ॥ राजलक्ष्म्यायुतान्शूरान्वशीकृतजनानथ ॥ स्वजनैरवियुक्तांश्चसर्वलक्षणलक्षितान्॥५४॥ व्यतिरेकान्वयाभ्यांचविचेतव्यंविचक्षणैः ॥ एभिर्नपूजितादेवीसर्वार्थफलदाशिवा ॥ ५५ ॥ समाराधिताचतथान्यैभिरेभिःसदांऽबिका ॥ यतोऽमीसुखिनःसर्वेसंसारेऽस्मिन्नसंशयः ॥ ५६ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिराजञ्छ्रुतंतत्रमयामुनिसमागमे ॥ लोमशस्यमुखात्कामंदेवीमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ ५७ ॥ इतिसंचिंत्यराजेंद्रकर्तव्यंचसदाऽर्चनम् ॥ भक्त्यापरमयादेव्याःप्रीत्याचपुरुषर्षभ ॥ ५८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ राजोवाच ॥ वदयज्ञविधिंसम्यग्देव्यास्तस्याःसमंततः ॥ श्रुत्वाकरोम्यहंस्वामिन्यथाशक्तित्वतंद्रितः ॥ १ ॥ पूजाविधिंचमंत्रांश्चहोमद्रव्यमसंशयम्॥ब्राह्मणाःकतिसंख्याश्चदक्षिणाश्चतथापुनः ॥२॥ व्यासउवाच ॥शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिदेव्यायज्ञंविधानतः॥त्रिविधंतुसदाज्ञेयंविधिदृष्टेनकर्मणा ॥ ३ ॥ सात्त्विकंराजसंचैवतामसंचतथापरम् ॥ मुनीनांसात्त्विकंप्रोक्तंनृपाणांराजसंस्मृतम् ॥ ४ ॥ तामसंराक्षसानांवैज्ञानिनांतुगुणोज्झितम् ॥ विमुक्तानांज्ञानमयंविस्तरात्प्रब्रवीमिते ॥ ५ ॥ देशःकालस्तथाद्रव्यंमंत्राश्चब्राह्मणास्तथा॥श्रद्धाचसात्त्विकीयत्रतंयज्ञंसात्त्विकंविदुः ॥ ६ ॥

स्यमहाफलत्वंश्रुत्वातद्यज्ञविधिंराजापृच्छति वदयज्ञेति ॥ १ ॥ ॥ २ ॥ त्रिविधमिति ॥ सर्वकर्मविधिदृष्टेनकर्मणाऽनुष्ठानेन त्रिविधंज्ञेयमित्यर्थः ॥ ३ ॥ त्रैविध्यमाह सात्त्विकमिति ॥४॥ ज्ञानिनांविमुक्तानांगुणोज्झितंज्ञानमयमित्यर्थः ॥ ५ ॥ तत्रसात्त्विकरूपमाह देशइति ॥ सात्त्विकोदेशोवाराणस्यादिः कालउत्तरायणादिः ॥ द्रव्यंन्यायार्जितम् ॥ मंत्रावैदिकाः ॥ ब्राह्मणाःश्रोत्रियाः ॥ श्रद्धाऽऽस्तिक्यबुद्धिःसात्त्विकीविषयसौंदर्यजनितरागाद्यकलुषिता ॥ ६ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ यद्येतादृशीसामग्रीनास्तितर्हितत्रतत्कर्मणःफलंनैवभवति ॥ तत्रदृष्टांतमाह प्रत्यक्षंतवेति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ किमत्रेति ॥ परमेश्वरेकेशवेस
त्यपिधर्ममूर्तौयुधिष्ठिरेसत्यपितादृशयज्ञोत्तरमेतादृशोमहाननर्थोजातस्तस्मात्तत्रधर्मवैगुण्यंजातमितिकिमत्रचिंतनीयंविचारणीयम् ॥ जातमेवधर्मवैगुण्यमित्येवनिश्चेतव्यमित्यर्थः ॥ १७ ॥ ननुध
र्मवैगुण्यंतत्रनजातंकिंतुतेषांपांडवानांभवितव्यंप्रारब्धंतथैवस्थितमतस्तथाफलंजातमितिचेत्तत्राऽऽह भवितव्यमितिप्रोक्तेइति ॥ यदिप्रारब्धमेवमुख्यंनपुरुषार्थइतिमतंस्वीक्रियतेतदाऽऽगमोनुष्ठा

द्रव्यशुद्धिःक्रियाशुद्धिर्मंत्रशुद्धिश्चभूमिप ॥ भवेद्यदितदापूर्णंफलंभवतिनान्यथा ॥ ७ ॥ अन्यायोपार्जितेनैवद्रव्येणसुकृतंकृतम् ॥ नकीर्तिरिहलोकेचपरलो
केनतत्फलम् ॥ ८ ॥ तस्मान्न्यायार्जितेनैवकर्तव्यंसुकृतंसदा ॥ यशसेपरलोकायभवत्येवसुखायच ॥ ९ ॥ प्रत्यक्षंतवराजेंद्रपांडवैस्तुमखःकृतः ॥ राजसूयःक्र
तुवरःसमाप्तवरदक्षिणः ॥ १० ॥ यत्रसाक्षाद्धरिःकृष्णोयादवेंद्रोमहामनाः ॥ ब्राह्मणाःपूर्णविद्याश्चभारद्वाजादयस्तथा ॥ ११ ॥ कृत्वायज्ञंसुसंपूर्णंमासमात्रेण
पांडवैः ॥ प्राप्तंमहत्तरंकष्टंवनवासश्चदारुणः ॥ १२ ॥ पीडनंचैवपांचाल्यास्तथाद्यूतेपराजयः ॥ वनवासोमहत्कष्टंक्कगतंमखजंफलम् ॥ १३ ॥ दासत्वंचविरा
टस्यकृतंसर्वैर्महात्मभिः ॥ कीचकेनपरिक्लिष्टाद्रौपदीचप्रमद्वरा ॥ १४ ॥ आशीर्वादाद्विजातीनांक्कगताःशुद्धचेतसाम् ॥ भक्तिर्वावासुदेवस्यक्कगतातत्रसंकटे
॥ १५ ॥ नरक्षितातदाबालाकेनापिद्रुपदात्मजा ॥ प्राप्तकेशग्रहाकालेसाध्वीचवरवर्णिनी ॥ १६ ॥ किमत्रचिंतनीयंवैधर्मवैगुण्यकारणम् ॥ केशवेसतिदेवे
शेधर्मपुत्रेयुधिष्ठिरे ॥ १७ ॥ भवितव्यमितिप्रोक्तेनिष्फलःस्यात्तदागमः ॥ वेदमंत्रास्तथाऽन्येवैवितथाःस्युरसंशयम् ॥ १८ ॥ साधनंनिष्फलंसर्वमुपायश्च
निरर्थकः ॥ भवितव्यंभवत्येववचनेप्रतिपादके ॥ १९ ॥ आगमोप्यर्थवादःस्यात्क्रियाःसर्वानिरर्थकाः ॥ स्वर्गार्थंचतपोव्यर्थंवर्णधर्मश्चवैतथा ॥ २० ॥ सर्वप्र
माणंव्यर्थंस्याद्भवितव्येकृतेहृदि ॥ उभयंचापिमंतव्यंदैवंचोपायएवच ॥ २१ ॥ कृतेकर्मणिचेत्सिद्धिर्विपरीतायदाभवेत् ॥ वैगुण्यंकल्पनीयंस्यात्प्राज्ञैःपंडि
तमौलिभिः ॥ २२ ॥ तत्कर्मबहुधाप्रोक्तंविद्वद्भिःकर्मकारिभिः ॥ कर्तृभेदान्मंत्रभेदाद्द्रव्यभेदात्तथापुनः ॥ २३ ॥ यथामघवतापूर्वंविश्वरूपोवृतोगुरुः ॥ वि
परीतंकृतंतेनकर्ममातृहितायवै ॥ २४ ॥ देवेभ्योदानवेभ्यस्तुस्वस्तीत्युक्त्वापुनःपुनः ॥ असुरामातृपक्षीयाःकृतंतेषांचरक्षणम् ॥ २५ ॥

नप्रतिपादकोऽप्यर्थएवस्यात् ॥ यथाप्रारब्धंस्यात्तथाभविष्यत्यागमस्तत्रकिंकरिष्यतीति ॥ १८ ॥ वचनेवेदवचनेफलप्रतिपादकेसत्यपितत्रविश्वासःकस्यापिनस्यात् ॥ यद्यस्माकंप्रारब्धंस्यात्तदा
ऽनुष्ठानमंतराऽपितत्कार्यंभविष्यति नोचेदनुष्ठानेकृतेऽपिनभविष्यतीति ॥ भवितव्यंभवत्येववचनेप्रतिपादकेसत्यपिकिंफलमित्यक्षरार्थः॥ १९ ॥ ननुतर्हिफलप्रतिपादकवेदःकिमर्थमितिचेत्सोऽपित्व
न्मतेऽर्थवादःस्यादित्याह आगमोऽपीति॥ एतानिसर्वाणिदूषणानित्वन्मतेस्युरित्यर्थः॥ भवितव्यमेवमुख्यमितिमतेहृदिकृतेसति ॥ २० ॥ उभयमिति ॥ तस्माद्दैवंपुरुषकारश्चेत्युभयंफलसिद्धिप्रतिकारण
मितिवक्तव्यम्॥ ततश्चपुरुषव्यापारेऽप्यंगमेवफलंभवतीतिसिद्धम॥ २१ ॥ तदेवाऽऽह कृतेकर्मणीति ॥ २२ ॥ २३ ॥ अत्रानेकोदाहरणान्याह यथेति॥ मातृहिताय मातृपक्षीयदैत्यहितायेत्यर्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥

तस्य विश्वरूपस्य ॥ २६ ॥ वैगुण्ये सति विपरीतं फलं भवतीत्युक्त्वा नो चेद्वैगुण्यं तदाधिकं फलं भवतीत्याह नोचेदिति ॥ कर्मवैगुण्यं न चेदित्यर्थः ॥ २७ ॥ भारद्वाजो द्रोणः ॥ पुत्रोऽपि लब्धो द्रौपद्यप्यधिका लब्धा ॥ २८ ॥ पुरेति ॥ एकपुत्रार्थं कृते यज्ञे चत्वारः पुत्रा उत्पन्ना इत्यर्थः ॥ २९ ॥ उपसंहरति अतइति ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ किंतत्र वैगुण्यं पांडवानां मखे जातमिति चेत्तत्राऽऽह कुद्रव्येति ॥ अनेकराजवधपूर्वकं संपादितत्वात्कुद्रव्यत्वं धनस्येत्यर्थः ॥ ३३ ॥ तस्माद्दुर्लभः सात्त्विको यज्ञोऽस्ति स च वैखानसादि सात्त्विकमुनीनामेव संभवति नान्यस्येत्याह ॥ सात्त्विकस्त्विति ॥

दैत्यान्दृष्ट्वाऽतिसंपुष्टांश्चुकोप मघवा तदा ॥ शिरांसि तस्य वज्रेण चिच्छेद तरसा हरिः ॥ २६ ॥ क्रियावैगुण्यमत्रैव कर्तृभेदादसंशयम् ॥ नोचेत्पंचालराजेन रोषेणापि कृता क्रिया ॥ २७ ॥ भारद्वाजविनाशाय पुत्रस्योत्पादनाय च ॥ धृष्टद्युम्नः समुत्पन्नो वेदीमध्याच्च द्रौपदी ॥ २८ ॥ पुरा दशरथेनापि पुत्रेष्टिस्तु कृता यदा ॥ अपुत्रस्य सुतास्तस्य चत्वारः संप्रजज्ञिरे ॥ २९ ॥ अतः क्रिया कृता युक्त्या सिद्धिदा सर्वथा भवेत् ॥ अयुक्त्या विपरीता स्यात्सर्वथा नृपसत्तम ॥ ३० ॥ पांडवानां यथा यज्ञे किंचिद्वैगुण्ययोगतः ॥ विपरीतं फलं प्राप्तं निर्जितास्ते दुरोदरे ॥ ३१ ॥ सत्यवादी तथा राजन्धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ द्रौपदी च तथा साध्वी तथाऽन्येप्यनुजाः शुभाः ॥ ३२ ॥ कुद्रव्ययोगाद्वैगुण्यं समुत्पन्नं मखेऽथवा ॥ साभिमानैः कृताद्वापि दूषणं समुपस्थितम् ॥ ३३ ॥ सात्त्विकस्तु महाराज दुर्लभो वै मखः स्मृतः ॥ वैखानसमुनीनां हि विहितोऽसौ महामखः ॥ ३४ ॥ सात्त्विकं भोजनं ये वै नित्यं कुर्वंति तापसाः ॥ न्यायार्जितं च वन्यं च तथाऽऽर्ष्यं सुसंस्कृतम् ॥ ३५ ॥ पुरोडाशपरा नित्यं वियूपा मंत्रपूर्वकाः ॥ श्रद्धाधिका मखा राजन्सात्त्विकाः परमाः स्मृताः ॥ ३६ ॥ राजसा द्रव्यबहुलाः सयूपाश्च सुसंस्कृताः ॥ क्षत्रियाणां विशां चैव साभिमानाश्च वै मखाः ॥ ३७ ॥ तामसा दानवानां वै सक्रोधा मदवर्धकाः ॥ सामर्षाः संस्कृताः क्रूरा मखाः प्रोक्ता महात्मभिः ॥ ३८ ॥ मुनीनां मोक्षकामानां विरक्तानां महात्मनाम् ॥ मानसस्तु स्मृतो यागः सर्वसाधनसंयुतः ॥ ३९ ॥ अन्येषु सर्वयज्ञेषु किंचिन्न्यूनं भवेदपि ॥ द्रव्येण श्रद्धया वाऽपि क्रियया ब्राह्मणैस्तथा ॥ ४० ॥ देशकालपृथग्द्रव्यसाधनैः सकलैस्तथा ॥ नान्यो भवति पूर्णो वै यथा भवति मानसः ॥ ४१ ॥ प्रथमं तु मनः शोध्यं कर्तव्यं गुणवर्जितम् ॥ शुद्धे मनसि देहो वै शुद्ध एव न संशयः ॥ ४२ ॥ इंद्रियार्थपरित्यक्तं यदा जातं मनः शुचि ॥ तदा तस्य मखस्यासौ प्रभवेदधिकारवान् ॥ ४३ ॥ तदाऽसौ मंडपं कृत्वा बहुयोजनविस्तृतम् ॥ स्तंभैश्च विपुलैः श्लक्ष्णैर्यज्ञियद्रुमसंभवैः ॥ ४४ ॥ वेदीं च विशदां तत्र मनसा परिकल्पयेत् ॥ अग्नयोऽपि तथा स्थाप्या विधिवन्मनसा किल ॥ ४५ ॥

॥ ३४ ॥ आर्ष्यं ऋषिभ्यो हितम् ॥ ३५ ॥ वियूपाः पशुबंधनस्तंभरहिता इत्यर्थः ॥ अपशुका यज्ञा इति तात्पर्यम् ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ तत्र सात्त्विकदेवीमखोऽपि बाह्याभ्यंतरभेदेन द्विविधः ॥ बाह्यस्तु वैदिकमंत्रादि पूर्वोक्तसात्त्विकसाधननिर्वृत्तो गृहस्थानां स्वकल्याणार्थिनाम् आभ्यंतरस्तु मोक्षकामानामित्याह मुनीनामिति ॥ ३९ ॥ मानसमंबायज्ञं स्तौति अन्येष्विति ॥ ४० ॥ ४१ ॥ मानसांबायज्ञस्याधिकारिणमाह प्रथमंत्विति ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ मंडपं मानसम् ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तथैवमानसमेव ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ वायुष्वेवाग्निभावनाकार्येत्याह पावकाइति ॥ ४८ ॥ ४९ ॥उदानःसभ्यः ॥ आर्षउकारलोपः ॥ निर्गुणं दोषरहितमित्यर्थः ॥ ५० ॥ मनएवेति संकल्पविक ल्पात्मकमित्यर्थः ॥ तथैवतदिति ॥ तदहंकारवृत्तिविशिष्टंमनएवयजमानइत्यर्थः ॥ ५१ ॥ निर्गुणाशक्तिरिति ॥ साम्यावस्थमायारूपिणीफलदात्रीयाशक्तिःसाचदेवतेत्यर्थः ॥ तथाच साम्याव स्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिणीभगवतीदेवतेतिफलितम् ॥ ५२ ॥ तदुद्देशेनमायाविशिष्टब्रह्मरूपभगवत्युद्देशेनद्रव्यंमनसाकल्पितंयत्स्यात्तदिदंद्रव्यमेतावदाहुतिकमेतैर्मंत्रैरेतेष्वग्निषुमयाहूयतेइतिभाव नामयएवहोमोभगवतीप्रीत्यर्थंकर्तव्यइतिमानसिकहोमोत्तरंपश्चान्निजंचित्तंनिरालंबंनिराश्रयंनिर्विषयंकृत्वाकुंडलीमुखमार्गेणसुषुम्नारंध्रेणतान्प्राणाग्नीन् ब्रह्मणिभगवतीपदवाच्येहुनेद्विलापयेत् ॥ ॥ ५३ ॥ इत्थंप्राणलयेजातेसंकल्पविकल्पावपिमनसोऽनायासेनलीनौभवतएवप्राणमनसोर्दुग्धांबुवन्मिलितत्वात् ॥ तदुक्तम् ॥ दुग्धांबुवत्संमिलितावुभौतौतुल्यक्रियौमानसमारुतौतौ ॥ तत्रैक

ब्राह्मणानांचवरणंतथैवप्रतिपाद्यच ॥ ब्रह्माऽध्वर्युस्तथाहोताप्रस्तोताविधिपूर्वकम् ॥ ४६ ॥ उद्गाताप्रतिहर्ताचसभ्याश्चान्येयथाविधि ॥ पूजनीयाःप्रय त्नेनमनसैवद्विजोत्तमाः ॥ ४७ ॥प्राणोऽपानस्तथाव्यानःसमानोदानएवच ॥ पावकाःपंचएवैतेस्थाप्यावेद्यांविधानतः ॥ ४८ ॥ गार्हपत्यस्तदाप्राणोऽपान श्चाहवनीयकः ॥ दक्षिणाग्निस्तथाव्यानःसमानश्चावसथ्यकः ॥ ४९ ॥ सभ्योदानःस्मृतात्वेतेपावकाःपरमोत्कटाः॥ द्रव्यंचमनसाभाव्यंनिर्गुणंपरमंशुचि॥ ॥ ५० ॥ मनएवतदाहोतायजमानस्तथैवतत् ॥ यज्ञाधिदेवताब्रह्मनिर्गुणंचसनातनम् ॥ ५१ ॥ फलदानिर्गुणाशक्तिःसदानिर्वेददाशिवा ॥ ब्रह्मविद्या ऽखिलाधाराव्याप्यसर्वत्रसंस्थिता ॥ ५२ ॥ तदुद्देशेनतद्द्रव्यंहुनेत्प्राणाग्निषुद्विजः ॥ पश्चाच्चित्तंनिरालंबंकृत्वाप्राणानपिप्रभो ॥ ५३ ॥ कुंडलीमुखमार्गे णहुनेद्ब्रह्मणिशाश्वते ॥ स्वानुभूत्यास्वयंसाक्षात्स्वात्मभूतांमहेश्वरीम् ॥ ५४ ॥ समाधिनैवयोगेनध्यायेन्नित्यंसनाकुलः ॥ सर्वभूतस्थमात्मानंसर्वभूतानिचा त्मनि ॥ ५५ ॥ यदापश्यतिभूतात्मातदापश्यतितांशिवाम् ॥ दृष्टातांब्रह्मविद्ब्रूयात्सच्चिदानंदरूपिणीम् ॥ ५६ ॥ तदामायादिकंसर्वंदग्धंभवतिभूमिप ॥ प्रारब्धकर्ममात्रंतुयावद्देहंचतिष्ठति ॥ ५७ ॥ जीवन्मुक्तस्तदाजातोमृतोमोक्षमवाप्नुयात् ॥ कृतकृत्योभवेत्तातयोभजेज्जगदंबिकाम् ॥ ५८ ॥ तस्मात्सर्व प्रयत्नेनध्येयाश्रीभुवनेश्वरी ॥ श्रोतव्याचैवमंतव्यागुरुवाक्यानुसारतः ॥ ५९ ॥

नाशादपरस्यनाशस्तत्रैकवृत्तेप्यपरप्रवृत्तिरिति ॥ इत्थंप्राणलयेसंकल्पविकल्पलयेचसमाधिर्भवति ॥ तस्मिन्समाधौस्वात्मभूतांमहेश्वरींस्वाभिन्नांभगवतींनिर्विकल्पचेतसिध्यायेत् ॥ ५४ ॥ इत्थं ध्यायतोयदैवंज्ञानंभवतितदाऽऽत्मस्वरूपभगवत्याःसाक्षात्कारोजातइतिज्ञेयमित्याह सर्वभूतस्थमात्मानमिति ॥ सर्वभूतेष्वधिष्ठानतयास्थितमात्मानंयदाऽनुभवतिसर्वभूतानिचरज्जुसर्पवन्मयिक ल्पितानीतियदापश्यति तदाभगवतीसाक्षात्कारोजातइतिबोध्यमित्यर्थः ॥ ५५ ॥ इत्थमात्मरूपिण्याभगवत्याःसाक्षात्कारेजातेसनरोब्रह्मविद्ब्रूयात् ॥ आत्मनोब्रह्मणश्चैकत्वात् ॥ ५६ ॥ इत्थंय दाभगवत्याःसाक्षात्कारोभवतितदामायाविद्याद्यंधकाररूपसकलसंसारकारणंदग्धंभवतीत्याह तदामायादिकमिति ॥ तर्हिदेहःकथंतिष्ठतीतिचेत्प्रारब्धकर्मशेषादित्याह प्रारब्धकर्ममात्रंत्विति ॥ त स्यमुक्तेषुवत्स्ववेगसमाप्तिंविनापतनाभावात् ॥ ५७ ॥ तावताज्ञानेनजीवन्मुक्तःसन्मृतोमोक्षमवाप्नुयात् तत्रनसंदेहइत्याह जीवन्मुक्तइति ॥ ५८ ॥ श्रोतव्याचसैवेत्यर्थः ॥ ५९ ॥ ॥ ७ ७

॥ ६० ॥ क्षयोन्मुखत्वमेवाऽऽह अग्निष्टोमेनेति ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ देवीबीजंमायाबीजंतद्विधानज्ञाः ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ कपूणानिकुत्सितानि ॥

राजन्नेवंकृतोयज्ञोमोक्षदोनात्रसंशयः ॥ अन्येयज्ञाःसकामास्तुप्रभवंतिक्षयोन्मुखाः ॥ ६० ॥ अग्निष्टोमेनविधिवत्स्वर्गकामोयजेदिति ॥ वेदानुशासनंचैतत्प्रवदंतिमनीषिणः ॥ ६१ ॥ क्षीणेपुण्येमृत्युलोकंविशंतिचयथामति ॥ तस्मात्तुमानसःश्रेष्ठोयज्ञोप्यक्षयएवसः ॥ ६२ ॥ नराज्ञासाधितुंयोग्योमखोऽसौजयमिच्छता ॥ तामसस्तुकृतःपूर्वंसर्पयज्ञस्त्वयाऽधुना ॥ ६३ ॥ वैरंनिर्वाहितंराजंस्तक्षकस्यदुरात्मनः ॥ यत्कृतेनिहताःसर्पास्त्वयाऽग्नौकोटिशःपरे ॥ ६४ ॥ देवीयज्ञंकुरुष्वाद्यविततंविधिपूर्वकम् ॥ विष्णुनायःकृतःपूर्वंसृष्ट्यादौनृपसत्तम ॥ ६५ ॥ तथात्वंकुरुराजेंद्रविधिंतेप्रब्रवीम्यहम् ॥ ब्राह्मणाःसंतिराजेंद्रविधिज्ञावेदवित्तमाः ॥ ६६ ॥ देवीबीजविधानज्ञामंत्रमार्गविचक्षणाः ॥ याजकास्तेभविष्यंतियजमानस्त्वमेवहि ॥ ६७ ॥ कृत्वायज्ञंविधानेनदत्त्वापुण्यंमखार्जितम् ॥ समुद्धरमहाराजपितरंदुर्गतिंगतम् ॥ ६८ ॥ विप्रावमानजंपापंदुर्घटंनरकप्रदम् ॥ तथैवशापजोदोषःप्राप्तःपित्रातवाऽनघ ॥ ६९ ॥ तथादुर्मरणंप्राप्तंसर्पदंशेनभूभुजा ॥ अंतरालेतथामृत्युर्नभूमौकुशसंस्तरे ॥ ७० ॥ नसंग्रामेनगंगायांस्नानदानादिवर्जितम् ॥ मरणंतेपितुस्तत्रसौधेजातंकुरूद्वह ॥ ७१ ॥ कपूणानिचसर्वाणिनरकस्यनृपोत्तम ॥ तत्रैकंकारणंतस्यनजातंचातिदुर्लभम् ॥ ७२ ॥ यत्रयत्रस्थितःप्राणीज्ञात्वाकालंसमागतम् ॥ साधनानामभावेऽपित्ववशश्चातिसंकटे ॥ ७३ ॥ यदानिर्वेदमायातिमनसानिर्मलेनवै ॥ पंचभूतात्मकोदेहोममकिंचात्रदुःखदम् ॥ ७४ ॥ पतत्वद्ययथाकामंमुक्तोऽहंनिर्गुणोऽव्ययः ॥ नाशात्मकानितत्त्वानितत्रकापरिदेवना ॥ ७५ ॥ ब्रह्मैवाहंनसंसारीसदामुक्तःसनातनः ॥ देहेनममसंबंधःकर्मणाप्रतिपादितः ॥ ७६ ॥ तानिसर्वाणिभुक्तानिशुभानिचेतराणिच ॥ मनुष्यदेहयोगेनसुखदुःखानुसाधनात् ॥ ७७ ॥ विमुक्तोऽतिभयाद्घोरादस्मात्संसारसंकटात् ॥ इत्येवंचिंत्यमानस्तुस्नानदानविवर्जितः ॥ ७८ ॥ मरणंचेदवाप्नोतिसमुच्येज्जन्मदुःखतः ॥ एषाकाष्ठापराप्रोक्तायोगिनामपिदुर्लभा ॥७९॥ पितातेनृपशार्दूलश्रुत्वाशापंद्विजोदितम्॥देहेममत्वंकृतवान्ननिर्वेदमवाप्तवान् ॥ ८० ॥ नीरोगोममदेहोऽयंराज्यंनिहतकंटकम् ॥ कथंजीवाम्यहंकाममंत्रज्ञानानयंतुवै ॥ ८१ ॥ औषधंमणिमंत्रेचयंत्रंपरमकंतथा ॥ आरोहणंतथासौधेकृतवान्नृपतिस्तदा ॥ ८२ ॥

इमानिसर्वाणिदुष्टसाधनानिसंतिचेत्संतु यद्येकंसाधनंस्यात्तर्हिमनुष्योमुक्तएव तदपिसाधनंतस्यनजातमितिप्राह तत्रैकंकारणमिति ॥ ७२ ॥ किंतन्मोक्षकारणंतदाह यत्रयत्रस्थितइति ॥ यत्रकुत्रापिस्थितइत्यर्थः ॥ ७३ ॥ ममकिंचात्रदुःखदमिति ॥ देहातिरिक्तोऽहमस्मि ॥ ममदुःखदंकिमत्रास्तिनकिमपीत्यर्थः ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८॥७९॥ निर्वेदंवैराग्यम्॥८०॥८१॥८२॥

दैवंप्रारब्धंमुख्यंमत्वावैराग्यमास्थायनस्थितइत्यर्थः ॥ ८३ ॥ अहिनासर्पेणहतः ॥ ८४ ॥ ८५ ॥८६॥८७॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥ अर्धाधिकैरष्टपंचाशत्पद्यैरंबिकामखः ॥ विष्णुनाचकृतःस्वार्थमितिसम्यगिहोच्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायांतेविष्णुनादेवीमखःकृतइतिश्रुत्वापरमभावुकोजनमेजयःपृच्छति हरिणाचेति ॥ पितामहहेपूर्वजव्या

नस्नानंनकृतंदानंनदेव्याःस्मरणंकृतम् ॥ नभूमौशयनंचैवदैवंमत्वापरंतथा ॥ ८३ ॥ मग्नोमोहार्णवेघोरेमृतःसौधेऽहिनाहतः ॥ कृत्वापापंकलेर्योगात्तापसस्यावमानजम् ॥ ८४ ॥ अवश्यमेवनरकएतैराचरणैर्भवेत् ॥ तस्मात्त्वंपितरंपापात्समुद्धरनृपोत्तम ॥ ८५ ॥ सूतउवाच ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्यव्यासस्यामिततेजसः ॥ साश्रुकंठोऽतिदुःखार्तोबभूवजनमेजयः ॥ ८६ ॥ धिगिदंजीवितंमेऽद्यपितामेनरकेस्थितः ॥ तत्करोमियथैवाद्यस्वर्गंयात्युत्तरासुतः ॥ ८७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥ राजोवाच ॥ हरिणातुकथंयज्ञःकृतःपूर्वंपितामह ॥ जगत्कारणरूपेणविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ १ ॥ केसहायास्तुतत्राऽऽसन्ब्राह्मणाःकेमहामते ॥ ऋत्विजोवेदतत्त्वज्ञास्तन्मेब्रूहिपरंतप ॥ २ ॥ पश्चात्करोम्यहंयज्ञंविधिदृष्टेनकर्मणा ॥ श्रुत्वाविष्णुकृतंयागमंबिकायाःसमाहितः ॥ ३ ॥ व्यासउवाच ॥ राजञ्छृणुमहाभागविस्तरंपरमाद्भुतम् ॥ यथाभगवतायज्ञःकृतश्चविधिपूर्वकः ॥ ४ ॥ विसर्जितायदादेव्यादत्त्वाशक्तीश्चतास्त्रयः ॥ काजेशाःपुरुषाजाताविमानवरमास्थिताः ॥ ५ ॥ प्राप्तामहार्णवंघोरंत्रयस्तेविबुधोत्तमाः ॥ चक्रुःस्थानानिवासार्थंसमुत्पाद्यधरांस्थिताः ॥ ६ ॥ आधारशक्तिरचलामुक्तादेव्यास्वयंततः ॥ तदाधारास्थिताजाताधरामेदःसमन्विता ॥ ॥ ७ ॥ मधुकैटभयोर्मेदःसंयोगान्मेदिनीस्मृता ॥ धारणाच्चधराप्रोक्तापृथ्वीविस्तारयोगतः ॥ ८ ॥ महीचापिमहीयस्त्वाद्धृतासाशेषमस्तके ॥ गिरयश्चकृताःसर्वेधारणार्थंप्रविस्तराः ॥ ९ ॥ लोहकीलंयथाकाष्ठेतथातेगिरयःकृताः ॥ महीधरामहाराजप्रोच्यंतेविबुधैर्जनैः ॥ १० ॥ जातरूपमयोमेरुर्बहुयोजनविस्तरः ॥ कृतोमणिमयैःशृंगैःशोभितःपरमाद्भुतः॥११॥मरीचिर्नारदोऽत्रिश्चपुलस्त्यःपुलहःक्रतुः॥दक्षोवसिष्ठइत्येतेब्रह्मणःप्रथिताःसुताः॥१२॥ मरीचेःकश्यपोजातोदक्षकन्यास्त्रयोदश॥ताभ्योदेवाश्चदैत्याश्चसमुत्पन्नात्यनेकशः॥१३॥ततस्तुकाश्यपीसृष्टिःप्रवृत्ताचातिविस्तरा॥मनुष्यपशुसर्पादिजातिभेदैरनेकधा॥१४॥ ब्रह्मणश्चार्धदेहात्तुमनुःस्वायंभुवोऽभवत्॥शतरूपातथानारीसंजातावामभागतः॥१५॥ प्रियव्रतोत्तानपादौसुतौतस्याबभूवतुः ॥ तिस्रःकन्यावरारोहाह्यभवन्नतिसुंदराः ॥ १६ ॥ एवंसृष्टिंसमुत्पाद्यभगवान्कमलोद्भवः ॥ चकारब्रह्मलोकंचमेरुशृंगेमनोहरम् ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥

स ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ कदायज्ञःकृतइत्याशंकांनिवर्तयन्प्रथमंतत्समयमाह विसर्जिताइति ॥ यदामणिद्वीपाधिवासिन्याभुवनेश्वर्याशक्तीर्दत्त्वातेत्रयोब्रह्मादयोविसर्जितास्तदनंतरंतेत्रयोयुवतीभावंविहायपुरुषाजाताः ॥ तदनंतरमितिसर्वत्रयोज्यम् ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ दक्षकन्यास्त्रयोदशकश्यपस्यस्त्रियस्ताभ्योदेवादैत्याश्चोत्पन्नाः ॥ १३ ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ अतिसुंदराःकन्याः ॥ १६ ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

रमारमणंरमाक्रीडास्थानंवैकुंठम् ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ इत्थमेतावत्पर्यंतंब्रह्मविष्णुरुद्रानस्वतंत्राःकिंतुपरशक्त्यधीनाःपराशक्तेरुत्पन्नत्वान्मृत्युधर्माणस्तापत्रययुक्ताः पांचभौतिकदेहवंतोयावत्कल्पपर्यंतमायुष्यवंतोवैकुंठब्रह्मलोककैलासवासिनइतिप्रथमाध्यायोक्तप्रश्नस्योत्तरमुक्तंभवतिब्रह्मांडोत्पत्तिकथनेनचतत्प्रश्नस्याप्युत्तरंनिरूपितं अंबायज्ञविषयप्रश्नस्योत्तरंकिंचित्पूर्वंदत्तमग्रेचदास्यतीतिबोध्यम् ॥ एतावत्पर्यंतंपूर्वंजातेकथितेसत्यनंतरंजातंवृत्तमाह एकस्मिन्समयइति ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ देव्या

वैकुंठंभगवान्विष्णूरमारमणमुत्तमम् ॥ क्रीडास्थानंसुरम्यंचसर्वलोकोपरिस्थितम् ॥ १८ ॥ शिवोऽपिपरमंस्थानंकैलासाख्यंचकारह ॥ समासाद्यभूतगणंविजहारयथारुचि ॥ १९ ॥ स्वर्गस्त्रिविष्टपोमेरुशिखरोपरिकल्पितः ॥ तत्रस्थानंसुरेंद्रस्यनानारत्नविराजितम् ॥ २० ॥ समुद्रमथनात्प्राप्तःपारिजातस्तरूत्तमः ॥ चतुर्दंतस्तथानागःकामधेनुश्चकामदा ॥ २१ ॥ उच्चैःश्रवास्तथाऽश्वोवैरंभाद्यप्सरसस्तथा ॥ इंद्रेणोपात्तमखिलंजातंवैस्वर्गभूषणम् ॥ २२ ॥ धन्वंतरिश्चंद्रमाश्चसागराच्चसमुद्भवौ ॥ स्वर्गेस्थितौविराजेतेदेवौबहुगणैर्वृतौ ॥ २३ ॥ एवंसृष्टिःसमुत्पन्नात्रिविधान्नृपसत्तम ॥ देवतिर्यङ्मनुष्यादिभेदैर्विविधकल्पिता ॥ २४ ॥ अंडजाःस्वेदजाश्चैवचोद्भिज्जाश्चजरायुजाः ॥ चतुर्भेदैःसमुत्पन्नाजीवाःकर्मयुताःकिल ॥ २५ ॥ एवंसृष्टिंसमासाद्यब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ विहारंस्वेषुस्थानेषुचक्रुःसर्वेयथेप्सितम् ॥ २६ ॥ एवंप्रवर्तितेसर्गेभगवान्प्रभुरच्युतः ॥ महालक्ष्म्यासमंतत्रचिक्रीडभुवनेस्वके ॥ २७ ॥ एकस्मिन्समयेविष्णुर्वैकुंठेसंस्थितःपुरा ॥ सुधासिंधुस्थितंद्वीपंसस्मारमणिमंडितम् ॥ २८ ॥ यत्रदृष्टामहामायामंत्रश्वासादितःशुभः ॥ स्मृत्वातांपरमांशक्तिंस्त्रीभावंगमितोयया ॥ २९ ॥ यज्ञंकर्तुंमनश्चक्रेअंबिकायारमापतिः ॥ उत्तीर्यभुवनात्तस्मात्समाहूयमहेश्वरम् ॥ ३० ॥ ब्रह्माणंवरुणंशक्रंकुबेरंपावकंयमम् ॥ वसिष्ठंकश्यपंदक्षंवामदेवंबृहस्पतिम् ॥ ३१ ॥ संभारंकल्पयामासयज्ञार्थंचातिविस्तरम् ॥ महाविभवसंयुक्तंसात्त्विकंचमनोहरम् ॥ ३२ ॥ मंडपंविततंतत्रकारयामासशिल्पिभिः ॥ ऋत्विजोवरयामाससप्तविंशतिसुव्रतान् ॥ ३३ ॥ चितिंचकारयामासवेदीश्चैवसुविस्तराः ॥ प्रजेपुर्ब्राह्मणामंत्रान्देव्याबीजसमन्वितान् ॥ ३४ ॥ जुहुवुस्तेहविःकामंविधिवत्परिकल्पिते ॥ कृतेतुविततेहोमेवागुवाचाशरीरिणी ॥ ३५ ॥ विष्णुंतदासमाभाष्यसुस्वरामधुराक्षरा ॥ विष्णोत्वंभवदेवानांहरेश्रेष्ठतमःसदा ॥ ३६ ॥ मान्यश्चपूजनीयश्चसमर्थश्चसुरेष्वपि ॥ सर्वेत्वामर्चयिष्यंतिब्रह्माद्याश्चसवासवाः ॥ ३७ ॥

बीजंमायाबीजंत्दृल्लेखाशक्तिर्देव्याख्याइतिमंत्रकोशात् ॥ मायाबीजस्यनामानिमालिनीशिववल्लरी ॥ वातावर्तिःकलावाणीबीजंशक्तिश्चकुंडलीतिमंत्रकोशाच्च तेनसमन्वितान् ॥ ३४ ॥ जुहुवुरिति ॥ तेब्राह्मणाविधिवत्परिकल्पितेवह्नौयथेष्टंहविरष्टद्रव्यरूपंजुहुवुःकोटिहोमादिकंचक्रुरित्यर्थः ॥ तदुक्तंभुवनेश्वरीसंहितायाम् ॥ अश्वत्थोदुंबरप्लक्षन्यग्रोधसमिधस्तिलाः ॥ सिद्धार्थपायसाज्यानिद्रव्याण्यष्टौविदुर्बुधाः ॥ यथेष्टसंख्यापूर्तिरेकैकद्रव्येणयथाविभागंकृत्वाकर्तव्या द्रव्यन्यूनतायामंतिमद्रव्यावृत्तिराधिक्येंऽतिमद्रव्याहुतिह्रासश्चयंवाएकीकृत्यैकैकमंत्रेणहोमः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

प्रभविष्यंतीति ॥ त्वयीतिशेषः ॥ भक्त्यातत्सहितामानवाइत्यन्वयः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ अतएवदेवीप्रसादाद्विष्णोरधिकालोकेप्रसिद्धिः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७॥

प्रभविष्यंतिभोभक्त्यामानवाभुविसर्वतः ॥ वरदस्त्वंचसर्वेषांभवितामानवेषुवै ॥ ३८ ॥ कामदःसर्वदेवानांपरमःपरमेश्वरः ॥ सर्वयज्ञेषुमुख्यस्त्वंपूज्यः सर्वैश्वयाज्ञिकैः ॥ ३९ ॥ त्वांजनाःपूजयिष्यंतिवरदस्त्वंभविष्यसि ॥ श्रयिष्यंतिचदेवास्त्वांदानवैरतिपीडिताः ॥ ४० ॥ शरणस्त्वंचसर्वेषांभवितापुरुषोत्तम ॥ पुराणेषुचसर्वेषुवेदेषुविततेषुच ॥ ४१ ॥ त्वंवैपूज्यतमःकामंकीर्तिस्तवभविष्यति ॥ यदायदाहिधर्मस्यग्लानिर्भवतिभूतले ॥ ४२ ॥ तदांऽशेनावतीर्याशुकर्तव्यंधर्मरक्षणम् ॥ अवताराःसुविख्याताःपृथिव्यांतवभागशः ॥ ४३ ॥ भविष्यंतिधरायांवैमाननीयामहात्मनाम् ॥ अवतारेषुसर्वेषुनानायोनिषुमाधव ॥ ४४ ॥ विख्यातःसर्वलोकेषुभवितामधुसूदन ॥ अवतारेषुसर्वेषुशक्तिस्तेसहचारिणी ॥ ४५ ॥ भविष्यतिममांशेनसर्वकार्यप्रसाधिनी ॥ वाराहीनारसिंहीचनानाभेदैरनेकधा ॥ ४६ ॥ नानायुधाःशुभाकाराःसर्वाभरणमंडिताः ॥ ताभिर्युक्तःसदाविष्णोसुरकार्याणिमाधव ॥ ४७ ॥ साधयिष्यसितत्सर्वमद्दत्तवरदानतः ॥ तास्त्वयानावमंतव्याःसर्वदागर्वलेशतः ॥ ४८ ॥ पूजनीयाःप्रयत्नेनमाननीयाश्वसर्वथा ॥ नूनंताभारतेखंडेशक्तयःसर्वकामदाः ॥ ४९ ॥ भविष्यंतिमनुष्याणांपूजिताःप्रतिमासुच ॥ तासांतवचदेवेशकीर्तिःस्यादखिलेष्वपि ॥ ५० ॥ द्वीपेषुसप्तस्वपिचविख्याताभुविमंडले ॥ ताश्वत्वांवैमहाभागमानवाभुविमंडले ॥ ५१ ॥ अर्चयिष्यंतिवांछार्थसकामाःसततंहरे ॥ अर्चासुचोपहारैश्वनानाभावसमन्विताः ॥ ५२ ॥ पूजयिष्यंतिवेदोक्तैर्मंत्रैर्नामजपैस्तथा ॥ महिमातवभूर्लोकेस्वर्गेचमधुसूदन ॥ ५३॥ पूजनाद्देवदेवेशवृद्धिमेष्यतिमानवैः ॥ व्यासउवाच ॥ इतिदत्त्वावरान्वाणीविररामखसंभवा ॥ ५४॥ भगवानपिप्रीतात्माह्यभवच्छ्रवणादिव ॥ समाप्यविधिवद्यज्ञंभगवान्हरिरीश्वरः ॥५५॥विसर्जयित्वातान्देवान्ब्रह्मपुत्रान्मुनीनथ ॥ जगामानुचरैःसार्धंवैकुंठंगरुडध्वजः ॥५६॥ स्वानिस्वानिचधिष्ण्यानिपुनःसर्वेसुरास्ततः ॥ मुनयोविस्मितावार्ताकुर्वंतस्तेपरस्परम् ॥ ५७ ॥ ययुःप्रमुदिताःकामंस्वाश्रमान्पावनानथ ॥ ५८ ॥ श्रुत्वावाणींपरमविशदांव्योमजांश्रोत्ररम्यांसर्वेषांवैप्रकृतिविषयेभक्तिभावश्वजातः ॥ चक्रुःसर्वेद्विजमुनिगणाःपूजनंभक्तियुक्तास्तस्याःकामंनिखिलफलदंचागमोक्तंमुनींद्राः॥५९॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥छ॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ महिमेति ॥ एवंतवमहिमाभविष्यतीत्यर्थः ॥ ५३ ॥ खसंभवाआकाशजन्या ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ प्रकृतिविषयेमूलप्रकृतौ ॥ तस्याःप्रकृतेर्भुवनेश्वर्याः ॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्रिपंचाशत्पद्यकैस्तु राजप्रश्नोत्तरं ततः ॥ वैभवं प्रोच्यते सम्यग्यथावद्भुवनेशितुः ॥ १ ॥ विष्णुकृतमंबायज्ञं श्रुत्वा पुनर्भगवतीमहिम्नो बुभुत्सुर्जनमेजयः पृच्छति ॥ श्रुतइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

जनमेजयउवाच ॥ श्रुतोवैहरिणाक्लृप्तोयज्ञोविस्तरतोद्विज ॥ महिमानंतथांऽबायावदविस्तरतोमम ॥ १ ॥ श्रुत्वादेव्याश्चरित्रंवैकुर्वेमखमनुत्तमम् ॥ प्रसादात्तवविप्रेंद्रभविष्यामिचपावनः॥२॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिदेव्याश्चरितमुत्तमम् ॥ इतिहासंपुराणंचकथयामिसुविस्तरम् ॥३॥ कोसलेषुनृपश्रेष्ठःसूर्यवंशसमुद्भवः ॥ पुष्पपुत्रोमहातेजाध्रुवसंधिरितिस्मृतः ॥ ४ ॥ धर्मात्मासत्यसंधश्चवर्णाश्रमहितेरतः ॥ अयोध्यायांसमृद्धायांराज्यंचक्रेशुचिव्रतः ॥ ५ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चान्येतथाद्विजाः ॥ स्वांस्वांवृत्तिंसमास्थायतद्राज्येधर्मतोऽभवन् ॥ ६ ॥ नचौराःपिशुनाधूर्तास्तस्यराज्येचकुत्रचित् ॥ दंभाःकृतघ्नामूर्खाश्चवसंतिकिलमानवाः ॥ ७ ॥ एवंवैवर्तमानस्यनृपस्यकुरुसत्तम ॥ द्वेपत्न्यौरूपसंपन्नेह्यासतुःकामभोगदे ॥ ८॥ मनोरमाधर्मपत्नीसुरूपाऽतिविचक्षणा ॥ लीलावतीद्वितीयाचसाऽपिरूपगुणान्विता ॥ ९ ॥ विजहारसपत्नीभ्यांगृहेषूपवनेषुच ॥ क्रीडागिरौदीर्घिकासुसौधेषुविविधेषुच ॥ १० ॥ मनोरमाशुभेकालेसुषुवेपुत्रमुत्तमम् ॥ सुदर्शनाभिधंपुत्रंराजलक्षणसंयुतम् ॥ ११ ॥ लीलावत्यपितत्पत्नीमासेनैकेनभामिनी ॥ सुषुवेसुंदरंपुत्रंशुभेपक्षेदिनेतथा ॥ १२ ॥ चकारनृपतिस्तत्रजातकर्मादिकंद्वयोः ॥ ददौदानानिविप्रेभ्यःपुत्रजन्मप्रमोदितः ॥ १३ ॥ प्रीतिंतयोःसमांराजाचकारसुतयोर्नृप ॥ नृपश्चकारसौहार्देष्वंतरंनकदाचन ॥ १४ ॥ चूडाकर्मतयोश्चक्रेविधिनानृपसत्तमः ॥ यथाविभवमेवासौप्रीतियुक्तःपरंतपः ॥ १५॥ कृतचूडौसुतौकामंजह्रतुर्नृपतेर्मनः ॥ क्रीडमानावुभौकांतौलोकानामनुरंजकौ ॥ १६ ॥ तयोःसुदर्शनोज्येष्ठोलीलावत्याःसुतःशुभः ॥ शत्रुजित्संज्ञकःकामंचाटुवाक्योबभूवह ॥ १७ ॥ नृपतेःप्रीतिजनकोमंजुवाक्चारुदर्शनः ॥ प्रजानांवल्लभःसोऽभूत्तथामंत्रिजनस्यवै ॥ १८ ॥ यथातस्मिन्नृपःप्रीतिंचकारगुणयोगतः ॥ मंदभाग्यान्मंदभावोनतथावैसुदर्शने ॥ १९ ॥ एवंगच्छतिकालेतुध्रुवसंधिर्नृपोत्तमः ॥ जगामवनमध्येऽसौमृगयाभिरतःसदा ॥ २० ॥ निघ्नन्मृगान्रुरून्कंबून्सूकरान्गवयाञ्छशान् ॥ महिषाञ्छरभान्खड्गांश्चिक्रीडनृपतिर्वने ॥ २१ ॥ क्रीडमानेनृपेतत्रवनेघोरेऽतिदारुणे ॥ उदतिष्ठन्निकुंजात्तुसिंहःपरमकोपनः ॥२२॥ राज्ञाशिलीमुखेनादौविद्धःक्रोधवशंगतः ॥ दृष्ट्वाऽग्रेनृपतिंसिंहोननादमेघनिःस्वनः ॥२३॥ कृत्वाचोर्ध्वंसलांगूलंप्रसारितबृहत्सटः ॥ हंतुंनृपतिमाकाशादुत्पपाताअतिकोपनः ॥ २४ ॥ नृपतिस्तरसावीक्ष्यदधारासिंकरेतदा ॥ वामेचर्मसमादायस्थितःसिंहइवापरः ॥ २५ ॥

॥५॥ धर्मतोधर्मेणयुक्ताअभवन्नित्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥१७॥१८ ॥ मंदभाग्यादिति ॥ सुदर्शनस्यमंदभाग्यात्तस्मिन्सुदर्शनेमंदभावो नृपतिर्यथाशत्रुजितिप्रीतिंचकारतथासुदर्शनेप्रीतिंनचकारेत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ कंबूनिति ॥ कंबूःशंखेस्त्रियांपुंसिशंबूकेवलयेगजेइतिमेदिनीकोशाद्गजानित्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ सोऽपिराजाऽपि ॥ तत्राऽऽगत्य सिंहैनेतिशेषः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ साध्वसंसंस्थितौ भयसंस्थितौभयं

सेवकास्तस्ययेसर्वेतेऽपिबाणान्पृथक्पृथक् ॥ अमुंचन्कुपिताःकामंसिंहोपरिरुषान्विताः ॥ २६ ॥ हाहाकारोमहानासीत्संप्रहारश्चदारुणः ॥ उत्पपात
ततःसिंहोनृपस्योपरिदारुणः ॥ २७ ॥ तंपतंतंसमालोक्यखड्गेनाभिहनन्नृपः ॥ सोऽपिक्रूरैर्नखाग्रैश्चतत्राऽऽगत्यविदारितः ॥ २८ ॥ सनखैराहतोराजापपा
तचममारवै ॥ चुक्रुशुःसैनिकास्तेतुनिर्जघ्नुर्विशिखैस्तदा ॥ २९ ॥ मृतःसिंहोऽपितत्रैवभूपतिश्चतथामृतः ॥ सैनिकैर्मंत्रिमुख्याश्चतत्राऽऽगत्यनिवेदिताः
॥ ३० ॥ परलोकगतंभूपंश्रुत्वातेमंत्रिसत्तमाः ॥ संस्कारंकारयामासुर्गत्वातत्रवनांतिके ॥ ३१ ॥ परलोकक्रियांसर्वांवसिष्ठोविधिपूर्वकम् ॥ कारयामासत
त्रैवंपरलोकसुखावहाम् ॥ ३२ ॥ प्रजाःप्रकृतयश्चैववसिष्ठश्चमहामुनिः ॥ सुदर्शनंनृपंकर्तुंमंत्रंचक्रुःपरस्परम् ॥ ३३ ॥ धर्मपत्नीसुतःशांतःपुरुषश्चसुलक्ष
णः ॥ अयंनृपासनार्हश्चह्यब्रुवन्मंत्रिसत्तमाः ॥ ३४ ॥ वसिष्ठोऽपितथैवाऽऽहयोग्योऽयंनृपतेःसुतः ॥ बालोऽपिधर्मवान्नजान्नृपासनमिहार्हति ॥ ३५ ॥
कृतेमंत्रेमंत्रिवृद्धैर्युधाजिन्नामपार्थिवः ॥ तत्राऽऽजगामतरसाश्रुत्वातूज्जयिनीपतिः ॥ ३६ ॥ मृतंजामातरंश्रुत्वालीलावत्याःपितातदा ॥ तत्राऽऽजगामत्वरि
तोदौहित्रप्रियकाम्यया ॥ ३७ ॥ वीरसेनस्तथाऽऽयातःसुदर्शनहितेच्छया ॥ कलिंगाधिपतिश्चैवमनोरमापितानृपः ॥ ३८ ॥ उभौतौसैन्यसंयुक्तौनृपौसा
ध्वससंस्थितौ ॥ चक्रतुर्मंत्रिमुख्यैस्तैर्मंत्रंराज्यस्यकारणात् ॥ ३९ ॥ युधाजित्तुतदाऽपृच्छज्ज्येष्ठःकःसुतयोर्द्वयोः ॥ राज्यंप्राप्नोतिज्येष्ठोवैनकनीयान्कदाच
न ॥ ४० ॥ वीरसेनोऽपितत्राऽऽहधर्मपत्नीसुतःकिल ॥ राज्यार्हःसयथाराजन्शास्त्रज्ञेभ्योमयाश्रुतम् ॥ ४१ ॥ युधाजित्पुनराहेदंज्येष्ठोऽयंचयथागुणैः ॥ रा
जलक्षणसंयुक्तोनतथाऽयंसुदर्शनः ॥ ४२ ॥ विवादोऽत्रसुसंपन्नोनृपयोस्तत्रलुब्धयोः ॥ कःसंदेहमपाकर्तुंक्षमःस्यादतिसंकटे ॥ ४३ ॥ युधाजिन्मंत्रिणःप्राह
यूयंस्वार्थपराःकिल ॥ सुदर्शनंनृपंकृत्वाधनंभोक्तुंकिलेच्छथ ॥ ४४ ॥ युष्माकंतुविचारोऽयंमयाज्ञातस्तथेंगितैः ॥ शत्रुजित्सबलस्तस्मात्संमतोवोनृपासने
॥ ४५ ॥ मयिजीवतिकःकुर्यात्कनीयांसंनृपंकिल ॥ त्यक्त्वाज्येष्ठंगुणार्हंचसेनयाचसमन्वितम् ॥ ४६ ॥ नूनंयुद्धंकरिष्यामितस्मिन्खड्गस्यमेदिनी ॥ धारयाच
द्विधाभूयाद्युष्माकंतत्रकाकथा ॥ ४७ ॥ वीरसेनस्तुतच्छ्रुत्वायुधाजितमभाषत ॥ बालौद्वौसदृशप्रज्ञौकोभेदोऽत्रविचक्षण ॥ ४८ ॥ एवंविवदमानौतौसंस्थितौ
नृपतीसदा ॥ प्रजाश्चऋषयश्चैवबभूवुर्व्यग्रमानसाः ॥ ४९ ॥ समाजग्मुश्चसामंताःससैन्याःक्लेशतत्पराः ॥ विग्रहंचाभिकांक्षंतःपरस्परमतंद्रिताः ॥ ५० ॥

करावित्यर्थः ॥ ३९ ॥ ज्येष्ठःकइति ॥ यद्यपिवयसाज्येष्ठःसुदर्शनस्तथाऽपिगुणेनज्येष्ठःशत्रुजिदेवभवतीतियुधाजितोऽभिप्रायः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ तस्मात्सुदर्शनात्सबलो
धर्मपत्नीजन्यत्वाच्छत्रुजिदेवनृपासनेसंमतोनान्यइत्यर्थः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥१४॥ ॥ एकषष्टिश्लोकवर्यैर्युधाजिद्वीरसेनयोः ॥ दौहित्रार्थंमहायुद्धमभूदितितुवर्ण्यते ॥ १ ॥ तौयुधाजिद्वीरसेनौयुद्धकामौजातौतदुत्तरंसंग्रामःप्रवृत्तइत्याह संयुगेचसतीति ॥ आहवाययुद्धार्थंसंगृहीतशस्त्रयोःसंग्रामेसतिविमर्दःसंघर्षोबभूव ॥१॥पृथुलबाहुःपुष्टबाहुश्चासौयुधाजिच्चेतिकर्मधारयः ॥ ससमरेसंस्थितः ॥ २॥ ३ ॥ ४ ॥ तंयुधाजितंतेनैवयुधाजितैवअसौवीरसेनः ॥ ५॥ पिशितंमांसम् ॥ विहगवृंदैःपक्षिवृंदैः ॥६॥ क्षतजंरक्तंतस्यसिंधुर्नदीउवाहनिर्गतागजवीरतुरंगमानांवृंदेभ्यःसमुदायेभ्यः॥

निषादात्थाययुस्तत्रश्रृंगवेरपुराश्रयाः ॥ राजद्रव्यमुपाहर्तुंमृतंश्रुत्वामहीपतिम् ॥ ५१ ॥ पुत्रौचबालकौश्रुत्वाविग्रहंचपरस्परम् ॥ चौरास्तत्रसमाजग्मुर्देशदेशांतरादपि ॥ ५२ ॥ संमर्दस्तत्रसंजातःकलहेसमुपस्थिते ॥ युधाजिद्वीरसेनश्चयुद्धकामौबभूवतुः ॥ ५३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥१४॥ ॥ छ ॥ व्यासउवाच ॥ संयुगेचसतितत्रभूपयोराहवायसमुपात्तशस्त्रयोः ॥ क्रोधलोभवशयोःसमंततःसंबभूवतुमुलस्तुविमर्दः ॥ १ ॥ संस्थितःससमरेधृतचापःपार्थिवःपृथुलबाहुयुधाजित् ॥ संयुतःस्वबलवाहनादिकैराहवायकृतनिश्चयोनृपः ॥ २ ॥ वीरसेनइहसैन्यसंयुतःक्षात्रधर्ममनुसृत्यसंगरे ॥ पुत्रिकात्मजहितायपार्थिवःसंस्थितःसुरपतेःसमतेजाः ॥ ३ ॥ सबाणवृष्टिंविससर्जपार्थिवोयुधाजितंवीक्ष्यरणेस्थितंच ॥ गिरिंतडित्वानिवतोयवृष्टिभिःक्रोधान्वितःसत्यपराक्रमोऽसौ ॥ ४ ॥ तंवीरसेनोविशिखैःशिलाशितैःसमावृणोदाशुगमैरजिह्मगैः ॥ चिच्छेदबाणैश्चशिलीमुखानसौतेनैवमुक्तानतिवेगपातिनः ॥५॥ गजरथतुरगाणांसंबभूवातियुद्धंसुरनरमुनिसंघैर्वीक्षितंचातिघोरम् ॥ विततविहगवृंदैरावृतंव्योमसद्यःपिशितमशितुकामैःकाकगृध्रादिभिश्च ॥ ६ ॥ तत्राद्भुताक्षतजसिंधुरुवाहघोरावृंदेभ्यएवगजवीरतुरंगमानाम् ॥ त्रासावहानयनमार्गगतानराणांपापात्मनांरविजमार्गभवेवकामम् ॥ ७ ॥ कीर्णानिभिन्नपुलिनेनरमस्तकानिकेशावृतानिचविभांतियथैवसिंधौ ॥ तुंबीफलानिविहितानिविहर्तुकामैर्बालैर्यथारविसुताप्रभवैश्चनूनम् ॥ ८ ॥ वीरंमृतंभुविगतंपतितंरथाद्वैगृध्रःपलार्थमुपरिभ्रमतीतिमन्ये ॥ जीवोप्यसौनिजशरीरमवेक्ष्यकांतंकांक्षत्यहोऽतिविवशोऽपिपुनःप्रवेष्टुम् ॥९॥ आजौहतोऽपिनृवरःसुविमानरूढःस्वांकेस्थितांसुरवधूंप्रवदत्यभीष्टम्॥पश्याधुनाममशरीरमिदंपृथिव्यांबाणाहतंनिपतितंकरभोरुकांतम्॥१०॥

कीदृशी ॥ रविजःसूर्यजोयमस्तस्यलोकस्यमार्गेभवायावैतरणीनदीसापापात्मनांपापिनांयथानयनमार्गगतात्रासावहातद्वदित्यर्थः ॥ ७ ॥ कीर्णानीति ॥ भिन्नंनाशितंप्रवाहवेगेनपुलिनंतटंयेनतस्मिन्प्रवाहेरक्तमयेकेशावृतानिनरमस्तकानियोधमस्तकानिकीर्णानिविक्षिप्तानिकथंविभांति यथारविसुतायमुनातत्तीरप्रभवैर्विहर्तुकामैर्बालैस्तुंबीफलानिसिंधौयमुनायांविहितानिस्थापितानितथैवतद्वदित्यर्थः ॥ ८ ॥ वीरमिति मृतंवीरंदृष्ट्वातस्योपरिगृध्रोभ्रमतियत्तदहमसौजीवोनिजशरीरंकांतंरणेपतितंपुनःप्रवेष्टुंकांक्षतीच्छतीतिमन्ये ॥ ९ ॥ तस्मिन्धारातीर्थेमृतानांस्वर्गतानांवृत्तमाह आजाविति ॥ आजौयुद्धे ॥ सुरवधूंस्वर्वेश्याम् ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तद्वदेवान्यस्यवृत्तमाह एकोहतइति ॥ देवांगनांस्ववैश्यांसमधिगम्यप्राप्यतयायुतोविमानेयावत्तिष्ठतितावदेवतस्यमृतदेहस्यप्रियाग्नौहुतवहेऽग्नौसतीभूत्वादेहंसमर्प्यपत्यासहस्वदेहंदग्ध्वादिव्यदे
हाभूत्वासबलास्वकीयातस्यैवस्त्रीकांतंस्वपतिंजग्राहेत्यर्थः ॥ ११ ॥ तस्मिन्युद्धेमृतानामन्यमपिचमत्कारमाह युद्धेमृताविति ॥ अत्रयौभटौपरस्परंयुद्धंकृत्वादिवंगतौतौतत्राप्येकायाप्सरसःसमानपु
ण्यसाध्यातदर्थंतत्रापिकलहाकुलौभूत्वासंजघ्नतुरितिचमत्कारः ॥ १२ ॥ कश्चिदिति ॥ कश्चिद्युवायुद्धेमृतःसुरांगनांस्वापेक्षयाऽधिकगुणवतींप्राप्यसामयिगुणाभावाद्विरज्येतेतिभियायथासास्वस्मि

एकोहतस्तुरिपुणैवगतोऽतरिक्षंदेवांगनांसमधिगम्ययुतोविमाने ॥ तावत्प्रियाहुतवहेसुसमर्प्यदेहंजग्राहकांतमबलासबलास्वकीया ॥ ११ ॥ युद्धेमृतौ
चसुभटौदिविसंगतौतावन्योन्यशस्त्रनिहतौसहसंप्रयातौ ॥ तत्रैवजघ्नतुरलंपरमाहितास्त्रावेकाप्सरोर्थविहतौकलहाकुलौच ॥ १२ ॥ कश्चिद्युवासमधिग
म्यसुरांगनांवैरूपाधिकांगुणवतींकिलभक्तियुक्तः ॥ स्वीयान्गुणान्प्रविततान्प्रवदंस्तदाऽसौतांप्रेमदामनुचकारचयोगयुक्तः ॥ १३ ॥ भौमंरजोऽतिविततंदिवि
संस्थितंचरात्रिंचकारतरणिंचसमावृणोद्यत् ॥ मग्नंतदेवरुधिरांबुनिधावकस्मात्प्रादुर्बभूवरविरप्यतिकांतियुक्तः ॥ १४ ॥ कश्चिद्गतस्तुगगनंकिलदेवकन्यां
संप्राप्यचारुवदनांकिलभक्तियुक्ताम् ॥ नांगीचकारचतुरोव्रतनाशभीतोयास्यत्ययंममवृथाह्यनुकूलशब्दः ॥ १५ ॥ संग्रामेसंवृतेतत्रयुधाजित्पृथिवीपतिः ॥
जघानवीरसेनंतंबाणैस्तीव्रैःसुदारुणैः ॥ १६ ॥ निहतःसपपातोर्व्यांछिन्नमूर्धामहीपतिः ॥ प्रभग्नंतद्बलंसर्वंनिर्गतंचचतुर्दिशम् ॥ १७ ॥ मनोरमाहतं
श्रुत्वापितरंरणमूर्धनि ॥ भयत्रस्ताऽथसंजातापितुर्वैरमनुस्मरन् ॥ १८ ॥ हनिष्यतियुधाजिद्वैपुत्रंममदुराशयः ॥ राज्यलोभेनपापात्मासेतिचिंतापरा
ऽभवत् ॥ १९ ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिपितामेनिहतोरणे ॥ भर्ताचापिमृतोऽद्यैवपुत्रोऽयंममबालकः ॥ २० ॥ लोभोऽतीवचपापिष्ठस्तेनकोनवशीकृतः ॥
किंनकुर्यात्तदाविष्टःपापंपार्थिवसत्तमः ॥ २१ ॥ पितरंमातरंभ्रातॄन्गुरून्स्वजनबांधवान् ॥ हंतिलोभसमाविष्टोजनोनात्रविचारणा ॥ २२ ॥ अभक्ष्य
भक्षणंलोभादगम्यागमनंतथा ॥ करोतिकिलतृष्णार्तोधर्मत्यागंतथापुनः ॥ २३ ॥ नसहायोऽस्तिमेकश्चिन्नगरेऽत्रमहाबलः ॥ यदाधारेस्थिताचाहंपा
लयामिसुतंशुभम् ॥ २४ ॥ हतेपुत्रेनृपेणाद्यकिंकरिष्याम्यहंपुनः ॥ नमेत्राताऽस्तिभुवनेयेनाहंसुस्थिताह्यहम् ॥ २५ ॥

न्प्रेमदाऽनुकूलगुणदर्शनेनभविष्यतितथास्वीयान्गुणान्प्रवदन्सन्तांप्रेमदामुद्दिश्यानुचकारतद्गुणानुरूपमेवानुकरणंकृतवानित्यर्थः ॥ योगयुक्तःप्रेमयुक्तः ॥ १३ ॥ भौमंरजइति ॥ यद्युद्धसमयेसे
नयोःसंमर्दादुत्थितंभौमंरजोदिविगतंतरणिंसूर्यंसमावृणोद्यच्चदिवसेऽपिरात्रिंचकारतद्रजोयुद्धमध्येऽकस्मादनायासेनरुधिरांबुनिधौरक्तसमुद्रेमग्नंयदाभवत्तदाऽतिकांतियुक्तोरविरपिसहसाप्रादुर्बभूवे
त्याश्चर्यमेवंमहाभयंकरंयुद्धमभूदितितात्पर्यम् ॥ १४ ॥ कश्चिदिति ॥ अनुकूलःशब्दःअयंब्रह्मचारीत्यनुकूलशब्दोयोग्यःशब्दोवृथास्यादितिभियेत्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥
॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ पालयामिपालयिष्यामि ॥ २४ ॥ २५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ एवमनर्थाः पूर्वंबहवोजाताइत्याह श्रूयतेहीति ॥ २८ ॥ अल्पकमल्पं पविंवज्रम् ॥ २९ ॥ कथांतरमाह सपत्न्याइति ॥ गर्भनाशार्थं गर्भनाशरूपमर्थमुद्दिश्येत्यर्थः ॥ ३० ॥
॥ ३१ ॥ ३२ ॥ अवशाःनस्वाधीनाः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ वाराणस्यावनेइत्यन्वयः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ नगरान्निर्गमनोपायमाह युधाजिद्दर्शनोत्कंठेति ॥ युधाजिद्रा

॥२७॥

सापिवैरयुताकामंसपत्नीसर्वदाभवेत् ॥ लीलावतीनमेपुत्रेभविष्यतिदयावती ॥ २६ ॥ युधाजितिसमायातेनमेनिःसरणंभवेत् ॥ ज्ञात्वाबालंसुतंसोऽद्य काशगारंनयिष्यति ॥ २७ ॥ श्रूयतेहिपुरेंद्रेणमातुर्गर्भगतःशिशुः ॥ कृंतितःसप्तधापश्चात्कृतास्तेसप्तसप्तधा ॥ २८ ॥ प्रविश्यचोदरंमातुःकरेकृत्वाऽल्प कंपविम् ॥ एकोनपंचाशदपितेभवन्मरुतोदिवि ॥ २९ ॥ सपत्न्यैगरलंदत्तंसपत्न्यानृपभार्यया ॥ गर्भनाशार्थमुद्दिश्यपुरैतद्वैमयाश्रुतम् ॥३०॥ जात स्तुबालकःपश्चात्देहेविषयुतःकिल ॥ तेनासौसगरोनामविख्यातोभुविमंडले ॥ ३१ ॥ जीवमानोऽथभर्तावैकैकेय्यान्नृपभार्यया ॥ रामःप्रव्राजितोज्येष्ठो मृतोदशरथोनृपः ॥ ३२ ॥ मंत्रिणस्त्ववशाःकामंयेमेपुत्रंसुदर्शनम् ॥ राजानंकर्तुकामावैयुधाजिद्वशगाश्चते ॥ ३३ ॥ नमेभ्रातातथाशूरोयोमेबंधात्प्रमो चयेत् ॥ महत्कष्टंचसंप्राप्तंमयावैदैवयोगतः ॥ ३४ ॥ उद्यमःसर्वथाकार्यःसिद्धिर्दैवाद्विजायते ॥ उपायंपुत्ररक्षार्थंकरोम्यद्यत्वरान्विता ॥ ३५ ॥ इतिसं चिंत्यसाबालाविदल्लंचातिमानिनम् ॥ निपुणंसर्वकार्येषुचिंत्यंमंत्रिवरोत्तमम् ॥ ३६ ॥ समाहूयतमेकांतेप्रोवाचबहुदुःखिता ॥ गृहीत्वाबालकंहस्तेरुद तीदीनमानसा ॥ ३७ ॥ पितामेनिहतःसंख्येपुत्रोऽयंबालकस्तथा ॥ युधाजिद्बलवान्राजाकिंविधेयंवदस्वमे ॥ ३८ ॥ तामुवाचविदल्लोऽसौनात्रस्थातव्य मेवच ॥ गमिष्यामोवनेकामंवाराणस्याःपुनःकिल ॥ ३९ ॥ तत्रमेमातुलःश्रीमान्वर्ततेबलवत्तरः ॥ सुबाहुरितिविख्यातोरक्षितासभविष्यति ॥४०॥ युधाजिद्दर्शनोत्कंठमनसानगराद्बहिः ॥ निर्गत्यरथमारुह्यगंतव्यंनात्रसंशयः ॥ ४१ ॥ इत्युक्तातेनसाराज्ञीगत्वालीलावतींप्रति ॥ उवाचपितरंद्रष्टुंगच्छा म्यद्यसुलोचने ॥ ४२ ॥ इत्युक्त्वारथमारुह्यसैरंध्रीसंयुतातदा ॥ विदल्लेनचसंयुक्तानिःसृतानगराद्बहिः ॥ ४३ ॥ त्रस्ताद्यार्ताऽतिकृपणापितुःशोकस माकुला ॥ दृष्ट्वायुधाजितंभूपंपितरंगतजीवितम् ॥ ४४ ॥ संस्कार्यचत्वरायुक्तावेपमानाभयाकुला ॥ दिनद्वयेनसंप्राप्ताराज्ञीभागीरथीतटम् ॥ ४५ ॥ निषादैर्लुंठितातत्रगृहीतंसकलंवसु ॥ रथंचापिगृहीत्वातेनिर्गतादस्यवःशठाः ॥ ४६ ॥ रुदतीसुतमादायचारुवस्त्रामनोरमा ॥ निर्ययौजाह्नवीतीरेसैरं ध्रीकरलंबिता ॥ ४७ ॥ आरुह्यचभयाच्छीघ्रमुडुपंसाभयाकुला ॥ तीर्त्वाभागीरथींपुण्यांययौत्रिकूटपर्वतम् ॥ ४८ ॥

॥ २७ ॥

जस्यदर्शनोत्कंठचेतसामयादर्शनार्थंराज्ञोगम्यतइत्यभिप्रायंबहिर्दर्शयित्वेत्यर्थः ॥ ४१ ॥ पितरंयुधाजितम् ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ पितरंगतजीवितमिति ॥ वीरसेनंचपितरंसंस्कार्येत्यर्थः ॥ ४४ ॥
॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ त्रिकूटपर्वतंचित्रकूटम् ॥ ४८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४९ ॥ कस्यपरिग्रहः कस्यस्त्रीत्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ विदल्लंस्वमंत्रिणंवकुंसमादिशदाज्ञापितवती ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९॥६०॥सैरंध्रीसहितातत्रविदल्ले

भारद्वाजाश्रमंप्राप्तात्वरयाचभयाकुला ॥ संवीक्ष्यतापसांस्तत्रसंजातानिर्भयातदा ॥ ४९ ॥ मुनिनासाततःपृष्टाकाऽसिकस्यपरिग्रहः ॥ कष्टेनात्रकथंप्राप्तासत्यंब्रूहिशुचिस्मिते ॥ ५० ॥ देवीवामानुषीवाऽसिबालपुत्रावनेकथम् ॥ राज्यभ्रष्टेववामोरुआसित्वंकमलेक्षणे ॥ ५१ ॥ एवंसामुनिनापृष्टानोवाचवरवर्णिनी ॥ रुदतीदुःखसंतप्ताविदल्लंचसमादिशत् ॥ ५२ ॥ विदल्लस्तमुवाचेदंध्रुवसंधिर्नृपोत्तमः ॥ तस्यभार्याधर्मपत्नीनाम्नाचेयंमनोरमा ॥ ५३ ॥ सिंहेननिहतोराजासूर्यवंशीमहाबलः ॥ पुत्रोऽयंनृपतेस्तस्यनाम्नाचैवसुदर्शनः ॥ ५४ ॥ अस्याःपिताऽतिधर्मात्मादौहित्रार्थेमृतोरणे ॥ युधाजिद्भयसंत्रस्तासंप्राप्ताविजनेवने ॥ ५५ ॥ त्वामेवशरणंप्राप्ताबालपुत्रानृपात्मजा ॥ त्राताभवमहाभागत्वमस्यामुनिसत्तम ॥ ५६ ॥ आर्तस्यरक्षणेपुण्यंयज्ञाधिकमुदाहृतम् ॥ भयत्रस्तस्यदीनस्यविशेषफलदंस्मृतम् ॥ ५७ ॥ ऋषिरुवाच ॥ निर्भयावसकल्याणिपुत्रंपालयसुव्रते ॥ नतेभयंविशालाक्षिकर्तव्यंशत्रुसंभवम् ॥ ५८ ॥ पालयस्वसुतंकांतंराजातेऽयंभविष्यति ॥ नात्रदुःखंतथाशोकःकदाचित्संभविष्यति ॥ ५९ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तामुनिनाराज्ञीस्वस्थासासंबभूवह ॥ उटजेमुनिनादत्तेवीतशोकातदाऽवसत् ॥ ६० ॥ सैरंध्रीसहितातत्रविदल्लेनचसंयुता ॥ सुदर्शनंपालयानान्यवसत्सामनोरमा ॥ ६१ ॥

॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

॥ व्यासउवाच ॥ युधाजित्त्वथसंग्रामाद्गत्वाऽयोध्यांमहाबलः ॥ मनोरमांचपप्रच्छसुदर्शनजिघांसया ॥ १ ॥ सेवकान्प्रेषयामासक्वगतेतिमुहुर्वदन् ॥ शुभेदिनेऽथदौहित्रंस्थापयामासचासने ॥ २ ॥ मंत्रिभिश्चवसिष्ठेनमंत्रैराथर्वणैःशुभैः ॥ अभिषिक्तश्चसंपूर्णैःकलशैर्जलपूरितैः ॥ ३ ॥ भेरीशंखनिनादैश्चतूर्याणांचाथनिःस्वनैः ॥ उत्सवस्तुनगर्यांवैसंबभूवकुरूद्वह ॥ ४ ॥ विप्राणांवेदपाठैश्चबंदिनांस्तुतिभिस्तथा ॥ अयोध्यामुदितेवासीज्जयशब्दैःसुमंगलैः ॥ ५ ॥ हृष्टपुष्टजनाकीर्णास्तुतिवादित्रनिःस्वना ॥ नवेतस्मिन्महीपालेपूर्वभौनूतनेवसा ॥ ६ ॥ केचित्साधुजनायेवैचक्रुःशोकंगृहेस्थिताः ॥ सुदर्शनंविचिंत्याद्यक्वगतोऽसौनृपात्मजः ॥ ७ ॥ मनोरमाऽतिसाध्वीसाक्वगतासुतसंयुता ॥ पिताऽस्यानिहतःसंख्येराज्यलोभेनवैरिणा ॥ ८ ॥ इत्येवंचिंत्यमानास्तेसाधवःसमबुद्धयः ॥ अतिष्ठन्दुःखितास्तत्रशत्रुजिद्वशवर्तिनः ॥ ९ ॥ युधाजिदपिदौहित्रंस्थापयित्वाविधानतः ॥ राज्यंचमंत्रिसात्कृत्वाचलितःस्वांपुरींप्रति ॥ १० ॥

नचसंयुता ॥६१॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ षष्टिश्लोकैर्युधाजित्तुसुदर्शनजिघांसया ॥ भारद्वाजाश्रमंप्राप्तइतिसम्यगिहोच्यते ॥ १ ॥ भारद्वाजाश्रमेमनोरमायांगतायामनंतरंजातंवृत्तमाह युधाजित्त्वथेति ॥ मनोरमांचकारात्तत्पुत्रंच ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ पूर्नगरीनूतनेवबभौ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ॥श्री॥ ॥ श्री ॥

बलाभिधंनिषादाधिपतिंशृंगवेरपुराधिपंदुर्दर्शाख्यंपुरस्कृत्यराजाऽगादित्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

श्रुत्वासुदर्शनंतत्रमुनीनामाश्रमेस्थितम् ॥ हंतुकामोजगामाऽऽशुचित्रकूटंसपर्वतम् ॥ ११ ॥ निषादाधिपतिंशूरंपुरस्कृत्यबलाभिधम् ॥ दुर्दर्शाख्यमगा
दाशुशृंगवेरपुराधिपम् ॥ १२ ॥ श्रुत्वामनोरमातत्रबभूवातिसुदुःखिता ॥ आगच्छंतंबालपुत्राभयार्तासैन्यसंयुतम् ॥ १३ ॥ तमुवाचातिशोकार्तामुनिं
साश्रुविलोचना ॥ किंकरोमिक्कगच्छामियुधाजित्समुपस्थितः ॥ १४॥ पितामेनिहतोऽनेनदौहित्रोभूपतिःकृतः ॥ सुतंमेहंतुकामोऽत्रसमायातिबलान्वि
तः ॥ १५ ॥ पुराश्रुतंमयास्वामिन्पांडवावैवनेस्थिताः ॥ मुनीनामाश्रमेपुण्येपांचाल्यासहितास्तदा ॥१६॥ गतास्तेमृगयांपार्थाभ्रातरःपंचएवते ॥ द्रौ
पदीसंस्थितातत्रमुनीनामाश्रमेशुभे ॥१७॥ धौम्योऽत्रिर्गालवःपैलोजाबालिर्गौतमोभृगुः ॥ च्यवनश्चात्रिगोत्रश्चकण्वश्चैवजतुःक्रतुः ॥१८॥ वीतिहोत्रः
सुमंतुश्चयज्ञदत्तोऽथवत्सलः ॥ राशासनःकहोडश्चयवक्रीर्यज्ञकृत्क्रतुः ॥१९॥ एतेचान्येचमुनयोभारद्वाजादयःशुभाः ॥ वेदपाठयुताःसर्वेसंस्थिताश्चाश्रमे
स्थिताः ॥ २० ॥ दासीभिःसहितातत्रयाज्ञसेनीस्थितामुने ॥ आश्रमेचारुसर्वांगीनिर्भयामुनिसंवृते ॥२१॥ पार्थामृगानुगास्तावत्प्रयाताश्चवनाद्वनम्॥
धनुर्बाणधरावीराःपंचैवशत्रुतापनाः ॥२२॥ तावत्सिंधुपतिःश्रीमान्मार्गस्थोबलसंयुतः ॥ आगतश्चाश्रमाभ्याशेश्रुत्वातुनिगमध्वनिम् ॥२३ ॥श्रुत्वावे
दध्वनिंराजामुनीनांभावितात्मनाम् ॥ उत्ततारस्थात्तूर्णंदर्शनाकांक्षयान्नृपः ॥ २४ ॥ यदानिरगमत्तत्रभृत्यद्वयसमन्वितः ॥ वेदपाठयुतान्वीक्ष्यमुनीनुद्य
मसंस्थितः ॥२५॥ कृतांजलिपुटःस्वामिन्संस्थितोऽथजयद्रथः ॥ आश्रमेमुनिभिर्जुष्टेभूपतिःसंविवेशह॥ २६ ॥ तत्रोपविष्टंराजानंद्रष्टुकामाःस्त्रियस्तदा ॥
आययुर्मुनिभार्याश्चकोऽयमित्यब्रुवन्नृपम् ॥२७॥ तासांमध्येवरारोहायाज्ञसेनीसमागता ॥ जयद्रथेनदृष्टासारूपेणश्रीरिवापरा ॥ २८ ॥ तांविलोक्यासि
तापांगींदेवकन्यामिवापरां ॥ पप्रच्छनृपतिर्धौम्यंकेयंश्यामावरानना ॥ २९ ॥ भार्याकस्यसुताकस्यनाम्नाकावरवर्णिनी ॥ रूपलावण्यसंयुक्ताशचीवव
सुधांगता ॥ ३० ॥ बर्बूलवनमध्यस्थालवंगलतिकायथा ॥ राक्षसीवृंदगानूनंरंभेवाऽऽअतिभामिनी ॥ ३१ ॥ सत्यंवदमहाभागकस्येयंवल्लभाऽबला ॥
राजपत्नीवचाऽऽअतिनैषामुनिवधूर्द्विज ॥ ३२ ॥ धौम्यउवाच ॥ पांडवानांप्रियाभार्याद्रौपदीशुभलक्षणा ॥ पांचालीसिंधुराजेंद्रवसत्यत्रवराश्रमे ॥३३॥
जयद्रथउवाच ॥ क्वगताःपांडवाःपंचशूराःसंप्रतिविश्रुताः ॥ वसंत्यत्रवनेवीरावीतशोकामहाबलाः ॥ ३४ ॥ धौम्यउवाच ॥ मृगयार्थंगताःपंचपांडवारथ
संस्थिताः ॥ आगमिष्यंतिमध्याह्नेमृगानादायपार्थिवाः ॥ ३५ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यउदतिष्ठदसौनृपः ॥ द्रौपदीसन्निधौगत्वाप्रणम्येदमुवाचह ॥ ३६ ॥

स्वामिन्हेभारद्वाज ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ बर्बूलाःकंटकवृक्षाः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥प्रपतंतिनरकेइतिशेषः ॥४९॥५०॥ सर्वोव्यवहारोलोभमूलकएवेतिदर्शयति अन्यस्यानीयतेइति ॥ तेदेवाअन्यस्यपुरुषस्यवित्तमा

कुशलंतेवरारोहेक्वगताःपतयश्वते ॥ एकादशगतान्यद्यवर्षाणिचवनेकिल ॥ ३७ ॥ द्रौपदीतुतदोवाचस्वस्तितेऽस्तुनृपात्मज ॥ विश्रमस्वाश्रमाभ्याशे क्षणादायांतिपांडवाः ॥ ३८ ॥ एवंब्रुवंत्यांतस्यांतुलोभाविष्टःसभूपतिः ॥ जहारद्रौपदींवीरोऽनादृत्यमुनिसत्तमान् ॥ ३९ ॥ कस्यचिन्नैवविश्वासःकर्तव्यःसर्वथाबुधैः ॥ कुर्वन्दुःखमवाप्नोतिदृष्टांतस्त्वत्रवैबलिः ॥ ४० ॥ वैरोचनसुतःश्रीमान्धर्मिष्ठःसत्यसंगरः ॥ यज्ञकर्ताचदाताचशरण्यःसाधुसंमतः ॥ ॥ ४१ ॥ नाधर्मेनिरतःक्वापिप्रह्लादस्यचपौत्रकः ॥ एकोनशतयज्ञान्वैसचकारसदक्षिणान् ॥ ४२ ॥ सत्त्वमूर्तिःसदाविष्णुःसेव्यःसयोगिनामपि ॥ निर्विकारोऽपिभगवान्देवकार्यार्थसिद्धये ॥ ४३ ॥ कश्यपाच्चसमुद्भूतोविष्णुःकपटवामनः ॥ राज्यंछलेनहृतवान्महींचैवससागराम् ॥ ४४ ॥ सोऽभवत्सत्यवाग्राजाबलिर्वैरोचनिस्तदा ॥ कपटंकृतवान्विष्णुरिंद्रार्थेतुमयाश्रुतम् ॥ ४५ ॥ अन्यःकिंनकरोत्येवंकृतंवैसत्त्वमूर्तिना ॥ वामनंरूपमास्थाययज्ञपातंचिकीर्षता ॥ ४६ ॥ नचविश्वसितव्यंवैकदाचित्केनचित्तथा ॥ लोभश्चेतसिचेत्स्वामिन्कीदृक्पापकृतंभयम् ॥ ४७ ॥ लोभाहताःप्रकुर्वंतिपापानिप्राणिनःकिल॥परलोकाद्भयंनास्तिकस्यचित्कर्हिचिन्मुने ॥४८॥ मनसाकर्मणावाचापरस्वादानहेतुतः ॥ प्रपतंतिनराःसम्यग्लोभोपहतचेतसः ॥४९॥ देवानाराध्यसततंवांछंतिचधनंनराः ॥ नदेवास्तत्करेकृत्वासमर्थादातुमंजसा ॥ ५० ॥ अन्यस्यानीयतेवित्तंप्रयच्छंतिमनीषितम् ॥ वाणिज्येनाथदानेनचौर्येणापिबलेनवा ॥ ५१ ॥ विक्रयार्थंगृहीत्वाचधान्यवस्त्रादिकंबहु ॥ देवानर्चयतेवैश्योमहर्द्धिर्मेभवेदिति ॥ ५२ ॥ नात्रकिंपरवित्तेच्छावाणिज्येनपरंतप ॥ ग्रहणकालेसंप्राप्तेमहर्घंचापिकांक्षति ॥ ५३ ॥ एवंहिप्राणिनःसर्वेपरस्वादानतत्पराः ॥ वर्ततेसततंब्रह्मन्विश्वासःकीदृशःपुनः ॥ ५४॥ वृथातीर्थंवृथादानंवृथाऽध्ययनमेवच ॥ लोभमोहवृतानांवैकृतंतदकृतंभवेत् ॥५५॥ तस्मादेनंमहाभागविसर्जयगृहंप्रति ॥ सपुत्राऽहंवसिष्यामिजानकीवद्द्विजोत्तम॥५६॥इत्युक्तोऽसौमुनिस्तावद्दत्वायुधाजितंनृपम् ॥ उवाचवचनंराज्ञेभारद्वाजःप्रतापवान्॥ ५७ ॥ गच्छराजन्यथाकामंस्वपुरंनृपसत्तम ॥ नेयंमनोरमाऽभ्येतिबालपुत्रासुदुःखिता ॥५८॥ युधाजिदुवाच ॥ मुनेमुंचहठंसौम्यविसर्जयमनोरमाम् ॥ नचयास्याम्यहंमुक्त्वानेष्याम्यद्यबलात्पुनः ॥ ५९ ॥ ऋषिरुवाच ॥ नयस्वयदिशक्तिस्तेबलेनाद्यममाश्रमात्॥विश्वामित्रोयथाधेनुंवसिष्ठस्यमुनेःपुरा॥६०॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेषोडशोऽध्यायः॥१६॥

नीयतेभ्यःप्रयच्छंति मनीषितंधनंवाणिज्यादिव्यवहारेणवातस्मादेवाअपिपरस्वादानतत्पराएवेत्यर्थः ॥५१॥५२॥ ग्रहणकालइति॥यस्माद्यावत्परिमितंवार्धुषिकंग्राह्यंतस्मात्तदपेक्षयाऽधिकंकांक्षति ॥५३॥५४॥५५॥५६॥५७॥५८॥५९॥विश्वामित्रइति॥सयथानीतवांस्तथात्वंनय॥तस्यगतिवत्तवापिगतिर्भविष्यतीतितात्पर्यम्॥६०॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेषोडशोऽध्यायः॥१६॥

द्विषष्टिश्लोकवर्यैस्तुविश्वामित्रकथोत्तरम् ॥ कामबीजस्यसंप्राप्तिराजपुत्रस्यकथ्यते ॥१॥ मुनिवाक्यश्रवणोत्तरंराजायत्कृतवांस्तदाह इत्याकर्ण्यैति ॥ अवनीपतिर्युधाजित् ॥ १ ॥ स्वमतमाह नया मिनेष्यामि ॥ २ ॥ ३ ॥ हन्मिहनिष्य मि ॥ ४ ॥ यतामियत्नंकरिष्यामि ॥ ५ ॥ राज्ञोमतस्यश्रवणानंतरंमंत्रीमुनिनाविश्वामित्रस्यदृष्टांतउक्तस्तदभिप्रायमुपवर्ण्यराजानंसाहसान्निवारयतीत्याह

व्यासउवाच ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यमुनेस्तत्रावनीपतिः ॥ मंत्रिवृद्धंसमाहूयपप्रच्छतमतंद्रितः ॥ १ ॥ किंकर्तव्यंसुबुद्धेऽत्रमयाऽद्यवदसुव्रत ॥ बलान्न यामितांकामंसपुत्रांचसुभाषिणीम् ॥ २ ॥ रिपुरल्पोऽपिनोपेक्ष्यःसर्वथाशुभमिच्छता ॥ राजयक्ष्मेवसंवृद्धोमृत्यवेपरिकल्पयेत् ॥ ३ ॥ नात्रसैन्यंनयो द्धाऽस्तियोमामत्रनिवारयेत् ॥ गृहीत्वाहन्मितंतत्रदौहित्रस्यरिपुंकिल ॥४॥ निष्कंटकंभवेद्राज्यंयताम्यद्यबलादहम् ॥ हतेसुदर्शनेनूनंनिर्भयोऽसौभवे दिति ॥५॥ प्रधानउवाच ॥ माहसंनहिकर्तव्यंश्रुतंराजन्मुनेर्वचः ॥ विश्वामित्रस्यदृष्टांतःकथितस्तेनमारिष ॥६॥ पुरागाधिसुतःश्रीमान्विश्वामित्रोऽति विश्रुतः ॥ विचरन्सनृपश्रेष्ठोवसिष्ठाश्रममभ्यगात् ॥७॥ नमस्कृत्यचतंराजाविश्वामित्रःप्रतापवान् ॥ उपविष्टोनृपश्रेष्ठोमुनिनादत्तविष्टरः ॥ ८ ॥ निमंत्रि तोवसिष्ठेनभोजनायमहात्मना ॥ ससैन्यश्चस्थितोराजागाधिपुत्रोमहायशाः ॥ ९ ॥ नंदिन्याऽऽसादितंसर्वंभक्ष्यभोज्यादिकंचयत् ॥ भुक्काराजाससैन्यश्च वांछितंतत्रभोजनम् ॥ १० ॥ प्रतापंतंचनंदिन्याःपरिज्ञायसपार्थिवः ॥ ययाचेनंदिनींराजावसिष्ठंमुनिसत्तमम् ॥११ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ मुनेधेनुसहस्रं तेघटोध्नीनांददाम्यहम् ॥ नंदिनींदेहिमेधेनुंप्रार्थयामिपरंतप ॥१२॥ वसिष्ठउवाच ॥ होमधेनुरियंराजन्नददामिकथंचन ॥ सहस्रंचापिधेनूनांतवेदंतवतिष्ठ तु ॥ १३ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ अयुतंवाऽथलक्षंवाददामिमनसेप्सितम् ॥ देहिमेनंदिनींसाधोग्रहीष्यामिबलादथ ॥ १४॥ वसिष्ठउवाच ॥ कामंगृहाण नृपतेबलादद्ययथारुचि ॥ नाहंददामितेराजन्स्वेच्छयानंदिनींगृहात् ॥ १५ ॥ तच्छ्रुत्वानृपतिर्भृत्यानादिदेशमहाबलान् ॥ नयध्वंनंदिनींधेनुंबलदर्पसुसं स्थिताः ॥१६॥ तेभृत्याजगृहुर्धेनुंहठादाक्रम्ययंत्रिताम् ॥ वेपमानामुनिंप्राहसुरभिःसाश्रुलोचना ॥१७॥ मुनेत्यजसिमांकस्मात्कर्षयंतिसुयंत्रिताम् ॥ मुनि स्तांप्रत्युवाचेदंत्यजेनाहंसुदुग्धदे ॥१८॥ बलान्नयतिराजाऽसौपूजितोऽद्यमयाशुभे॥ किंकरोमिनचेच्छामित्यक्तुंत्वांमनसाकिल ॥१९॥ इत्युक्तामुनिनाधेनुः क्रोधयुक्ताबभूवह ॥ हंभारवंचकाराशुक्रूरशब्दंसुदारुणम् ॥२०॥ उद्गतास्तत्रदेहात्तुदैत्याघोरतरास्तदा ॥ सायुधास्तिष्ठतिष्ठेतिब्रुवंतःकवचावृताः ॥ २१ ॥

साहसमिति ॥ ६ ॥ दृष्टांतमुपपादयन्दृष्टांतोक्तेरभिप्रायमाह पुरेति ॥ गाधिराजस्यसुतः ॥ ७ ॥ मुनिनावसिष्ठेन ॥ ८ ॥ ९ ॥ नंदिन्यासादितंनंदिन्याकामधुक्कन्यययास्वस्तनेभ्योनिष्काश्यदत्तं वांछितंयस्ययदपेक्षितंतत् ॥ १० ॥ ११ ॥ घटोध्नीनांघटवदूधोयासांगवांतासांबहुदुग्धवतीनामितितात्पर्यम् ॥ १२ ॥ नददामिनदास्यामि तवेदंतवैवतिष्ठतु ॥ १३ ॥ १४ ॥ गृहाणनिष्काश्ये त्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ यंत्रितांहस्तपादादिषुबद्धाम् ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ हंभेतिगवांशब्दस्यानुकरणम् ॥ २० ॥ २१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ तथाहेराजन्मुनिनादृष्टांतोदत्तोऽयंतस्येदंतात्पर्यं त्वयाऽपिसाहसंक्रियतेचेत्त्वापितथैवावस्थाभविष्यतीति यस्मादेवंतस्मादित्याह तस्मादिति ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥
॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ उपचयंवृद्धिम् ॥ ३३ ॥ एकस्मिन्निति ॥ कस्मिंश्चित्समयेविदल्लंमंत्रिणंमुनिपुत्रोहास्यवशात्क्लीबेतिनाम्नाऽऽमंत्रयत् ॥ ३४ ॥ सुदर्शनस्त्विति ॥ तद्वा

सैन्यंसर्वंहतंतैस्तुनंदिनीप्रतिमोचिता ॥ एकाकीनिर्गतोराजाविश्वामित्रोऽतिदुःखितः ॥ २२ ॥ हंतपापोऽतिदीनात्मानिंदन्क्षात्रबलंमहत् ॥ ब्राह्मंबलंदुरा
राध्यंमत्वातपसिसंस्थितः ॥ २३ ॥ तप्त्वाबहूनिवर्षाणितपोघोरंमहावने ॥ ऋषित्वंप्रापगाधेयस्त्यक्त्वाक्षात्रंविधिंपुनः ॥ २४ ॥ तस्मात्त्वमपिराजेंद्रमाकृ
थावैरमद्भुतम् ॥ कुलनाशकरंनूनंतापसैःसहसंयुगम् ॥ २५ ॥ मुनिवर्यव्रजाद्यत्वंसमाश्वास्यतपोनिधिम् ॥ सुदर्शनोऽपिराजेंद्रतिष्ठत्वत्रयथासुखम् ॥ २६ ॥
बालोऽयंनिर्धनःकिंतेकरिष्यतिनृपाहितम् ॥ वृथातेवैरभावोऽयमनाथेदुर्बलेशिशौ ॥ २७ ॥ दयासर्वत्रकर्तव्यादैवाधीनमिदंजगत् ॥ ईर्ष्ययाकिंनृपश्रेष्ठ
यद्भाव्यंतद्भविष्यति ॥ २८ ॥ वज्रंतृणायतेराजन्दैवयोगान्नसंशयः ॥ तृणंवज्रायतेक्वापिसमयेदैवयोगतः ॥ २९ ॥ शशकोहंतिशार्दूलंमशकोवैयथागजम्
॥ साहसंमुंचमेधाविन्कुरुमेवचनंहितम् ॥ ३० ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्ययुधाजिन्नृपसत्तमः ॥ प्रणम्यतंमुनिंमूर्ध्नाजगामस्वपुरंनृपः ॥ ३१ ॥
मनोरमाऽपिस्वस्थाभूद्राश्रमेतत्रसंस्थिता ॥ पालयामासपुत्रंतंसुदर्शनमृतव्रतम् ॥ ३२ ॥ दिनेदिनेकुमारोऽसौजगामोपचयंततः ॥ मुनिबालगतःक्रीड
न्निर्भयःसर्वतःशुभः ॥ ३३ ॥ एकस्मिन्समयेतत्रविदल्लंसमुपागतम् ॥ क्लीबेतिमुनिपुत्रस्तमामंत्रयत्तदंतिके ॥ ३४ ॥ सुदर्शनस्तुतच्छ्रुत्वादधारैकाक्षरंस्फु
टम् ॥ अनुस्वारायुतंतच्चप्रोवाचातिपुनःपुनः ॥ ३५ ॥ बीजंवैकामराजाख्यंगृहीतंमनसातदा ॥ जजापबालकोऽव्यर्थंधृत्वाचेतसिसादरम् ॥ ३६ ॥ भा
वियोगान्महाराजकामराजाख्यमद्भुतम् ॥ स्वभावेनैवतेनेत्थंगृहीतंबालकेनवै ॥ ३७ ॥ तदाऽसौपंचमेवर्षेप्राप्यमंत्रमनुत्तमम् ॥ ऋषिच्छंदोविहीनंचध्या
नन्यासविवर्जितम् ॥ ३८ ॥ प्रजपन्मनसानित्यंक्रीडत्यपिस्वपित्यपि ॥ विसस्मारनतंमंत्रंज्ञात्वासारमितिस्वयम् ॥ ३९ ॥ वर्षेचैकादशेप्राप्तेकुमारोऽसौनृ
पात्मजः ॥ मुनिनाचोपनीतोऽथवेदमध्यापितस्तथा ॥ ४० ॥ धनुर्वेदंतथासांगंनीतिशास्त्रंविधानतः ॥ अभ्यस्तासकलाविद्यातेनमंत्रबलादिव ॥ ४१ ॥
कदाचित्सोऽपिप्रत्यक्षंदेवीरूपंददर्शह ॥ रक्तांबरंरक्तवर्णंरक्तसर्वांगभूषणम् ॥ ४२ ॥ गरुडेवाहनेसंस्थांवैष्णवींशक्तिमद्भुताम् ॥ दृष्ट्वाप्रसन्नवदनःसबभूव
नृपात्मजः ॥ ४३ ॥ वनेतस्मिन्स्थितःसोऽथसर्वविद्यार्थतत्त्ववित् ॥ मातरंसेवमानस्तुविजहारनदीतटे ॥ ४४ ॥

कथंसुदर्शनःश्रुत्वातस्यनाम्नआद्यमेकाक्षरंप्रारब्धवशादनुस्वारायुतमनुस्वारेणविहीनमपिचित्तेदधारस्थापयामास पुनःपुनःप्रोवाचजजापचेत्यर्थः ॥ तेनबकारेउक्तेप्युपांशूच्चारणाद्बकारमश्रुत्वा
क्लीत्येवनामचमत्कृतमस्तीत्यभिप्रायेणजजापेत्यर्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ वरंवरययत्त्वेष्टंतद्वरयप्रार्थय ॥ अथचममभक्तःसुदर्शनस्तवकामप्रदःपतिरस्तुमेवचनात् ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥
॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ कौतुकात्सर्वगुणानामेकमाकरंद्रष्टुंतेनैवविधात्रैकस्मिन्सुदर्शनेसर्वेगुणानिहिताइत्यहंमन्ये ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृ०सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

॥३०॥

शरासनंचसंप्राप्तंविशिखाश्चशिलाशिताः ॥ तूणीरंकवचंतस्मैदत्तंचांबिकयावने ॥४५॥एतस्मिन्समयेपुत्रीकाशीराजस्यसुप्रिया ॥ नाम्नाशशिकलादिव्या सर्वलक्षणसंयुता ॥४६ ॥ शुश्रावनृपपुत्रंतंवनस्थंचसुदर्शनम् ॥ सर्वलक्षणसंपन्नंशूरंकाममिवापरम् ॥ ४७ ॥ बंदीजनमुखाच्छ्रुत्वाराजपुत्रंसुसंमतम् ॥ चकमेमनसातंवैवरंवरयितुंधिया॥४८॥स्वप्नेतस्याःसमागम्यजगदंबानिशांतरे ॥ उवाचवचनंचेदंसमाश्वास्यसुसंस्थिता ॥४९॥ वरंवरयसुश्रोणिममभक्तः सुदर्शनः॥सर्वकामप्रदस्तेऽस्तुवचनान्ममभामिनि॥५०॥एवंशशिकलादृष्ट्वास्वप्नेरूपंमनोहरम्॥अंबायावचनंस्मृत्वाजहर्षभृशमानिनी ॥५१॥उत्थितासा मुदायुक्तापृष्टामात्रापुनःपुनः ॥ प्रमोदेकारणंबालानोवाचातित्रपान्विता॥५२॥जहाससमुदमापन्नास्मृत्वास्वप्नंमुहुर्मुहुः॥सखींप्राहतदाऽन्यांवैस्वप्नवृत्तंसविस्तरम् ॥५३॥कदाचित्साविहारार्थमवापोपवनंशुभम्॥सखीयुक्ताविशालाक्षीचंपकैरुपशोभितम्॥५४॥पुष्पाणिचिन्वतीबालाचंपकाधःस्थिताऽबला॥ अपश्यद्ब्राह्मणंमार्गेआगच्छंतंत्वरान्वितम् ॥५५॥ तंप्रणम्यद्विजंश्यामाबभाषेमधुरंवचः॥कुतोदेशान्महाभागकृतमागमनंत्वया॥५६॥द्विजउवाच ॥ भारद्वाजाश्रमाद्बालेनूनमागमनंमम॥जातंवैकार्ययोगेनकिंपृच्छसिवदस्वमे ॥५७॥ शशिकलोवाच ॥ तत्राश्रमेमहाभागवर्णनीयंकिमस्तिवै ॥ लोकातिगंविशेषेणप्रेक्षणीयतमंकिल ॥५८॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ध्रुवसंधिसुतःश्रीमानास्तेसुदर्शनोनृपः ॥ यथार्थनामासुश्रोणिवर्ततेपुरुषोत्तमः ॥ ५९ ॥ तस्यलोचनमत्यंतंनिष्फलंप्रतिभातिमे ॥ येनदृष्टोनवामोरुकुमारस्तुसुदर्शनः ॥ ६० ॥ एकत्रनिहताधात्रागुणाःसर्वेसिसृक्षुणा ॥ गुणानामाकरंद्रष्टुंमन्येतेनैवकौतुकात् ॥ ६१ ॥ तवयोग्यःकुमारोऽसौभर्ताभवितुमर्हति ॥ योगोऽयंविहितोप्यासीन्मणिकांचनयोरिव ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधे सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥ व्यासउवाच ॥ श्रुत्वातद्वचनंश्यामाप्रेमयुक्ताबभूवह ॥ प्रतस्थेब्राह्मणस्तस्मात्स्थानादुक्त्वासमाहितः ॥ १ ॥ सातुपूर्वानुरागाद्वैमग्नाप्रेम्णाऽतिचंचला ॥ कामबाणहतेवासगतेतस्मिन्द्विजोत्तमे ॥ २ ॥ अथकामार्दिताप्राहसखींछंदोनुवर्तिनीम् ॥ विकारश्चसमुत्पन्नो देहेयच्छ्रवणादनु ॥ ३ ॥ अज्ञातरसविज्ञानंकुमारंकुलसंभवम् ॥ दुनोतिमदनःपापःकिंकरोमिक्वयामिच ॥ ४ ॥

॥३०॥

पंचाधिकैश्चपंचाशत्पद्यैरथनिजांसुताम् ॥ विवाहयितुमुद्युक्तःकाशीराजइतीर्यते ॥ १ ॥ इत्थंशशिकलांसुदर्शनसमाचारंब्राह्मणउक्त्वागतवानित्याह श्रुत्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ यच्छ्रवणादनुदेहेविकारउत्पन्नइतिसखींप्राहेत्यन्वयः ॥ ३ ॥ अज्ञातंरसविज्ञानंयस्य ॥ एतस्यशृंगाररसविज्ञानंलोकैर्नज्ञातमित्यर्थः ॥ अधुनैवसंप्राप्तयौवनइत्यर्थः ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ शंकल्याणंहर्म्येगृहेनवनेऽपिनदीर्घिकायांवाप्यामपिन ॥ ७ ॥ नप्रीणयंतिएतेउपचाराइत्यर्थः ॥ ८ ॥ शठइत्यनेनातिप्रेमविरहाकुलचित्तत्वंसूचितम् ॥ प्रयामियास्यामिपरंतुकुललज्जायाःसकाशाद्भीतास्मि तथाऽपिपितुःपरतंत्राऽस्मिततोनमयागंतुंशक्यतइतिभावः ॥ ९ ॥ यद्यद्यमेसुदर्शनेनैवविवाहंकरिष्यतितर्हिसुदर्शनायराजपुत्रायकाममैथुनंदास्यामि ॥ १० ॥ संत्य

स्वप्नेषुवामयादृष्टःपंचबाणइवापरः ॥ तपतेमेमनोऽत्यर्थंविरहाकुलितंमृदु ॥ ५ ॥ चंदनंदेहलग्नंमेविषवद्भातिभामिनि ॥ स्रगियंसर्पवन्नैवचंद्रपादाश्चवह्निवत् ॥ ६ ॥ नचहर्म्येवनेशंमेदीर्घिकायांनपर्वते ॥ नदिवाननिशायांवानसुखंसुखसाधनैः ॥ ७ ॥ नशय्यानचतांबूलंनगीतंनचवादनम् ॥ प्रीणयंतिमनोमेऽद्यनतृप्तेममलोचने ॥८॥ प्रयाम्यद्यवनेतत्रयत्रासौवर्ततेशठः ॥ भीतास्मिकुललज्जायाःपरतंत्रापितुस्तथा ॥ ९ ॥ स्वयंवरंपितामेऽद्यनकरोतिकरोमिकिम् ॥ दास्यामिराजपुत्रायकामंसुदर्शनायवै ॥१०॥ संत्यन्येपृथिवीपालाःशतशःसंभृतर्द्धयः ॥ रमणीयानमेतेऽद्यराज्यहीनोप्यसौमतः ॥११॥व्यासउवाच ॥ एकाकीनिर्धनश्चैवबलहीनःसुदर्शनः॥वनवासीफलाहारस्तस्याश्चित्तेसुसंस्थितः ॥ १२ ॥ वाग्बीजस्यजपात्सिद्धिस्तस्याएषाप्युपस्थिता॥ सोऽपिध्यानपरोऽत्यंतंजजापमंत्रमुत्तमम् ॥ १३ ॥ स्वप्नेपश्यत्यसौदेवींविष्णुमायामखंडिताम् ॥ विश्वमातरमव्यक्तांसर्वसंपत्करांबिकाम् ॥१४॥ शृंगवेरपुराध्यक्षोनिषादःसमुपेत्यतम् ॥ ददौरथवरंतस्मैसर्वोपस्करसंयुतम् ॥ १५ ॥ चतुर्भिस्तुरगैर्युक्तंपताकावरमंडितम् ॥ जैत्रंराजसुतंज्ञात्वाददौचोपायनंतदा ॥ १६ ॥ सोऽपिजग्राहतंप्रीत्यामित्रत्वेनसुसंस्थितम् ॥ वन्यैर्मूलफलैःसम्यगर्चयामासशंबरम् ॥१७॥ कृतातिथ्येगतेतस्मिन्निषादाधिपतौतदा॥ मुनयःप्रीतियुक्तास्तेतमूचुस्तापसामिथः॥१८॥राजपुत्रध्रुवंराज्यंप्राप्स्यसित्वंचसर्वथा॥स्वल्पैरहोभिरव्यग्रःप्रतापान्नात्रसंशयः ॥१९॥प्रसन्नातेंऽबिकादेवीवरदाविश्वमोहिनी ॥ सहायस्तुसुसंपन्नोनचिंतांकुरुसुव्रत ॥ २० ॥ मनोरमांतथोचुस्तेमुनयःसंशितव्रताः॥पुत्रस्तेऽद्यधराधीशोभविष्यतिशुचिस्मिते॥ ॥२१॥सातानुवाचतन्वंगीवचनंवोऽस्तुसत्फलम्॥दासोऽयंभवतांविप्राःकिंचित्रंसदुपासनात्॥२२॥नसैन्यंसचिवाःकोशोनसहायश्चकश्चन ॥ केनयोगेनपुत्रोमेराज्यंप्राप्तुमिहार्हति॥२३॥आशीर्वादैश्चवोनूनंपुत्रोऽयंमेमहीपतिः॥भविष्यतिनसंदेहोभवंतोमंत्रवित्तमाः॥२४॥व्यासउवाच ॥रथारूढःसमेधावीयत्रयातिसुदर्शनः ॥अक्षौहिणीसमावृतइवाऽऽभातिसतेजसा ॥ २५॥ प्रतापोमंत्रबीजस्यनान्यःकश्चनभूपते ॥ एवंवैजपतस्तस्यप्रीतियुक्तस्यसर्वथा ॥ २६ ॥

न्येइति ॥ नमेतेमताइतिशेषः ॥ ११ ॥ १२ ॥ तस्याश्चित्तेसुसंस्थितइतिइयंयाचित्तस्यैवंस्थितिःसावाग्बीजस्यजपंकरोतियाशशिकलातज्जपाद्यासिद्धिस्तस्याःसकाशादेवोपस्थिता ॥ १३॥१४॥ ॥१५॥ जैत्रंजयकारिणम् ॥१६॥ तंरथमुपायनभूतंजग्राहमित्रत्वेनस्थितंशंबरंनिषादमर्चयामास ॥१७॥ तंराजपुत्रम् ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥२२॥ २३ ॥ अन्यत्साधनंमत्पुत्रस्यराज्यप्राप्तौनदृश्यतेभवतामाशीर्वादैरेवकेवलंभवेत् ॥२४॥ रथारूढइति एकएवसन्नक्षौहिणीसमावृतइवभाति ॥२५॥ कुतएवमितिचेन्मंत्रमहिमाऽयमित्याह प्रतापइति ॥ एवंवैएवंफलंजातमित्यर्थः ॥ २६ ॥

गुरोर्मंत्रमप्राप्यजपतएवंसिद्धिरनुभूतायस्तुसद्गुरोर्बीजंकामराजाख्यमद्भुतंसंप्राप्यजपेत्ससर्वान्कामानवाप्नुयादित्याह संप्राप्येति ॥ २७ ॥ प्रसंगाज्जनमेजयायश्रीदेवीमहिमानमनुवदतिव्यासः नतद स्तीति ॥ शिवायाःसकाशादित्यर्थः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ बुद्धिःकीर्तिरिति ॥ इत्यादिरूपैःसर्वेषांकल्याणकर्त्रीप्रत्यक्षंस्पष्टमेवविभासते ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ सुदर्शनेनेति ॥ तस्मात्तस्यक थमेवंफलंनस्यादित्यभिप्रायः ॥३५॥ ब्रह्मेति ॥ ब्रह्मरूपिण्याःसंविदएवदेवीपदवाच्यत्वमितिभावः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ सर्वेवैदेवादेवीमुपतस्थुःकासित्वंमहादेवीसाब्रवीदहंब्रह्मरूपिणीमत्तःप्रकृतिपुरुषा

संप्राप्यसद्गुरोर्बीजंकामराजाख्यमद्भुतम् ॥ जपेद्यस्तुशुचिःशांतःसर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ २७ ॥ नतदस्तिपृथिव्यांवादिविवाऽपिसुदुर्लभम् ॥ प्रसन्नायाः शिवायाश्चयदप्राप्यंनृपोत्तम ॥२८॥ तेमंदास्तेऽतिदुर्भाग्यारोगैस्तेसमभिद्रुताः ॥ येषांचित्तेनविश्वासोभवेदंबार्चनादिषु ॥२९॥ यामातासर्वदेवानांयु गादौपरिकीर्तिता ॥ आदिमातेतिविख्यातानाम्नातेनकुरूद्वह॥३०॥ बुद्धिःकीर्तिर्धृतिर्लक्ष्मीःशक्तिःश्रद्धामतिःस्मृतिः ॥ सर्वेषांप्राणिनांसावैप्रत्यक्षंवैविभास ते ॥ ३१ ॥ नजानंतिनरायेवैमोहितामाययाकिल ॥ नभजंतिकुतर्कज्ञादेवींविश्वेश्वरींशिवाम् ॥ ३२ ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथाशंभुर्वासवोवरुणोयमः ॥ वायुर ग्निःकुबेरश्चत्वष्टापूषाश्विनौभगः ॥ ३३ ॥ आदित्यावसवोरुद्राविश्वेदेवामरुद्गणाः ॥ सर्वेध्यायंतितांदेवींसृष्टिस्थित्यंतकारिणीम् ॥ ३४ ॥ कोनसेवेतविद्वान्वै तांशक्तिंपरमात्मिकाम् ॥ सुदर्शनेनसाज्ञातादेवीसर्वार्थदाशिवा ॥ ३५ ॥ ब्रह्मैवसाऽतिदुष्प्रापाविद्याऽविद्यास्वरूपिणी ॥ योगगम्यापराशक्तिर्मुमुक्षूणांचव ल्लभा ॥ ३६ ॥ परमात्मस्वरूपंकोवेत्तुमर्हतितांविना ॥ यासृष्टिंत्रिविधांकृत्वादर्शयत्यखिलात्मने ॥३७॥ सुदर्शनस्तुतांदेवींमनसापरिचिंतयन् ॥ राज्य लाभात्परंप्राप्यसुखंवैकाननेस्थितः ॥ ३८ ॥ साऽपिचंद्रकलाऽत्यर्थकामबाणप्रपीडिता ॥ नानोपचारैरनिशंदधारदुःखितंवपुः ॥ ३९ ॥ तावत्तस्याःपि ताज्ञात्वाकन्यांपुत्रवरार्थिनीम् ॥ सुबाहुःकारयामासस्वयंवरमतंद्रितः ॥ ४० ॥ स्वयंवरस्तुत्रिविधोविद्वद्भिःपरिकीर्तितः ॥ राज्ञांविवाहयोग्योवैनान्येषां कथितःकिल ॥ ४१ ॥ इच्छास्वयंवरश्चैकोद्वितीयश्चपणाभिधः ॥ यथारामेणभग्नंवैत्र्यंबकस्यशरासनम् ॥४२ ॥तृतीयःशौर्यशुल्कश्चशूराणांपरिकीर्तितः ॥ इच्छास्वयंवरंतत्रचकारनृपसत्तमः ॥ ४३ ॥ शिल्पिभिःकारितामंचाःशुभैरास्तरणैर्युताः ॥ ततश्चविविधाकाराःसुकृप्ताःसभ्यमंडपाः ॥४४॥एवंकृतेऽतिसं भारेविवाहार्थंसुविस्तरे॥सखींशशिकलाप्राहदुःखिताचारुलोचना॥४५॥इदंमेमातरंब्रूहित्वमेकांतेवचोमम ॥मयावृतःपतिश्चित्तेध्रुवसंधिसुतःशुभः॥४६॥

त्मकंजगदितिमुमुक्षूणांचवल्लभेति ॥ मुमुक्षवोहिसर्वंविहायमहाप्रेम्णास्वात्मरूपांसंविदमेवपरिशीलयंतितस्मात्तेषांप्रियेत्यर्थः ॥ ३६ ॥ मायाविशिष्टंब्रह्मैवदेवी तत्रब्रह्मभागरूपेणवर्णनंकृत्वामायाभाग रूपेणापिवर्णयतिपरमात्मस्वरूपमिति ॥सर्वपुराणतंत्रादिषुवेदेषुचेत्थमेवरीतिः ॥ देव्यामायाविशिष्टब्रह्मरूपत्वात्कचिन्मायोपसर्जनब्रह्मरूपत्वेनवर्णनंकचिद्ब्रह्मोपसर्जनमायारूपत्वेनवर्णनमितीदंचा स्माभिरसकृदुक्तंनविस्मर्तव्यम् ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥४२॥ शौर्यशुल्कश्चशौर्यंशुल्कंयस्मिन्सइत्यर्थः॥यस्यशौर्यंवर्ततेतेनसर्वान्राज्ञोजित्वाकन्याहरणीयेति ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५॥४६॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ सूनृतमित्यपिपाठः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ब्रूहीति ॥ अस्मिन्स्वयंवरेस्थितिमंतःप्रतिष्ठिताराजानआगमिष्यंतितस्मादेतादृशंसर्वेषांविप्रियंवाक्यंकदा
पित्वयानवक्तव्यमितिशेषः ॥ इतिपुत्रींब्रूहीति ॥ ५५ ॥ इतिश्रीदे० तृ० अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ द्विषष्टिश्लोकवर्यैस्तुसुदर्शनयुतानृपाः ॥ स्वयंवरेसमाजग्मुरितिसम्यक्कथोच्यते ॥१॥

नान्यंवरंवरिष्यामितमृतेवैसुदर्शनम् ॥ समेभर्तानृपसुतोभगवत्याप्रतिष्ठितः ॥ ४७ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वासासखीगत्वामातरंप्राहसत्वरा ॥ वैदर्भी
विजनेवाक्यंमधुरंमंजुभाषिणी ॥ ४८ ॥ पुत्रीतेदुःखिताप्राहसाध्वित्वांमन्मुखेनयत् ॥ शृणुत्वंकुरुकल्याणितद्धितंत्वरिताऽधुना ॥ ४९ ॥ भारद्वाजाश्र
मेपुण्येध्रुवसंधिसुतोऽस्तियः ॥ समेभर्तावृतश्चित्तेनान्यंभूपंवृणोम्यहम् ॥ ५० ॥ व्यासउवाच ॥ राज्ञीतद्वचनंश्रुत्वास्वपतौगृहमागते ॥ निवेदयामासत
दापुत्रीवाक्यंयथातथम् ॥ ५१ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंराजाविस्मितःप्रहसन्मुहुः ॥ भार्यामुवाचवैदर्भींसुबाहुस्तुऋतंवचः ॥ ५२ ॥ सुभ्रुजानासिबालोऽसौ
राज्यान्निष्कासितोवने ॥ एकाकीसहमात्रावैवसतेनिर्जनेवने ॥ ५३ ॥ तत्कृतेनिहतोराजावीरसेनोयुधाजिता ॥ सकथंनिर्धनोभर्तायोग्यःस्याच्चारुलोच
ने ॥ ५४ ॥ ब्रूहिपुत्रींततोवाक्यंकदाचिदपिविप्रियम् ॥ आगमिष्यंतिराजानःस्थितिमंतःस्वयंवरे ॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधे
ऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ भर्त्रासाऽभिहिताबालांपुत्रींकृत्वांऽकसंस्थिताम् ॥ उवाचवचनंश्लक्ष्णंसमाश्वास्यशुचिस्मिताम् ॥ १ ॥
किंवृथासुदतित्वंहिविप्रियंममभाषसे ॥ पितातेदुःखमाप्नोतिवाक्येनानेनसुव्रते ॥ २ ॥ सुदर्शनोऽतिदुर्भाग्योराज्यभ्रष्टोनिराश्रयः ॥ बलकोशविहीन
श्चपरित्यक्तस्तुबांधवैः ॥ ३ ॥ मात्रासहवनंप्राप्तःफलमूलाशनःकृशः ॥ नतेयोग्योवरोऽयंवैवनवासीचदुर्भगः ॥ ४ ॥ राजपुत्राःकृतप्रज्ञारूपवंतःसुसंम
ताः ॥ तवार्हाःपुत्रिसंत्यन्येराजचिह्नैरलंकृताः ॥ ५ ॥ भ्राताऽस्यवर्ततेकांतःसराज्यंकोसलेषुवै ॥ करोतिरूपसंपन्नःसर्वलक्षणसंयुतः ॥६॥ अन्यच्चकारणंसु
भ्रुशृणुयच्चमयाश्रुतम् ॥ युधाजित्सततंतस्यवधकामोऽस्तिभूमिपः ॥७॥ दौहित्रःस्थापितस्तेनराज्येकृत्वाऽतिसंगरम् ॥ वीरसेनंनृपंहत्वासंमंत्र्यसचिवैः
सह ॥ ८ ॥ भारद्वाजाश्रमंप्राप्तंहंतुकामःसुदर्शनम् ॥ मुनिनावारितःपश्चाज्जगामनिजमंदिरम् ॥९॥ शशिकलोवाच ॥ मातर्ममेप्सितःकामेवनस्थोऽपिनृ
पात्मजः ॥ शर्यातिवचनेनैवसुकन्याचपतिव्रता ॥ १० ॥ च्यवनंचयथाप्राप्यपतिशुश्रूषणेरता ॥ भर्तृशुश्रूषणंस्त्रीणांस्वर्गदंमोक्षदंतथा ॥ ११ ॥

भर्त्रासेति ॥ साराजपत्नीभर्त्राराज्ञेत्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ राजचिह्नैश्छत्रचामरादिभिः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ अतिसंगरमतिसंग्रामम् ॥ ८ ॥ ९ ॥ एवंमातुर्वचनंवाक्यंसुदर्शनप्रत्याख्याना
भिप्रायकंश्रुत्वाशशिकलोवाच मातर्ममेप्सितइति ॥ कामेमन्मनोरथविषये ॥ तत्रदृष्टांतमाह शर्यातीति ॥ १० ॥ यथेति ॥ यथाशर्यातेराज्ञोवचनेनसुकन्यानाम्नीशर्यातिसुताच्यवनंवृद्धंपतिंप्रा
प्यपतिशुश्रूषणेरतातथैवममराज्यादिलोभोनास्तिकिंतुभर्तृशुश्रूषणमेवाभिलषितंतत्तुममसुदर्शनेपत्यावस्त्येवेतिभावः ॥ भर्तृशुश्रूषणमेवस्त्रीणांपरोधर्मइत्याह ॥ भर्त्रिति ॥ ११ ॥

किंचसुदर्शनविषयेममभगवत्याआज्ञाप्यस्तीत्याह ॥ भगवत्येति ॥ समादिष्टंतंसुदर्शनंवरंपतिंवृतेइत्यन्वयः ॥ १२ ॥ संश्रयामिसंश्रयिष्यामि ॥ १३ ॥ प्रत्यादिष्टाप्रत्याख्याता ॥ १४ ॥ अस्मिन्समयेश
शिकलायत्कृतवतीतदाह ॥ विवाहस्येति ॥ १५ ॥ १६ ॥ मदर्थेनमत्प्रयोजनेनस्वयंवरःसंभृतःसंपादितः ॥ १७ ॥ १८ ॥ हेसुरोपमत्वंभगवत्यास्वप्नेसमादिष्टोदर्शितआज्ञप्तोमयाचित्तेवृतइ

अकैतवकृतंनूनंसुखदंभवतिस्त्रियाः ॥ भगवत्यासमादिष्टंस्वप्नेवरमनुत्तमम् ॥ १२ ॥ तमृतेऽहंकथंचान्यंसंश्रयामिनृपात्मजम् ॥ मच्चित्तभित्तौलिखितोभग
वत्यासुदर्शनः ॥ १३ ॥ तंविहायप्रियंकांतंकरिष्येऽहंनचापरम् ॥ व्यासउवाच ॥ प्रत्यादिष्टाऽथवैदर्भीतयाबहुनिदर्शनैः ॥ १४ ॥ भर्तारंसर्वमाचष्टपुत्र्योक्तं
वचनंभृशम् ॥ विवाहस्यदिनादर्वागात्तंश्रुतसमन्वितम् ॥ १५ ॥ द्विजंशशिकलातत्रप्रेषयामाससत्वरम् ॥ यथानवेदमेतातोतथागच्छसुदर्शनम् ॥ १६ ॥
भारद्वाजाश्रमेब्रूहिमद्वाक्यात्तरसाविभो ॥ पित्रामेसंभृतःकाममंदर्थेनस्वयंवरः ॥ १७ ॥ आगमिष्यंतिराजानोबलयुक्ताह्यनेकशः ॥ मयात्वंवैवृतश्चित्तेस
र्वथाप्रीतिपूर्वकम् ॥ १८ ॥ भगवत्यासमादिष्टःस्वप्नेममसुरोपम ॥ विषमग्निहुताशेवाप्रपतामिप्रदीपिते ॥ १९ ॥ वरयेत्वदृतेनान्यंपितृभ्यांप्रेरिताऽपिवा
॥ मनसाकर्मणावाचासंवृतस्त्वंमयावरः ॥ २० ॥ भगवत्याःप्रसादेनशर्मावाभ्यांभविष्यति ॥ आगंतव्यंत्वयाऽत्रैवदैवंकृत्वापरंबलम् ॥ २१ ॥ यदधीनं
जगत्सर्वंवर्ततेसचराचरम् ॥ भगवत्यायदादिष्टंनतन्मिथ्याभविष्यति ॥ २२ ॥ यद्वशेदेवताःसर्वावर्ततेशंकरादयः ॥ वक्तव्योऽसौत्वयाब्रह्मन्नेकांतेवैनृपात्म
जः ॥ २३ ॥ यथाभवतिमेकार्यंतत्कर्तव्यंत्वयाऽनघ ॥ इत्युक्तादक्षिणांदत्त्वामुनिर्व्यापारितस्तया ॥ २४ ॥ गत्वासर्वंनिवेद्याशुतत्रप्रत्यागतोद्विजः ॥ सु
दर्शनस्तुतज्ज्ञात्वानिश्चयंगमनेतदा ॥ २५ ॥ चकारमुनिनातेनप्रेरितःपरमादरात् ॥ व्यासउवाच ॥ गमनायोद्यतंपुत्रंतमुवाचमनोरमा ॥ २६ ॥ वेपमाना
ऽतिदुःखार्ताजातत्रासाऽश्रुलोचना ॥ कुत्रगच्छसितत्राद्यसमाजेभूभृतांकिल ॥ २७ ॥ एकाकीकृतवैरश्चकिंविचिंत्यस्वयंवरे ॥ युधाजिद्धंतुकामस्त्वांसमे
ष्यतिमहीपतिः ॥ २८ ॥ नतेऽन्योस्तिसहायश्चतस्मान्मात्रजपुत्रक ॥ एकपुत्राऽतिदीनाऽस्मितवाऽऽधारानिराश्रया ॥ २९ ॥ नार्हसित्वंमहाभागनिराशांकर्तु
मद्यमाम् ॥ पितामेनिहतोयेनसोऽपितत्राऽऽगतोनृपः ॥ ३० ॥ एकाकिनंगतंतत्रयुधाजित्त्वांहनिष्यति ॥ सुदर्शनउवाच ॥ भवितव्यंभवत्येवनात्रकार्याविं
चारणा ॥ ३१ ॥ आदेशाद्व्रजजगन्मातुर्गच्छाम्यद्यस्वयंवरे ॥ माशोकंकुरुकल्याणिक्षत्रियाऽसिवरानने ॥ ३२ ॥ नबिभेमिप्रसादेनभगवत्यानिरंतरम् ॥ व्या
सउवाच ॥ इत्युक्तारथमारुह्यगंतुकामंसुदर्शनम् ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वामनोरमापुत्रमाशीर्भिश्चात्यमोदयत् ॥ अग्रतस्तेंऽबिकापातुपार्वतीपातुपृष्ठतः ॥ ३४ ॥

त्यन्वयः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ वक्तव्योऽसाविति ॥ हेब्रह्मन्मद्वाक्यान्नृपात्मजःसुदर्शनस्त्वयैवंवक्तव्यः ॥ २३ ॥ २४ ॥ तत्रशशिकलायद्देशेतत्रप्रत्यागतः ॥ २५ ॥ मुनिनाभारद्वाजेनप्रेरितो
गमनेनिश्चयंचकार ॥ २६ ॥ २७ ॥ किंविचिंत्येति ॥ किमाश्रयंविचिंत्यस्वयंवरेगच्छसीत्यन्वयः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ आदेशादाज्ञया ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ अग्रतोंऽबिकापातु ॥ तेतवा
ग्रतोऽग्रदेशेस्थितांऽबिकात्वांपात्वित्यर्थः ॥ उत्तरत्राप्येवमेवार्थः ॥ ३४ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ६ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ गिरिसंबंधिनोयेदुर्गास्तेषु ॥ पूर्वोक्तादुर्गास्तुस्थलदुर्गाः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ राघवःरघुकुलोत्पन्नःसुदर्शनः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ दौहित्रेणशत्रुजिता ॥ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ कामरूदेशंपातीतिकामरूपः ॥४७॥४८॥४९॥ ५० ॥ किंनुसांप्रतमिति ॥ युधाजित्प्रमुखास्त्रिषष्टयक्षौहिणीसहिताःप्राणहारकाःशत्रवःसर्वेसमागताः ॥ अस्मिन्समाजेएकाकिनआ

(पार्वतीपार्श्वयोःपातुशिवासर्वत्रसांप्रतम्) ॥ वाराहीविषमेमार्गेदुर्गादुर्गेषुकर्हिचित् ॥ कालिकाकलहेघोरेपातुत्वांपरमेश्वरी ॥३५॥ मंडपेतत्रमातंगी तथासौम्यास्वयंवरे ॥ भवानीभूपमध्येतुपातुत्वांभवमोचनी ॥ ३६ ॥ गिरिजागिरिदुर्गेषुचामुंडाचत्वरेषुच॥कामगाकाननेष्वेवंरक्षतुत्वांसनातनी॥३७॥ विवादेवैष्णवीशक्तिरवतात्त्वांरघूद्वह ॥ भैरवीचरणेसौम्यशत्रूणांवैसमागमे ॥ ३८ ॥ सर्वदासर्वदेशेषुपातुत्वांभुवनेश्वरी ॥ महामायाजगद्धात्रीसच्चिदानंदरूपिणी ॥ ३९ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तातंतदामातावेपमानाभयाकुला ॥उवाचाहंत्वयासार्धमागमिष्यामिसर्वथा ॥ ४० ॥ निमिषार्धंविनात्वांवैनाहंस्थातुमिहोत्सहे ॥ सहैवनयमांवत्सयत्रतेगमनेमतिः ॥४१॥इत्युक्तानिःसृतामाताधात्रेयीसंयुतातदा॥विप्रैर्दत्ताशिषःसर्वेनिर्ययुर्हर्षसंयुताः ॥४२॥वाराणस्यांततःप्राप्तोरथेनैकेनराघवः ॥ज्ञातःसुबाहुनातत्रपूजितश्चार्हणादिभिः ॥४३॥ निवेशार्थंगृहंदत्तमन्नपानादिकंतथा॥सेवकंसमनुज्ञाप्यपरिचर्यार्थमेवच ॥ ॥ ४४ ॥ मिलितास्त्वथराजानोनानादेशाधिपाःकिल ॥ युधाजिदपिसंप्राप्तोदौहित्रेणसमन्वितः॥४५॥करूषाधिपतिश्चैवतथामद्रेश्वरोनृपः॥सिंधुराजस्तथावीरोयोद्धामाहिष्मतीपतिः॥४६॥पांचालःपर्वतीयश्चकामरूपोऽतिवीर्यवान् ॥ कार्णाटश्चोलदेशीयोवैदर्भश्चमहाबलः॥४७॥अक्षौहिणीत्रिषष्टिश्चमिलितासंख्ययातदा ॥ वेष्टितानगरीसातुसैन्यैःसर्वत्रसंस्थितैः॥४८॥एतेचान्येचबहवःस्वयंवरदिदृक्षया॥मिलितास्तत्रराजानोवरवारणसंयुताः॥४९॥अन्योन्यंनृपपुत्रास्तइत्यूचुर्मिलितास्तदा ॥ सुदर्शनोनृपसुतोह्यागतोऽस्तिनिराकुलः ॥ ५० ॥ एकाकीरथमारुह्यमात्रासहमहामतिः ॥ विवाहार्थमिहाऽऽयातःकाकुत्स्थःकिंनुसांप्रतम् ॥ ५१ ॥ एतान्राजसुतांस्त्यक्तासैन्यान्सायुधानथ ॥ किमेनंराजपुत्रीसावरिष्यतिमहाभुजम् ॥ ५२ ॥ युधाजिदथराजेशस्तानुवाचमहीपतीन् ॥ अहमेनंहनिष्यामिकन्याऽर्थेनात्रसंशयः ॥ ५३ ॥ केरलाधिपतिःप्राहतंतदानीतिसत्तमः ॥ नात्रयुद्धंप्रकर्तव्यंराजन्निच्छास्वयंवरे ॥ ५४ ॥ बलेनहरणंनास्तिनात्रशुल्कस्वयंवरः ॥ कन्येच्छयाऽत्रवरणंविवादःकीदृशस्त्विह ॥ ५५ ॥ अन्यायेनत्वयापूर्वमसौराज्यात्प्रवासितः ॥ दौहित्रायार्पितंराज्यंबलवन्नृपसत्तम ॥ ५६ ॥

गमनंकिंनुसांप्रतंयोग्यंनयोग्यमितितात्पर्यम्॥५१॥५२॥५३॥नीतिसत्तमोनीतिज्ञः॥इच्छास्वयंवरेकन्यायायस्मिन्निच्छाभवतिसतयावरणीयइतिमर्यादायाःसत्त्वान्नात्रयुद्धंकर्तव्य मित्यर्थः ॥ ॥५४॥ बलेनेति॥अस्मिन्निच्छास्वयंवरेबलेनहरणंनास्तिततुशौर्यशुल्केएववर्ततेनात्रसशुल्कोस्तिकिंतर्हितत्राऽऽह॥कन्येच्छयेति॥५५॥किंचास्यापराधाभावेनकथमेनंहनिष्यसीत्याह॥अन्यायेनेति ॥५६ ॥

॥ ५७ ॥ जगत्पतिःपरमेश्वरोऽस्त्येवशास्ताकश्चिद्विलक्षणः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ कथंतंनवरिष्यतीति॥यदिकन्यायाइच्छाऽस्तितर्हितंकथंनवरिष्यति यदिनास्तितर्हितवविवादेनापिकिंफलम् ॥ कन्येच्छायाःस्वतंत्रत्वात् ॥ ६० ॥ कंवासांप्रतंस्वीकरिष्यतितंस्वीकरोतु ॥ ६१ ॥६२॥ इतिश्रीदेवीभा० तृतीयस्कंधेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ एकसप्ततिपद्यैस्तुराज्ञांतत्रपरस्परम् ॥ संवादंतुविनिर्वर्त्यकन्याबोधउदीर्यते ॥ १ ॥ केरलाधिपतिवाक्यानंतरंयुधाजिद्वाक्यमाहेत्याह ॥ इतिवादिनीति ॥ महाभागहेजनमेजय ॥१॥ नीतिरियमिति ॥ इयंनीतिःकिमित्यर्थः ॥२॥ अयंन्यायस्तवैवरोचते ॥ नान्यस्येत्याह ॥३॥ असांप्रतंतवमतमित्याह भागमिति ॥ सिंहस्यभागंगोमायुःशृगालःकथंभोक्तुमर्हतिनकथमपीत्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ यदुक्तमिच्छास्वयंवरइतितत्राऽऽह ॥ बलं

काकुत्स्थोऽयंमहाभागकोसलाधिपतेःसुतः ॥ कथमेनंराजपुत्रंहनिष्यसिनिरागसम् ॥ ५७ ॥ लप्स्यसेतत्फलंनूनमनयस्यनृपोत्तम ॥ शास्ताऽस्तिकश्चिदायुष्मान्जगतोऽस्यजगत्पतिः ॥ ५८ ॥ धर्मोजयतिनाधर्मःसत्यंजयतिनानृतम् ॥ माऽनयंकुरुराजेंद्रत्यजपापमतिंकिल ॥ ५९ ॥ दौहित्रस्तवसंप्राप्तःसोऽपिरूपसमन्वितः ॥ राज्ययुक्तस्तथाश्रीमान्कथंतंनवरिष्यति ॥ ६० ॥ अन्येराजसुताःकामंवर्ततेबलवत्तराः ॥ कन्यास्वयंवरेकन्यास्वीकरिष्यतिसांप्रतम् ॥ ६१ ॥ वृतेतथाविवादःकःप्रवदंतुमहीभुजः ॥ परस्परंविरोधोऽत्रनकर्तव्योविजानता ॥ ६२ ॥ ॥ इतिश्रीदे०म०तृ०एकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिवादिनिभूपालेकेरलाधिपतौतदा ॥ प्रत्युवाचमहाभागयुधाजिदपिपार्थिवः ॥ १ ॥ नीतिरियंमहीपालयद्ब्रवीतिभवानिह ॥ समाजेपार्थिवानांवैसत्यवाग्विजितेंद्रियः ॥ २ ॥ योग्येषुवर्तमानेषुकन्यारत्नंकुलोद्वह ॥ अयोग्योऽर्हतिभूपालोन्यायोऽयंतवरोचते ॥३॥ भागंसिंहस्यगोमायुर्भोक्तुमर्हतिवाकथम् ॥ तथासुदर्शनोऽयंवैकन्यारत्नंकिमर्हति ॥ ४ ॥ बलंवेदोहिविप्राणांभूभुजांचापजंबलम् ॥ किमन्याय्यंमहाराजब्रवीम्यहमिहाधुना ॥ ५ ॥ बलंशुल्कंयथाराज्ञांविवाहेपरिकीर्तितम् ॥ बलवानेवगृह्णातुनाबलस्तुकदाचन ॥ ६ ॥ तस्मात्कन्यांपणंकृत्वानीतिरत्रविधीयताम् ॥ अन्यथाकलहःकामंभविष्यतिमहीभुजाम् ॥ ७ ॥ एवंविवादेसंवृत्तेराज्ञांतत्रपरस्परम् ॥ आहूतस्तुसभामध्येसुबाहुर्नृपसत्तमः ॥ ॥ ८ ॥ समाहूयनृपाःसर्वेतमूचुस्तत्त्वदर्शिनः ॥ राजन्नीतिस्त्वयाकार्याविवाहेऽत्रसमाहिता ॥ ९ ॥ किंतेचिकीर्षितंराजंस्तद्वदस्वसमाहितः ॥ पुत्र्याःप्रदानंकस्मैतेरोचतेनृपचेतसि ॥ १० ॥ सुबाहुरुवाच ॥ पुत्र्यामेमनसाकामंवृतःकिलसुदर्शनः ॥ मयानिवारिताऽत्यर्थंनसाप्रत्येतिमेवचः ॥ ११ ॥

शुल्कमिति ॥ निर्बलराजानांसस्वयंवरोवीर्यवतांराज्ञांतुबलमेवशुल्कंपरिकीर्तितम् ॥ शुल्कंवरादिदेयेस्याद्वरादर्थग्रहेस्त्रियामितिमेदिनीकोशाच्छुल्कंवरादर्थग्रहरूपंपरिकीर्तितंनान्यत् ॥ तस्यशुल्कविग्रहरूपस्यस्पष्टंरूपमाह बलवानेवेति ॥ यतोराज्ञांबलमेवशुल्कंतस्मात्कन्यांबलवानेवगृह्णात्वबलस्तुकदाचनकदापिनगृह्णात्विति पणंकृत्वाऽत्रविवाहेनीतिर्ममाभिलषितोऽयंन्यायोविधीयतांक्रियताम् ॥ अस्वीकारेदोषमाह ॥ अन्यथेति ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ राजन्निति ॥ पणरूपापूर्वोक्ताराजभिर्निश्चितानीतिर्न्यायस्त्वयाकार्याऽत्रस्वयंवरेत्यस्मदभिलषितमस्तीत्यर्थः ॥ ९ ॥ तवयच्चिकीर्षितंतत्तुत्वमपिवदेत्याह किंतेइति ॥ त्वयापणस्तुनकृतोऽथविवाहार्थंप्रवृत्तोसि ॥ तस्मात्पुत्र्याःप्रदानंकस्मैतेरोचतेतद्वदेत्यर्थः ॥ १० ॥ कामंयथेष्टंसुदर्शनोवृतःप्रत्येतिस्वीकरोति ॥ ११ ॥ ५ ॥

अकारणादिति ॥ यस्याःसमुत्पत्तिर्यन्मयैर्यत्स्वरूपैर्वेदैरकारणादेवपरिकीर्तिता ॥ यस्याआविर्भावोकारणादेवभवति ॥ स्वस्मादेवस्वयमाविर्भवतिनान्यतइत्यर्थः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ नवरात्र पूजाक्रमस्त्वनुष्ठानग्रंथादवसेयः ॥ गौरवादत्रनलिख्यते ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ सप्ताधिकैस्तुपंचाशत्पद्यैरथकुमारिकाः ॥ कथयित्वावर्ज नीयामाहात्म्यमपिचोच्यते ॥ १ ॥ वर्जनीयाःकुमारिकाआह हीनांगीमिति ॥ न्यूनांगीमित्यर्थः ॥ गंधेनदुर्गंधेनस्फुरितंयुक्तमतएवहीनमंगंयस्यास्ताम् ॥ विशालं वेःशालच्छंकटचौ ॥ विशालकुल

अकारणात्समुत्पत्तिर्यन्मयैःपरिकीर्तिता ॥ यस्यास्तांसुखदांदेवींशांभवींपूजयाम्यहम् ॥ ५९ ॥ दुर्गात्त्रायतिभक्तंयासदादुर्गार्तिनाशिनी ॥ दुर्ज्ञेयासर्व देवानांतांदुर्गांपूजयाम्यहम् ॥ ६० ॥ सुभद्राणिचभक्तानांकुरुतेपूजितासदा ॥ अभद्रनाशिनींदेवींसुभद्रांपूजयाम्यहम् ॥ ६१ ॥ एभिर्मंत्रैःपूजनीयाःक न्यकाःसर्वदाबुधैः ॥ वस्त्रालंकरणैर्माल्यैर्गंधैरुच्चावचैरपि ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवी०म० तृतीयस्कंधेषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ हीनां गींवर्जयेत्कन्यांकुष्ठयुक्तांव्रणांकिताम् ॥ गंधस्फुरितहीनांगींविशालकुलसंभवाम् ॥ १ ॥ जात्यंधांकेकरांकाणींकुरूपांबहुरोमशाम् ॥ संत्यजेद्रोगिणींक न्यांरक्तपुष्पादिनांऽकिताम् ॥ २ ॥ क्षामांगर्भसमुद्भूतांगोलकांकन्यकोद्भवाम् ॥ वर्जनीयाःसदाचैताःसर्वपूजादिकर्मसु ॥ ३ ॥ अरोगिणींसुरूपांगींसुंद रींव्रणवर्जिताम् ॥ एकवंशसमुद्भूतांकन्यांसम्यक्प्रपूजयेत् ॥ ४ ॥ ब्राह्मणींसर्वकार्येषुजयार्थेनृपवंशजा ॥ लाभार्थेवैश्यवंशोत्थामतावाशूद्रवंशजा ॥ ॥ ५ ॥ ब्राह्मणैर्ब्रह्मजाःपूज्याराजन्यैर्ब्रह्मवंशजाः ॥ वैश्यैस्त्रिवर्गजाःपूज्याश्चतस्रःपादसंभवैः ॥ ६ ॥ कारुभिश्चैववंशोत्थायथायोग्यंप्रपूजयेत् ॥ नवरात्र विधानेनभक्तिपूर्वंसदैवहि ॥ ७ ॥ अशक्तोनियतंपूजांकर्तुंचेन्नवरात्रके ॥ अष्टम्यांचविशेषेणकर्तव्यंपूजनंसदा ॥ ८ ॥ पुराऽष्टम्यांभद्रकालीदक्षयज्ञविना शिनी ॥ प्रादुर्भूतामहाघोरायोगिनिकोटिभिःसह ॥ ९ ॥ अतोऽष्टम्यांविशेषेणकर्तव्यंपूजनंसदा ॥ नानाविधोपहारैश्चगंधमाल्यानुलेपनैः ॥ १० ॥ पा यसैरामिषैर्होमैर्ब्राह्मणानांचभोजनैः ॥ फलपुष्पोपहारैश्चतोषयेज्जगदंबिकाम् ॥ ११ ॥ उपवासेह्यशक्तानांनवरात्रव्रतेपुनः ॥ उपोषणत्रयंप्रोक्तंयथोक्तं फलदंनृप ॥ १२ ॥ सप्तम्यांचतथाऽष्टम्यांनवम्यांभक्तिभावतः ॥ त्रिरात्रकरणात्सर्वंफलंभवतिपूजनात् ॥ १३ ॥

संभवांदुष्टकुलसंभवामित्यर्थः ॥१॥ रक्तपुष्पादिनांऽकितांरक्तपुष्पंस्त्रीरजआदियौवनचिह्नंतेनान्विताम् ॥२॥ क्षामांकृशाम् ॥ गर्भसमुद्भूतामतिबालामेकदिनादिजाताम् ॥ गोलकांमृतभर्तृमातृजातां विधवाजन्यामित्यर्थः ॥ कन्यकोद्भवामविवाहितकन्याजन्याम् ॥ ३ ॥ एकवंशसमुद्भूतामजारजामित्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ पादसंभवैः शूद्रैश्चतस्रोवर्णचतुष्टयजन्याः कन्यापूज्याइत्यर्थः ॥ ६ ॥ कारु भिरिति ॥ कारुर्विश्वकर्मणिनात्रिषुकारकशिल्पिनोरितिमेदिनीकोशात्कारुभिःशिल्पिभिःस्वस्ववंशोत्थाः पूज्याः ॥ शूद्रापेक्षयैतेष्वयंविशेषः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ अतइति ॥ तदुक्तमीशानसंहिता याम् ॥ एकादशीकोटिसहस्रतुल्याजन्माष्टमीपर्वतराजपुत्र्याः ॥ ततोऽपिशुक्लागणिताशतेनपराशरव्यासवसिष्ठमुख्यैरिति ॥ १० ॥ आमिषैर्मांसैः ॥ इदंक्षत्रियादिपरम् ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

विप्राणाचैवभोजनैरेतैःसर्वैर्व्रतंसंपूर्णंभवतीत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ इयंविधवाव्रतंनकृतवतीत्यनुमाऽनुमितिःकर्तव्येत्यर्थः ॥ यतइयंविधवाजातातत‌इतिभावः ॥२०॥ ॥ २१ ॥ २२ ॥२३ ॥ सर्वार्थानांसमाप्तिःसमवाप्तिःप्राप्तिस्तयानंदिताइत्यर्थः ॥ २४ ॥ स्वाहेति ॥ स्वाहास्वधानामरूपोयोमनुस्तत्प्रभावैर्मुदाहर्षेणहरंतिवदंति ॥ यन्नामयुग्मंस्वाहास्वधेत्येवंरूपंश्रुतिभिर्वेदमंत्रांतेइत्यर्थः ॥ यतस्तृप्यंतिततोयज्ञेषुश्राद्धेषुचवेदमंत्रांतेस्वाहास्वधेतिप्रयुंजतइत्यर्थः ॥ २५ ॥ व्यासोजनान्शोचति यस्येच्छयेति ॥ २६ ॥ नैकोऽस्तीति ॥ तयाशक्त्याविहीनःस

पूजाभिश्चैवहोमैश्चकुमारीपूजनैस्तथा ॥ संपूर्णंतद्व्रतंप्रोक्तंविप्राणांचैवभोजनैः ॥ १४ ॥ व्रतानियानिचान्यानिदानानिविविधानिच ॥ नवरात्रव्रतस्यास्यनैवतुल्यानिभूतले ॥ १५ ॥ धनधान्यप्रदंनित्यंसुखसंतानवृद्धिदम् ॥ आयुरारोग्यदंचैवस्वर्गदंमोक्षदंतथा ॥१६॥ विद्यार्थीवाधनार्थीवापुत्रार्थीवाभवेन्नरः ॥ तेनेदंविधिवत्कार्यंव्रतंसौभाग्यदंशिवम् ॥ १७ ॥ विद्यार्थीसर्वविद्यांवैप्राप्नोतिव्रतसाधनात् ॥ राज्यभ्रष्टोनृपोराज्यंसमवाप्नोतिसर्वथा ॥ १८ ॥ पूर्वजन्मनियैर्नूनंनकृतंव्रतमुत्तमम् ॥ तेव्याधिनोदरिद्राश्चभवंतिपुत्रवर्जिताः ॥ १९ ॥ वंध्याचयाभवेन्नारीविधवाधनवर्जिता ॥ अनुमातत्रकर्तव्यानेयंकृतवतीव्रतम् ॥ २० ॥ नवरात्रव्रतंप्रोक्तंनकृतंयेनभूतले ॥ सकथंविभवंप्राप्यमोदतेचतथादिवि ॥ २१ ॥ रक्तचंदनसंमिश्रैःकोमलैर्बिल्वपत्रकैः ॥ भवानीपूजितायेनसभवेन्नृपतिःक्षितौ ॥ २२ ॥ नाराधितायेनशिवासनातनीदुःखार्तिहासिद्धिकरीजगद्धरा ॥ दुःखावृतःशत्रुयुतश्चभूतलेनूनंदरिद्रोभवतीहमानवः ॥ २३ यांविष्णुरिंद्रोहरपद्मजौतथावह्निःकुबेरोवरुणोदिवाकरः ॥ ध्यायंतिसर्वार्थसमाप्तिनंदितास्तांकिंमनुष्यानभजंतिचंडिकाम् ॥ २४ ॥ स्वाहास्वधानाममनुप्रभावैस्तृप्यंतिदेवाःपितरस्तथैव॥यज्ञेषुसर्वेषुमुदाहरंतियन्नामयुग्मश्रुतिभिर्मुनींद्राः ॥२५॥ यस्येच्छयासृजतिविश्वमिदंप्रजेशोनानावतारकलनंकुरुतेहरिश्च ॥ नूनंकरोतिचगतःकिलभस्मशंभुस्तांशर्मदांनभजतेनुकथंमनुष्यः ॥ २६ ॥ नैकोऽस्तिसर्वभवनेषुतयाविहीनोदेवोनरोऽथविहगःकिलपन्नगोवा ॥ गंधर्वराक्षसपिशाचनगेषुनूनंयःस्पंदितुंभवतिशक्तियुतोयथेच्छम् ॥ २७ ॥ तांनसेवेतकश्चंडींसर्वकामार्थदांशिवाम् ॥ व्रतंतस्यानकःकुर्याद्वांछन्नर्थचतुष्टयम् ॥२८॥ महापातकसंयुक्तोनवरात्रव्रतंचरेत ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योनात्रकार्याविचारणा ॥२९॥ पुराकश्चिद्वणिक्क्षीणोधनहीनःसुदुःखितः ॥ कुटुंबीचाभवत्कश्चित्कोसलेनृपसत्तम ॥ ३० ॥ अपत्यानिबहून्यस्याभवन्क्षुत्पीडितानिच ॥ भक्ष्यंकिंचित्तुसायाह्नेप्रापुस्तस्यचबालकाः ॥ ३१ ॥

न्यथेच्छंस्पंदितुंशक्तियुतःसामर्थ्ययुतोभवतिएतादृशोनैकोप्यस्तीत्यर्थः ॥ २७ ॥ अर्थचतुष्टयंधर्मार्थकाममोक्षरूपंवांछन्नित्यर्थः ॥ २८ ॥ मुच्यतइति ॥ तदुक्तमुमासंहितायाम् ॥ प्रायश्चित्तंनपापानांयेषांतेषांतुनाशने ॥ प्रायश्चित्तमिदंप्रोक्तंजगदंबापदस्मृतिः ॥ स्मरणेनैवदुर्गायानिमिषार्धेनयत्फलम् ॥ नतद्वक्तुंसमर्थोऽस्तिशिवोवर्षशतैरपि ॥ विष्णुनामसहस्रेभ्यःशिवनामविशिष्यते ॥ शिवनामसहस्रेभ्योदेवीनामविशिष्यते ॥ ससाधकोमहाज्ञानीयश्चदुर्गापदानुगः ॥ नचभुक्तिर्नवामुक्तिर्नगतिर्नगनंदिनि ॥ विनादुर्गांजगद्धात्रींनिष्फलंजीवनंभवेदिति ॥ चरमेजन्मनिपरंश्रीदेवीभक्तिमान्भवेदिति ॥ २९ ॥ क्षीणोदुःखी ॥ ३० ॥ सायाह्नेकिंचित्प्रापुर्नोदरपरिमितमित्यर्थः ॥ ३१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

भुंक्तेस्मेति ॥ बुभुक्षितःपरस्यकार्यकर्ताऽसावपिसायाह्नेएवभुंक्तेस्मेत्यन्वयः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥३६॥ ३७॥३८॥मयाविसर्जितोयतोरुदन्बालोगेहाद्गतोऽतइत्यन्वयः ॥३९॥४०॥४१॥ ४२॥

भुंक्तेस्मकार्यकर्ताऽसौपरस्याथबुभुक्षितः ॥ कुटुंबभरणंतत्रचकारातिनिराकुलः ॥ ३२ ॥ सदाधर्मरतःशांतःसदाचारश्चसत्यवाक् ॥ अक्रोधनश्चधृतिमा न्निर्मदश्चानसूयकः ॥ ३३ ॥ संपूज्यदेवतानित्यंपितॄनप्यतिथींस्तथा ॥ भुंजानेपोष्यवर्गेऽथकृतवान्भोजनंवणिक् ॥ ३४ ॥ एवंगच्छतिकालेवैसुशीलो नामतोगुणैः ॥ दारिद्र्यार्तोद्विजंशांतंपप्रच्छातिबुभुक्षितः ॥ ३५ ॥ सुशीलउवाच ॥ भोभूदेवकृपांकृत्वावदस्वाद्यमहामते ॥ कथंदारिद्र्यनाशःस्या दितिमेनिश्चयेनवै ॥ ३६ ॥ धनेषणामेनैवास्तिधनीस्यामितिमानद ॥ कुटुंबभरणार्थंवैपृच्छामित्वांद्विजोत्तम ॥ ३७ ॥ पुत्रीसुतस्तुमेबालोभक्षार्थीरो दतेभृशम् ॥ तावन्मात्रंगृहेनान्नंमुष्टिमेकांददाम्यहम् ॥ ३८ ॥ विसर्जितोयतोगेहाद्गतोबालोरुदन्मया ॥ अतोमेदह्यतेऽत्यर्थंकिंकरोमिधनंविना ॥ ३९ ॥ विवाहोऽस्तिसुतायामेनास्तिवित्तंकरोमिकिम् ॥ दशवर्षाधिकायास्तुदानकालोऽपियात्यलम् ॥ ४० ॥ तेनशोचामिविप्रेंद्रसर्वज्ञोऽसिदयानिधे ॥ तपो दानंव्रतंकिंचिद्ब्रूहिमंत्रजपंतथा ॥ ४१ ॥ येनाहंपोष्यवर्गस्यकरोमिद्विजपोषणम् ॥ तावन्मेस्याद्धनप्राप्तिर्नाधिकंप्रार्थयेकिल ॥ ४२ ॥ त्वत्प्रसादात्कुटुंबंमे सुखितंप्रभवेदिह ॥ तत्कुरुष्वमहाभागज्ञानेनपरिचिंत्यच ॥ ४३ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिपृष्टस्तथातेनब्राह्मणःसंशितव्रतः ॥ उवाचपरमप्रीतस्तंवैश्यंनृ पसत्तम ॥ ४४ ॥ वैश्यवर्यकुरुष्वाद्यनवरात्रव्रतंशुभम् ॥ पूजनंभगवत्याश्चहवनंभोजनंतथा ॥ ४५ ॥ वेदपारायणंशक्तिजपहोमादिकंतथा ॥ कुरुष्वा द्ययथाशक्तितवकार्यंभविष्यति ॥ ४६ ॥ एतस्मादपरंकिंचिद्व्रतंनास्तिधरातले ॥ नवरात्राभिधंवैश्यपावनंसुखदंतथा ॥ ४७ ॥ ज्ञानदंमोक्षदंचैवसुखसं तानवर्धनम् ॥ शत्रुनाशकरंकामंनवरात्रव्रतंसदा ॥ ४८ ॥ राज्यभ्रष्टेनरामेणसीताविरहितेनच ॥ किष्किंधायांव्रतंचैतत्कृतंदुःखातुरेणवै ॥ ४९ ॥ प्रतप्ते नापिरामेणसीताविरहवह्निना ॥ विधिवत्पूजितादेवीनवरात्रव्रतेनवै ॥ ५० ॥ तेनप्राप्ताऽथवैदेहीकृत्वासेतुंमहार्णवे ॥ हत्वामंदोदरीनाथंकुंभकर्णमहाब लम् ॥ ५१ ॥ मेघनादंसुतंहत्वाकृत्वाभूपंविभीषणम् ॥ पश्चादयोऽध्यामागत्यप्राप्तंराज्यमकंटकम् ॥ ५२ ॥ नवरात्रव्रतस्यास्यप्रभावेनविशांवर ॥ सुखं भूमितलेप्राप्तंरामेणामिततेजसा ॥ ५३ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिविप्रवचःश्रुत्वासवैश्यस्तंद्विजंगुरुम् ॥ कृत्वाजग्राहसन्मंत्रंमायाबीजाभिधंनृप ॥ ५४ ॥ ज जापपरयाभक्त्यानवरात्रमतंद्रितः ॥ नानाविधोपहारैश्चपूजयामाससादरम् ॥५५॥ नवसंवत्सरंचैवमायाबीजपरायणः ॥ नवमेवत्सरांतेतुमहाष्टम्यांमहे श्वरी ॥५६॥ अर्धरात्रेतुसंजातेप्रत्यक्षंदर्शनंददौ ॥ नानावरप्रदानैश्चकृतकृत्यंचकारतम् ॥५७॥ इतिश्रीदे० म० तृतीयस्कंधेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥

॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥५३॥ मायाबीजाभिधंभुवनेश्वरीमंत्रमित्यर्थः ॥ ५४॥५५॥ ५६ ॥५७॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥

एकोनसप्रतिश्लोकैर्नवरात्रप्रसंगतः ॥ रामायणकथाराज्ञापृष्टाव्यासेनचोच्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायेराज्यभ्रष्टेनरामेणनवरात्रव्रतंकृतंतेनतत्कल्याणंजातमितिवर्णितंतत्प्रश्नबीजमुपलभ्यराजापृच्छतिक

जनमेजयउवाच ॥ कथंरामेणतच्चीर्णंव्रतंदेव्याःसुखप्रदम् ॥ राज्यभ्रष्टःकथंसोऽथकथंसीताहृतापुनः ॥ १ ॥ व्यासउवाच ॥ राजादशरथःश्रीमानयोध्याधिपतिःपुरा ॥ सूर्यवंशवरश्चासीद्देवब्राह्मणपूजकः ॥ २ ॥ चत्वारोजज्ञिरेतस्यपुत्रालोकेषुविश्रुताः ॥ रामलक्ष्मणशत्रुघ्नाभरतश्चेतिनामतः ॥ ३ ॥ राज्ञःप्रियकराःसर्वेसदृशागुणरूपतः ॥ कौसल्यायाःसुतोरामःकैकेय्याभरतःस्मृतः ॥ ४ ॥ सुमित्रातनयौजातौयमलौद्वौमनोहरौ ॥ तेजातावैकिशोराश्चधनुर्बाणधराःकिल ॥ ५ ॥ सूनवःकृतसंस्काराभूपतेःसुखवर्धकाः ॥ कौशिकेनतदाऽऽगत्यप्रार्थितोरघुनंदनः ॥ ६ ॥ राघवंमखरक्षार्थंसूनुंषोडशवार्षिकम् ॥ तस्मैसोऽयंददौरामंकौशिकायसलक्ष्मणम् ॥ ७ ॥ तौसमेत्यमुनिंमार्गेजग्मतुश्चारुदर्शनौ ॥ ताटकानिहतामार्गेराक्षसीघोरदर्शना ॥ ८ ॥ रामेणैकेनबाणेनमुनीनांदुःखदासदा ॥ यज्ञरक्षाकृतातत्रसुबाहुर्निहतःशठः ॥ ९ ॥ मारीचोऽथमृतप्रायोनिक्षिप्तोबाणवेगतः ॥ एवंकृत्वामहत्कर्मयज्ञस्यपरिरक्षणम् ॥ १० ॥ गतास्तेमिथिलांसर्वेरामलक्ष्मणकौशिकाः ॥ अहल्यामोचिताशापान्निष्पापासाकृताऽबला ॥ ११ ॥ विदेहनगरेतौतुजग्मतुर्मुनिनासह ॥ बभंजशिवचापंचजनकेनपणीकृतम् ॥ १२ ॥ उपयेमेततःसीतांजानकींचरमांशजाम् ॥ लक्ष्मणायददौराजापुत्रीमेकांतथोर्मिलाम् ॥ १३ ॥ कुशध्वजसुतेकन्येप्रापतुर्भ्रातरावुभौ ॥ तथाभरतशत्रुघ्नौसुशीलौशुभलक्षणौ ॥ १४ ॥ एवंदारक्रियास्तेषांभ्रातॄणांचाभवन्नृप ॥ चतुर्णांमिथिलायांतुयथाविधिविधानतः ॥ १५ ॥ राज्ययोग्यंसुतंदृष्ट्वाराजादशरथस्तदा ॥ राघवायधुरंदातुंमनश्चक्रेनिजायवै ॥ १६ ॥ संभारंविहितंदृष्ट्वाकैकेयीपूर्वकल्पितौ ॥ वरौसंप्रार्थयामासभर्तारंवशवर्तिनम् ॥ १७ ॥ राज्यंसुतायचैकेनभरतायमहात्मने ॥ रामायवनवासंचचतुर्दशसमास्तथा ॥ १८ ॥ रामस्तुवचनात्तस्याःसीतालक्ष्मणसंयुतः ॥ जगामदंडकारण्यंराक्षसैरुपसेवितम् ॥ १९ ॥ राजादशरथःपुत्रविरहेणप्रपीडितः ॥ जहौप्राणानमेयात्मापूर्वशापमनुस्मरन् ॥ २० ॥ भरतःपितरंदृष्ट्वामृतंमातृकृतेनवै ॥ राज्यमृद्धंनजग्राहभ्रातुःप्रियचिकीर्षया ॥ २१ ॥ पंचवट्यांवसन्रामोरावणावरजांवने ॥ शूर्पणखांविरूपांवैचकारातिस्मरातुराम् ॥ २२ ॥ खरादयस्तुतांदृष्ट्वाछिन्ननासांनिशाचराः ॥ चक्रुःसंग्राममतुलंरामेणामिततेजसा ॥ २३ ॥ सजघानखरादींश्चदैत्यानतिबलान्वितान् ॥ मुनीनांहितमन्विच्छन्रामःसत्यपराक्रमः ॥ २४ ॥ गत्वाशूर्पणखालंकांखरदूषणघातनम् ॥ दूषिताकथयामासरावणायचराघवात् ॥ २५ ॥

थंरामेणतच्चीर्णमिति ॥ १ ॥ सूर्यवंशेवरउत्कृष्टः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ कौशिकेनविश्वामित्रेण ॥ रघुनंदनोदशरथः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ मारीचसुबाहूदैत्यौ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ उपयेमेविवाहंकृतवान्स्वीकृतवानितिवा ॥ १३ ॥ कुशध्वजोजनकबंधुः ॥ १४ ॥ १५ ॥ धुरंराज्यभारम् ॥ १६ ॥ १७ ॥ एकेनवरेणभरतायराज्यंद्वितीयेनवरेणार्थाद्रामायवनवासंवव्रेइत्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ कृत्वेति ॥ सीताप्रलोभनप्रयोजनायतंहेममृगंकृत्वासीतांनेतुमित्यन्वयः ॥ रामंदूरदेशंनेतुमितिवा ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ सारंगोमृगरूपःपशुः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ समारीचोमृगरूपस्तेनरामेणऽनिहतोतिबलाच्चुक्रोश ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ रामवधादपीति ॥ रामवधेजातेऽपित्वामसहायामाश्रमेमुक्त्वाऽहंनगच्छे ॥ आत्मनेपदमार्षम् ॥ किंपुनःरामेजीवतिसतीत्यर्थः

सोऽपिश्रुत्वाविनाशंतंजातःक्रोधवशःखलः ॥ जगामरथमारुह्यमारीचस्याऽऽश्रमंतदा ॥ २६ ॥ कृत्वाहेममृगंनेतुंप्रेषयामासरावणः ॥ सीताप्रलोभनार्थायमायाविनमसंभवम् ॥ २७ ॥ सोऽथहेममृगोभूत्वासीतादृष्टिपथंगतः ॥ मायावीचातिचित्रांगश्चरन्प्रबलमंतिके ॥ २८ ॥ तंदृष्ट्वाजानकीप्राह राघवंदैवनोदिता ॥ चर्मानयस्वकांतेतिस्वाधीनपतिकायथा ॥ २९ ॥ अविचार्याथरामोऽपितत्रसंस्थाप्यलक्ष्मणम् ॥ सशरंधनुरादायययौमृगपदानुगः ॥ ३० ॥ सारंगोऽपिहरिंदृष्ट्वामायाकोटिविशारदः ॥ दृश्यादृश्योबभूवाथजगामचवनांतरम् ॥ ३१ ॥ मत्वाहस्तगतंरामःक्रोधाकृष्टधनुःपुनः ॥ जघानचातितीक्ष्णेनशरेणकृत्रिमंमृगम् ॥ ३२ ॥ सहतोऽतिबलात्तेनचुक्रोशभृशदुःखितः ॥ हालक्ष्मणहतोऽस्मीतिमायावीनश्वरःखलः ॥ ३३ ॥ सशब्दस्तुमुलस्तावज्जानक्यासंश्रुतस्तदा ॥ राघवस्येतिसामत्वादीनादेवरमब्रवीत् ॥ ३४ ॥ गच्छलक्ष्मणतूर्णंत्वंहतोऽसौरघुनंदनः ॥ त्वामाह्वयतिसौमित्रेसाहाय्यंकुरुसत्वरम् ॥ ३५ ॥ तत्राऽऽहलक्ष्मणःसीतामंबरामवधादपि ॥ नाहंगच्छेऽद्यमुक्त्वात्वामसहायामिहाश्रमे ॥ ३६ ॥ आज्ञामेराघवस्यात्रतिष्ठेतिजनकात्मजे ॥ तदतिक्रमभीतोऽहंनत्यजामितवांतिकम् ॥ ३७ ॥ हृतंवैराघवंदृष्ट्वावनेमायाविनाकिल ॥ त्यक्त्वात्वांनाधिगच्छामिपदमेकंशुचिस्मिते ॥ ३८ ॥ कुरुधैर्यंनमन्येऽद्यरामंहंतुंक्षमंक्षितौ ॥ नाहंत्यक्त्वागमिष्यामिविलंघ्यरामभाषितम् ॥ ३९ ॥ व्यासउवाच ॥ रुदतीसुदतीप्राहतंतदाविधिनोदिता ॥ अक्रूरावचनंक्रूरंलक्ष्मणंशुभलक्षणम् ॥ ४० ॥ अहंजानामिसौमित्रेसानुरागंचमांप्रति ॥ प्रेरितंभरतेनैवमदर्थमिहसंगतम् ॥ ४१ ॥ नाहंतथाविधानारीस्वैरिणीकुहकाधम ॥ मृतेरामेपतिंत्वांनकर्तुमिच्छामिकामतः ॥ ४२ ॥ नागमिष्यतिचेद्रामोजीवितंसंत्यजाम्यहम् ॥ विनातेननजीवामिविधुरादुःखिताभृशम् ॥ ४३ ॥ गच्छवातिष्ठसौमित्रेनजानेऽहंतवेप्सितम् ॥ क्वगतंतेऽत्रसौहार्दंज्येष्ठेधर्मरतेकिल ॥ ४४ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यालक्ष्मणोदीनमानसः ॥ प्रोवाचरुद्धकंठस्तुतांतदाजनकात्मजाम् ॥ ४५ ॥ किमात्थक्षितिजेवाक्यंमयिक्रूरतरंकिल ॥ किंवदस्यत्यनिष्टंतेभाविजानेधियाह्यहम् ॥ ४६ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ हृतंवैइति ॥ यदावधेजातेऽपिनगमिष्यामितदाहृतमेवदूरदेशंप्रतिमायाविनेतिज्ञात्वाकथंगमिष्यामीतिभावः ॥ यद्वाराघवसदृशंपराक्रमिणंमायाविनाकेनचिद्दैत्येनदृष्टोपद्रवयुक्तेतादृशेदेशेत्वांत्यक्त्वापदमेकमपिनाधिगच्छामिनगमिष्यामीत्यर्थः ॥ ३८ ॥ रामंहंतुंक्षितौक्षमःसमर्थस्तंनमन्येनैवतादृशोस्तीत्यर्थः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ मदर्थंमत्प्राप्त्यर्थम् ॥ ४१ ॥ हेकुहकहेअधम ॥ स्वैरिणीकुलटा ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ किंवदसीति ॥ एतादृशवदनेनतेऽत्यनिष्टंभाविभवतीत्यहंधियाजानेजानामि ॥ ४६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अग्रजस्यरामस्यचिह्नांकितौपादौभूम्यांपश्यंस्तेनमार्गेणययावित्यर्थः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ सौधार्हासौधयुक्तमहागृहेवस्तुमर्हा ॥ ५२ ॥ दिव्यंदिष्टयेति ॥ मंदोदर्याःपतिंरावणं

इत्युक्त्वानिर्ययौवीरस्तांत्यक्त्वाप्ररुदन्भृशम् ॥ अग्रजस्यययौपश्यन्शोकार्तःपृथिवीपते ॥ ४७ ॥ गतेऽथलक्ष्मणेतत्ररावणःकपटाकृतिः ॥ भिक्षुवेषंततः कृत्वाप्रविवेशतदाश्रमे ॥ ४८ ॥ जानकीतंयतिंमत्त्वादत्त्वार्घवन्यमादरात् ॥ भैक्ष्यंसमर्पयामासरावणायदुरात्मने ॥ ४९ ॥ तांपप्रच्छसदुष्टात्मानम्रपूर्वमृदुस्वरम् ॥ काऽसिपद्मपलाशाक्षिवनेचैकाकिनीप्रिये ॥ ५० ॥ पिताकस्तेऽथवामोरुभ्राताकःकःपतिस्तव ॥ मूढेवैकाकिनीचात्रस्थिताऽसिवरवर्णिनी ॥ ५१ ॥ निर्जनेविपिनेकिंत्वंसौधार्हात्वमसिप्रिये ॥ उटजेमुनिपत्नीवदेवकन्यासमप्रभा ॥ ५२ ॥ व्यासउवाच ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वाप्रत्युवाचविदेहजा ॥ दिव्यंदिष्ट्यायतिंज्ञात्वामंदोदर्याःपतिंतदा ॥ ५३ ॥ राजादशरथःश्रीमांश्चत्वारस्तस्यवैसुताः ॥ तेषांज्येष्ठःपतिर्मेऽस्तिरामनामेतिविश्रुतः॥५४॥ विवासितोऽथकैकेय्याकृतेभूपतिनावरे ॥ चतुर्दशसमारामोवसतेऽत्रसलक्ष्मणः ॥ ५५ ॥ जनकस्यसुताचाहंसीतानाम्नीतिविश्रुता ॥ भंक्त्वाशैवंधनुःकामं रामेणाहंविवाहिता ॥ ५६ ॥ रामबाहुबलेनात्रवसामोनिर्भयावने ॥ कांचनंमृगमालोक्यहंतुंमेनिर्गतःपतिः ॥ ५७ ॥ लक्ष्मणोऽपिपुनःश्रुत्वारवंभ्रातुर्गतोऽधुना ॥ तयोर्बाहुबलादत्रनिर्भयाऽहंवसामिवै ॥ ५८ ॥ मयेदंकथितंसर्ववृत्तांतंवनवासके ॥ तेऽत्रागत्यार्हणांतेवैकरिष्यंतियथाविधि ॥ ५९ ॥ यतिविष्णुस्वरूपोऽसितस्मात्त्वंपूजितोमया ॥ आश्रमोविपिनेघोरेकृतोऽस्तिरक्षसांकुले ॥ ६० ॥ तस्मात्त्वांपरिपृच्छामिसत्यंब्रूहिममाग्रतः ॥ कोऽसित्रिदंडिरूपेणविपिनेत्वंसमागतः ॥ ६१ ॥ ॥ रावणउवाच ॥ लंकेशोऽहंमरालाक्षिश्रीमान्मंदोदरीपतिः ॥ त्वत्कृतेतुकृतंरूपंमयेत्थंशोभनाकृते ॥ ६२ ॥ आगतोऽहंवरारोहेभगिन्याप्रेरितोऽत्रवै ॥ जनस्थानेहतौश्रुत्वाभ्रातरौखरदूषणौ ॥ ६३ ॥ अंगीकुरुनृपंमांत्वंत्यक्त्वातंमानुषंपतिम् ॥ त्द्दतराज्यंगतश्रीकंनिर्बलंवनवासिनम् ॥ ६४ ॥ पट्टराज्ञीभवत्वंमेमंदोदर्युपरिस्फुटम् ॥ दासोऽस्मितवतन्वंगिस्वामिनीभवभामिनि ॥६५॥ जेताऽहंलोकपालानांपतामितवपादयोः ॥ करंगृहाणमेऽद्यत्वंसनाथंकुरुजानकि ॥ ६६ ॥ पितातेयाचितःपूर्वंमयावैत्वत्कृतेऽबले ॥ जनकोमामुवाचेत्थंपणबंधोमयाकृतः ॥ ६७॥ रुद्रचापभयान्नाहंसंप्राप्तस्तुस्वयंवरे ॥ मनोमेसंस्थितंतावन्निमग्नंविरहातुरम् ॥ ६८ ॥ वनेऽत्रसंस्थितांश्रुत्वापूर्वानुरागमोहितः ॥ आगतोऽस्म्यसितापांगिसफलंकुरुमेश्रमम् ॥ ६९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेअष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥

दिष्ट्याप्रारब्धवशेनयतिंदिव्यंज्ञात्वा ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ रुद्रचापभयादिति ॥ ममाऽऽराध्योयोरुद्रस्तस्यचापभंगेमयाकृतेतस्यावमानोभविष्यतीतिहेतोर्मयास्वयंवरेनागतंनपुनर्ममबलंनास्तीतिभावः ॥ ६८॥६९॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेऽष्टाविंशतितमोऽध्यायः ॥ २८ ॥

पंचाधिकैश्चपंचाशत्पद्यैःसीताहृतेःपरम् ॥ रामःशोकंचकारेतिभण्यतेविस्तारदिह ॥ १ रावणवाक्यश्रवणोत्तरंयज्जातंतदाह तदाकर्ण्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ वह्निसन्निधावग्निहोत्रसंबंधिगार्हपत्य संनिधौ ॥ लोकान्दुःखादिनारावयतिसलोकरावणः ॥ ४ ॥ निजंराक्षसरूपम् ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ तंजटायुषंहत्वातांजानकींचगृहीत्वागतइत्यन्वयः ॥ लंकायामित्यस्योत्तरेणान्वयः ॥ दुरात्म

॥ व्यासउवाच ॥ तदाकर्ण्यवचोदुष्टंजानकीभयविह्वला ॥ वेपमानास्थिरंकृत्वामनोवाचमुवाचह ॥ १ ॥ पौलस्त्यकिमसद्वाक्यंत्वमात्थस्मरमोहितः ॥ नाहंवैस्वैरिणीकिंतुजनकस्यकुलोद्भवा ॥ २ ॥ गच्छलंकांदशास्यत्वंरामस्त्वांवैहनिष्यति ॥ मत्कृतेमरणंतत्रभविष्यतिनसंशयः ॥ ३ ॥ इत्युक्त्वापर्णशालायांगतासावह्निसन्निधौ ॥ गच्छगच्छेतिवदतीरावणंलोकरावणम् ॥ ४ ॥ सोऽथकृत्वानिजंरूपंजगामोटजमंतिकम् ॥ बलाजग्राहतांबालांरुदतींभयविह्वलाम् ॥ ५ ॥ रामरामेतिक्रंदंतींलक्ष्मणेतिमुहुर्मुहुः ॥ गृहीत्वानिर्गतःपापोरथमारोप्यसत्वरः ॥ ६ ॥ गच्छन्नरुणपुत्रेणमार्गेरुद्धोजटायुषा ॥ संग्रामोऽभून्महारौद्रस्तयोस्तत्रवनांतरे ॥ ७ ॥ हत्वातंतांगृहीत्वाचगतोऽसौराक्षसाधिपः ॥ लंकायांक्रंदतीतातकुररीवदुरात्मना ॥ ८ ॥ अशोकवनिकायांसास्थापिताराक्षसीयुता ॥ स्ववृत्तान्नैवचलितासामदानादिभिःकिल ॥ ९ ॥ रामोऽपितंमृगंहत्वाजगामाऽऽदायनिर्वृतः ॥ आयांतंलक्ष्मणंवीक्ष्यकिंकृतंतेऽनुजासमम् ॥ १० ॥ एकाकिनींप्रियांहित्वाकिमर्थंत्वमिहागतः ॥ श्रुत्वास्वनंतुपापस्यराघवस्त्वब्रवीदिदम् ॥ ११ ॥ सौमित्रिस्त्वब्रवीद्वाक्यंसीतावाग्बाणताडितः ॥ प्रभोऽत्राहंसमायातःकालयोगान्नसंशयः ॥ १२ ॥ तदातौपर्णशालायांगत्वावीक्ष्यातिदुःखितौ ॥ जानक्यन्वेषणेयत्नमुभौकर्तुंसमुद्यतौ ॥ १३ ॥ मार्गमाणौतुसंप्राप्तौयत्रासौपतितःखगः ॥ जटायुःप्राणशेषस्तुपतितःपृथिवीतले ॥ १४ ॥ तेनोक्तंरावणेनाद्यहृताऽसौजनकात्मजा ॥ मयानिरुद्धःपापात्मापातितोऽहंमृधेपुनः ॥ १५ ॥ इत्युक्त्वाऽसौगतप्राणःसंस्कृतोराघवेणवै ॥ कृत्वौर्ध्वदैहिकंरामलक्ष्मणौनिर्गतौततः ॥ १६ ॥ कबंधंघातयित्वासौशापान्नामोचयत्प्रभुः ॥ वचनात्तस्यहरिणासख्यंचक्रेऽथराघवः ॥ १७ ॥ हत्वाचवालिनंवीरंकिष्किंधाराज्यमुत्तमम् ॥ सुग्रीवायददौरामःकृतसख्यायकार्यतः ॥ १८ ॥ तत्रैववार्षिकान्मासांस्तस्थौलक्ष्मणसंयुतः ॥ चिंतयन्जानकींचित्तेदशाननहृतांप्रियाम् ॥ १९ ॥ लक्ष्मणंप्राहरामस्तुसीताविरहपीडितः ॥ सौमित्रेकैकयसुताजातापूर्णमनोरथा ॥ २० ॥ नप्राप्ताजानकीनूनंनाहंजीवामितांविना ॥ नागमिष्याम्ययोध्यायामृतेजनकनंदिनीम् ॥ २१ ॥ गतंराज्यंवनेवासोमृतस्तातोहृताप्रिया ॥ पीडयन्मांसदुष्टात्मादैवोग्रेकिंकरिष्यति ॥ २२ ॥ दुर्ज्ञेयंभवितव्यंहिप्राणिनांभरतानुज ॥ आवयोःकागतिस्तातभविष्यतिसुदुःखदा ॥ २३ ॥

नालंकायामशोकवनिकायांकुररीवक्रंदतीस्थापितेत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ हेअनुजलक्ष्मणासमंविषमम् ॥ १० ॥ श्रुत्वेति ॥ पापस्यदुष्टस्यमारीचेःस्वनंश्रुत्वाप्रियामेकाकिनींहित्वाकिमर्थंत्वमिहागतइतीदंराघवोऽब्रवीत् ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ पातितस्तेनेतिशेषः ॥ १५ ॥ १६ ॥ तस्यकबंधस्य ॥ हरिणावानरेणसुग्रीवेण ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ कथंदुःखंभविष्यतीत्यनुभविष्यतीत्यर्थः ॥ तत्रनेव्यहमितिशेषः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ नियंतृत्वेरावणेननियंतृत्वेस्वीकृतेसतीत्यर्थः ॥ नियं

प्राप्यजन्ममनोर्वंशेराजपुत्रावुभौकिल ॥ वनेऽतिदुःखभोक्तारौजातौपूर्वकृतेनच ॥ २४ ॥ त्यक्त्वात्वमपिभोगांस्तुमयासहविनिर्गतः ॥ दैवयोगाच्चसौमित्रे
भुंक्ष्वदुःखंदुरत्ययम् ॥ २५ ॥ नकोप्यस्मत्कुलेपूर्वंमत्समोदुःखभाङ्नरः ॥ अकिंचनोऽक्षमःक्लिष्टोनभूतोनभविष्यति ॥ २६ ॥ किंकरोम्यद्यसौमित्रेमग्नो
ऽस्मिदुःखसागरे ॥ नचास्तितरणोपायोह्यसहायस्यमेकिल ॥ २७ ॥ नवित्तंनबलंवीरत्वमेकःसहचारकः ॥ कोपंकस्मिन्करोम्यद्यभोगेऽस्मिन्स्वकृतेऽ
नुज ॥ २८ ॥ गतंहस्तगतंराज्यंक्षणादिंद्रसभोपमम् ॥ वनेवासस्तुसंप्राप्तःकोवेदविधिनिर्मितम् ॥ २९ ॥ बालभावाच्चवैदेहीचलिताचावयोःसह ॥ नीता
दैवेनदुष्टेनश्यामादुःखतरांदशाम् ॥ ३० ॥ लंकेशस्यगृहेश्यामाकथंदुःखंभविष्यति ॥ पतिव्रतासुशीलाचमयिप्रीतियुताभृशम् ॥ ३१ ॥ नचलक्ष्मणवै
देहीसातस्यवशगाभवेत् ॥ स्वैरिणीववरारोहाकथंस्याज्जनकात्मजा ॥ ३२ ॥ त्यजेत्प्राणान्नियंतृत्वेमैथिलीभरतानुज ॥ नरावणस्यवशगाभवेदितिसुनि
श्चितम् ॥ ३३ ॥ मृताचेज्जानकीवीरप्राणांस्त्यक्ष्याम्यसंशयम् ॥ मृताचेदसितापांगीकिंमेदेहेनलक्ष्मण ॥ ३४ ॥ एवंविलपमानंतंरामंकमललोचनम् ॥
लक्ष्मणःप्राहधर्मात्मासांत्वयन्नृतयागिरा ॥ ३५ ॥ धैर्यंकुरुमहाबाहोत्यक्त्वाकातरतामिह ॥ आनयिष्यामिवैदेहींहत्वातंराक्षसाधमम् ॥ ३६ ॥ आपदि
संपदितुल्याधैर्याद्भवंतितेधीराः ॥ अल्पधियस्तुनिमग्नाःकष्टेभवंतिविभवेऽपि ॥ ३७ ॥ संयोगोविप्रयोगश्चदैवाधीनावुभावपि ॥ शोकस्तुकीदृशस्तत्रदेहे
नाऽऽत्मनिचकर्हिचित् ॥ ३८ ॥ राज्याद्यथावनेवासोवैदेह्याहरणंयथा ॥ तथाकालेसमीचीनेसंयोगोऽपिभविष्यति ॥ ३९ ॥ प्राप्तव्यंसुखदुःखानांभोगान्नि
र्वर्तनंक्कचित् ॥ नान्यथाजानकीजानेतस्माच्छोकंत्यजाधुना ॥४०॥ वानराःसंतिभूयांसोगमिष्यंतिचतुर्दिशम् ॥ शुद्धिंजनकनंदिन्याआनयिष्यंतितेकिल
॥ ४१ ॥ ज्ञात्वामार्गंस्थितिंतत्रगत्वाकृत्वापराक्रमम् ॥ हत्वातंपापकर्माणमानयिष्यामिमैथिलीम् ॥ ४२ ॥ ससैन्यंभरतंवाऽपिसमाहूयसहानुजम् ॥ हनि
ष्यामोवयंशत्रुंकिंशोचसिवृथाग्रज ॥४३॥ रघुणैकरथेनैवजितासर्वादिशःपुरा॥तद्वंशजःकथंशोकंकर्तुमर्हसिराघव ॥४४॥ एकोऽहंसकलाञ्जेतुंसमर्थोऽस्मि
सुरासुरान्॥किंपुनस्त्वसहायोवैरावणंकुलपांसनम्॥४५॥जनकंवासमानीयसाहाय्येरघुनंदन॥हनिष्यामिदुराचारंरावणंसुरकंटकम्॥४६॥सुखस्याऽऽनंत
रंदुःखंदुःखस्याऽऽनंतरंसुखम्॥चक्रनेमिरिवैकंतन्नभवेद्रघुनंदन॥४७॥मनोऽतिकातरंयस्यसुखदुःखसमुद्भवे॥सशोकसागरेमग्नोनसुखीस्यात्कदाचन ॥४८

तृत्वंस्वीकृत्ययदिबलात्कारंकुर्यादितितात्पर्यम् ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ आपदिसंपदीति ॥ आपदिसत्यांसंपदिसत्यामित्यर्थः ॥ तुल्याःसमवित्ताइत्यर्थः ॥ निमग्नाःकष्टेइति ॥ अल्प
धियस्तुविभवेऽपिसतिकष्टेनिमग्नाभवंति ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥

॥ ४९ ॥ अज्ञातवासंकृतवानितिशेषः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ अत्यर्थमतिशयितम् ॥ ५५ ॥ इतिश्रीदे० तृतीयस्कंधेएकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ त्रिषष्टिश्लोकवर्यैस्तुनारदो व्रतमाहहि ॥ रामश्चकारतच्चापिसम्यगेतदिहोच्यते ॥ १ ॥ लक्ष्मणभाषणानंतरंजायमानंकृत्यमाह ॥ एवंताविति ॥ संविदंविचारम् ॥ १ ॥ तंराममुपतस्थिवान् रामस्तंदृष्ट्वोत्थायवृषंश्रेष्ठमासनं

इंद्रेणव्यसनंप्राप्तंपुरावैरघुनंदन ॥ नहुषःस्थापितोदेवैःसर्वैर्मघवतःपदे ॥४९॥ स्थितःपंकजमध्येचबहुवर्षगणानपि ॥ अज्ञातवासंमघवाभीतस्त्यक्त्वानिजं पदम् ॥५०॥ पुनःप्राप्तंनिजस्थानंकालेविपरिवर्तिते ॥ नहुषःपतितोभूमौशापादजगराकृतिः ॥ ५१ ॥ इंद्राणींकामयानस्तुब्राह्मणानवमन्यच ॥ अगस्तिकोपात्संजातःसर्पदेहोमहीपतिः ॥ ५२ ॥ तस्माच्छोकोनकर्तव्योव्यसनेसतिराघव ॥ उद्यमेचित्तमास्थायस्थातव्यंवैविपश्चिता ॥५३॥ सर्वज्ञोऽसि महाभागसमर्थोऽसिजगत्पते ॥ किंप्राकृतइवात्यर्थंकुरुषेशोकमात्मनि ॥ ५४ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिलक्ष्मणवाक्येनबोधितोरघुनंदनः ॥ त्यक्त्वाशोकं तथाऽत्यर्थंबभूवविगतज्वरः ॥ ५५ ॥ ॥ इतिश्रीदे० म० तृ० एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ एवंतौसंविदंकृत्वातावत्तूष्णींबभूवतुः ॥ आजगामतदाऽऽकाशान्नारदोभगवानृषिः ॥ १ ॥ रणयन्महतींवीणांस्वरग्रामविभूषिताम् ॥ गायन्बृहद्रथंसामतदातमुपतस्थिवान् ॥ २ ॥ दृष्ट्वातंराममुत्थायददावथवृषंशुभम् ॥ आसनंचार्घपाद्यंचकृतवानमितद्युतिः ॥ ३ ॥ पूजांपरमिकांकृत्वाकृतांजलिरुपस्थितः ॥ उपविष्टःसमीपेतुकृताज्ञोमुनिनाहरिः ॥४॥ उपविष्टंतदारामंसानुजंदुःखमानसम् ॥ पप्रच्छनारदःप्रीत्याकुशलंमुनिसत्तमः ॥५॥ कथंराघवशोकार्तोयथावैप्राकृतोनरः ॥ हृतां सीतांचजानामिरावणेनदुरात्मना ॥ ६ ॥ सुरसद्मगतश्चाहंश्रुतवाञ्जनकात्मजाम् ॥ पौलस्त्येनहृतांमोहान्मरणंस्वमजानता ॥ ७ ॥ तवजन्मचकाकुत्स्थपौलस्त्यनिधनायवै ॥ मैथिलीहरणंजातमेतदर्थंनराधिप ॥ ८ ॥ पूर्वजन्मनिवैदेहीमुनिपुत्रीतपस्विनी ॥ रावणेनवनेदृष्टातपस्यंतीशुचिस्मिता ॥ ॥ ९ ॥ प्रार्थितारावणेनासौभवभार्येतिराघव ॥ तिरस्कृतस्तयाऽसौवैजग्राहकबरंबलात् ॥१०॥ शशापतत्क्षणंरामरावणंतापसीभृशम् ॥ कुपितात्यक्तुमिच्छंतीदेहंसंस्पर्शदूषितम् ॥ ११ ॥ दुरात्मंस्तवनाशार्थंभविष्यामिधरातले ॥ अयोनिजावरानारीत्यक्त्वादेहंजहावपि ॥ १२ ॥ सेयंरमांशसंभूताग्रहीतातेनरक्षसा ॥ विनाशार्थंकुलस्यैवव्यालीस्रगिवसंभ्रमात् ॥ १३ ॥ तवजन्मचकाकुत्स्थतस्यनाशायचामरैः ॥ प्रार्थितस्यहरेरंशादजवंशेप्यजन्मनः ॥ १४ ॥ कुरुधैर्यंमहाबाहोतत्रसावर्ततेवशा ॥ सतीधर्मरतासीतात्वांध्यायंतीदिवानिशम् ॥ १५ ॥

ददौ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ कबरंकेशपाशम् ॥ १० ॥ संस्पर्शदूषितंपरस्पर्शदूषितंदेहंत्यक्तुमिच्छंतीत्यन्वयः ॥ ११ ॥ १२ ॥ व्यालीस्रगिवेति ॥संभ्रमाद्व्यालीस्रगिवस्रग्बुद्ध्यामालाबुद्ध्याग्रहीताव्यालींवसर्पिणीवेत्यर्थः ॥ रमायाःशापेनपूर्वजन्मनिमुनिपुत्रीत्वंजातंतत्कथातुस्कांदेप्रसिद्धा सैवद्वितीयजन्मनिसीताऽभवत् ॥ १३ ॥ अजोनामरघुपुत्रस्तस्यवंशे ॥ १४ ॥ यतएतादृशःपरमेश्वरस्त्वंसीताचपरमेश्वर्यंशभूताततःकुरुधैर्यमित्याह कुरुधैर्यमिति ॥ त्वांध्यायंतीत्यनेनपातिव्रत्यभंगोनजातइतिबोधितम् ॥१५॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

उदरक्षुधयापीडितासतीरावगस्यवश्यभविष्यतीतिचेत्तत्राऽऽह ॥ कामधेनुपयइति ॥ १६ ॥ १७ ॥ अस्त्वेतत्तस्याःपातिव्रत्यंयदिसाप्राप्स्यतितर्हितदुपयोगायनोचेन्ममकिंफलंतस्येतिचेत्तत्रा ऽऽह उपायमिमिति ॥ १८ ॥ १९ ॥ विशंसितैःशस्तैः ॥ दशांशंहवनंजपदशांशमित्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ मधुनाशायेति ॥ यद्यपितस्मिन्समयेव्रतंकर्तुमवकाशो नजातोनिद्रोत्तरमव्यवहितकालेएवयुद्धस्यजायमानत्वात् तथापिममजयोभवत्वहंव्रतंकरिष्यामीतितस्मिन्समयेसंकल्प्यानंतरंकृतमित्यत्रतात्पर्यात् ॥ २६ ॥ २७ ॥ प्रश्नचतुष्टयस्यक्रमेणोत्तरमा ह शृणुरामेति ॥ हेरामयानित्याकालत्रयाबाध्या आद्यासर्वादिकारणभूताब्रह्मरूपायाचसनातन्यनादिसिद्धाशक्तिर्जडरूपामायाख्यावह्नौवह्निशक्तिवद्ब्रह्मणिस्थिता ॥ एतदुभयात्मकमायाविशिष्टं ब्रह्मरूपंतत्त्वंसादेवीदेवीपदवाच्यंभवति ॥ यथागजशरीरेप्रविष्टंचैतन्यंगजनामकंभवति ॥ तथाजगत्कारणमायाशरीरेप्रविष्टंप्रथमतश्चैतन्यंमुख्यतयामायाशक्तिप्रकृतिसंज्ञकंभवतिअतएवसर्वोत्कृष्टंप्र थमंदेवीतत्त्वंभवतितदनंतरंदेवीतत्त्वमेवतत्तद्गुणोपाधिषुप्रविष्टंब्रह्मविष्ण्वादिसंज्ञांभजतेतदेवपंचतन्मात्रासुप्रविष्टंतथामहाभूतेषुप्रविष्टंतत्तत्संज्ञांभजतेइतिदेवीरूपमेवसर्वमितिसर्ववेदसिद्धांतोजागर्ति न

कामधेनुपयःपात्रेकृत्वामघवतास्वयम् ॥ पानार्थंप्रेषितंतस्याःपीतंचैवामृतंतथा ॥ १६ ॥ सुरभीदुग्धपानात्साक्षुत्तृड् दुःखविवर्जिता ॥ जाताकमलपत्रा क्षीवर्ततेवीक्षितामया ॥ १७ ॥ उपायंकथयाम्यद्यतस्यनाशायराघव ॥ व्रतंकुरुष्वश्रद्धावानाश्विनेमासिसांप्रतम् ॥ १८ ॥ नवरात्रोपवासंचभगवत्याःप्र पूजनम् ॥ सर्वसिद्धिकरंरामजपहोमविधानतः ॥ १९ ॥ मेध्यैश्चपशुभिर्देव्याबलिंदत्त्वाविशंसितैः ॥ दशांशंहवनंकृत्वासुशक्तस्त्वंभविष्यसि ॥ २० ॥ वि ष्णुनाचरितंपूर्वंमहादेवेनब्रह्मणा ॥ तथामघवताचीर्णंस्वर्गमध्यस्थितेनवै ॥ २१ ॥ सुखिनारामकर्तव्यंनवरात्रव्रतंशुभम् ॥ विशेषेणचकर्तव्यंपुंसाकष्टग तेनवै ॥ २२ ॥ विश्वामित्रेणकाकुत्स्थकृतमेतन्नसंशयः ॥ भृगुणाऽथवसिष्ठेनकश्यपेनतथैवच ॥ २३ ॥ गुरुणाहृतदारेणकृतमेतन्महाव्रतम् ॥ तस्मात्त्वं कुरुराजेंद्ररावणस्यवधायच ॥ २४ ॥ इंद्रेणवृत्रनाशायकृतंव्रतमनुत्तमम् ॥ त्रिपुरस्यविनाशायशिवेनापिपुराकृतम् ॥ २५ ॥ हरिणामधुनाशायकृतंमेरौ महामते ॥ विधिवत्कुरुकाकुत्स्थव्रतमेतदतंद्रितः ॥ २६ ॥ श्रीरामउवाच ॥ कादेवीकिंप्रभावासाकुतोजाताकिमाह्वया ॥ व्रतंकिंविधिवद्ब्रूहिसर्वज्ञोऽसिद यानिधे ॥ २७ ॥ नारदउवाच ॥ शृणुरामसदानित्याशक्तिराद्यासनातनी ॥ सर्वकामप्रदादेवीपूजितादुःखनाशिनी ॥ २८ ॥

पुनर्वैष्णवशैवमतापभ्रंशाः ॥ कीदृशीसा यापूजितासतीदुःखनाशिनीजननमरणादिसर्वसंसारदुःखनाशिनीसर्वकामप्रदाधर्मकामार्थमोक्षप्रदाभवति ॥ एतेनकादेवीतिरामप्रश्नस्योत्तरंदत्तंभवति ॥ इदं भगवत्याःस्वरूपंबृहदारण्यकेगार्गिब्राह्मणेस्पष्टम् ॥ तत्रहि पृथिव्यादिकंकस्मिन्नोतंप्रोतंचेतिगार्ग्याप्रथमेप्रश्नेकृतेयाज्ञवल्क्येनपराकाशशब्दितायांचिदंबरशक्तौमायायामोतंप्रोतंचेत्युत्तरितेपुनःसा चिदंबरशक्तिःपराकाशशब्दितामायाकस्मिन्नोताचप्रोताचेत्यभिप्रायेणसाहोवाच ॥ यदूर्ध्वंयाज्ञवल्क्यदिवोयदवाक्पृथिव्यांयदंतरा द्यावापृथिवीइमेयद्भूतंचभवच्चभविष्यच्चेत्याचक्षतेकस्मिन्नेवतदो तंचप्रोतंचेतिगार्ग्याप्रश्नेकृतेब्रह्मण्येवसाशक्तिरोताचप्रोताचेत्यभिप्रायेणयाज्ञवल्क्यःसहोवाचयदूर्ध्वंगार्गिदिवोयदवाक्पृथिव्यायदंतराद्यावापृथिवीइमेयद्भूतंचभवच्चेत्याक्षते ॥ आकाशएवतदोतंचप्रो तंचेतिकस्मिन्वाऽऽकाशओतप्रोतश्चेतिसहोवाचएतद्वैतदक्षरंगार्गिब्राह्मणाअभिवदंत्यस्थूलमनण्वह्रस्वमित्यादिनोत्तरंदत्तवान् ॥ तेनचग्रंथेनेदमेवभगवतीस्वरूपंप्रतिपादितंभवतिस्पष्टीकृतंचैतदस्मा भिर्बृहदारण्यकटीकायांनीलकंठ्यामितीहोपरम्यते ॥ अथकिंप्रभावासेतिपृष्टस्योत्तरमाह कारणमिति ॥ सर्वजंतूनामितीदंसर्वजडाजडप्रपंचस्योपलक्षणम् ॥ तथाचसर्वकर्तृत्वमेवास्याःप्रभावइत्यर्थः तथाचश्रुतिः ॥ तथाक्षरात्संभवतीहविश्वमिति ॥ मायांतुप्रकृतिंविद्यान्मायिनंतुमहेश्वरम् ॥ तयोर्विभूतिलेशोवैजगदेतच्चराचरमिति ॥ २८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अधुनाकुतोजातेतिपृष्टस्योत्तरमाह तस्याःशक्तिंविनेति ॥ तस्याब्रह्मरूपिण्याभगवत्याःसंविदःशक्तिर्मायाख्यातांविनाकोऽपिमाणीस्पंदितुंचलितुंक्षमःसमर्थोनैवभवेत् ॥ २९ ॥ किंचविष्णोरिति॥ विष्णवादीनांशक्तित्रयमपिसैवेत्यर्थः ॥ कासातत्राऽऽह अन्याशक्तिरिति ॥ पराशिवायात्वन्याशक्तिःपरब्रह्मशक्तिःसैवविष्णवादिशक्तित्रयरूपिणीत्यर्थः ॥ ३० ॥ किंबहुनायच्चकिंचिदिति ॥ यदै तादृशोयदीयायाःशक्तेर्महिमातदाताद्दशशक्तिमत्याब्रह्मरूपिण्याभगवत्याउत्पत्तिःकुतोभवेन्नकुतोऽपीत्यर्थः ॥ नहिसर्वकारणस्योत्पत्तिःकस्मादपिसंभवत्यनवस्थापातादितिभावः ॥२१ ॥ सर्वादि त्वमेववर्णयन्नुत्पत्तिराहित्यंद्रढयतिनब्रह्मेति ॥ ३२ ॥ यदासर्वाभावस्तदासाप्रकृतिःपूर्णापुरुषेणपरचिद्रूपेणसंयुतानिर्गुणासाम्यावस्थारूपायुगादौविहरति ॥ ३३ ॥ साभूत्वेति ॥ सैवपश्चात्सगु णागुणत्रयसंभिन्नाभूत्वातत्तद्गुणोपाधिभिःपूर्वंब्रह्मादीन्संसृज्योत्पादयित्वातेभ्यःशक्तीश्चदत्त्वाभुवनत्रयंकरोति ॥ ३४ ॥ तांज्ञात्वेति ॥ तांब्रह्मरूपिणींज्ञात्वानिर्विकल्पचेतसास्वाभेदेनसाक्षात्कृत्यजं

कारणंसर्वजंतूनांब्रह्मादीनांरघूद्वह ॥ तस्याःशक्तिंविनाकोऽपिस्पंदितुंनक्षमोभवेत् ॥ २९ ॥ विष्णोःपालनशक्तिःस्याकर्तृशक्तिःपितुर्मम ॥ रुद्रस्यनाश शक्तिःसात्वन्यशक्तिःपराशिवा ॥३०॥ यच्चकिंचित्क्वचिद्वस्तुसदसद्भुवनत्रये ॥ तस्यसर्वस्ययाशक्तिस्तदुत्पत्तिःकुतोभवेत् ॥ ३१ ॥ नब्रह्मानयदाविष्णु र्नरुद्रोनदिवाकरः ॥ नचेंद्राद्याःसुराःसर्वेनधरानधराधराः ॥ ३२ ॥ तदासाप्रकृतिःपूर्णापुरुषेणपरेणवै ॥ संयुताविहरत्येवयुगादौनिर्गुणाशिवा ॥३३॥ साभूत्वासगुणापश्चात्करोतिभुवनत्रयम् ॥ पूर्वंसंसृज्यब्रह्मादीन्दत्त्वाशक्तीश्चसर्वशः ॥ ३४ ॥ तांज्ञात्वामुच्यतेजंतुर्जन्मसंसारबंधनात् ॥ साविद्यापर माज्ञेयावेदाद्यावेदकारिणि ॥ ३५ ॥ असंख्यातानिनामानितस्याब्रह्मादिभिःकिल ॥ गुणकर्मविधानैस्तुकल्पितानिचकिंब्रुवे ॥ ३६ ॥ अकारादिक्ष कारांतैःस्वरैर्वर्णैस्तुयोजितैः ॥ असंख्येयानिनामानिभवंतिरघुनंदन ॥ ३७ ॥ रामउवाच ॥ विधिंमेब्रूहिविप्रर्षेव्रतस्यास्यसमासतः ॥ करोम्यद्यैवश्रद्धा वान्श्रीदेव्याःपूजनंतथा ॥ ३८ ॥ नारदउवाच ॥ पीठंकृत्वासमेस्थानेसंस्थाप्यजगदंबिकाम् ॥ उपवासान्नवैवत्वंकुरुरामविधानतः ॥ ३९ ॥ आचा र्योऽहंभविष्यामिकर्मण्यस्मिन्महीपते ॥ देवकार्यविधानार्थमुत्साहंप्रकरोम्यहम् ॥ ४० ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंसत्यंमत्वारामःप्रतापवान्॥का रयित्वाशुभंपीठंस्थापयित्वांऽबिकांशिवाम् ॥ ४१ ॥ विधिवत्पूजनंतस्याश्चकारव्रतवान्हरिः ॥ संप्राप्तेचाश्विनेमासितस्मिन्गिरिवरेतदा ॥ ४२ ॥

तुर्जीवोजन्मादिरूपसंसाररूपबंधनान्मुच्यते ॥ तथाचश्रुतिः ब्रह्मवेदब्रह्मैवभवतीति ॥ साविद्येति ॥ परमायाविद्यानिर्विकल्पवृत्तिरूपासाभगवतीब्रह्मरूपिणीज्ञेया ॥ ब्रह्मणोविद्याशरीरत्वात् ॥ त दुक्तं शक्तिःशरीरमधिदैवतमंतरात्माज्ञानंक्रियाःकरणमासनजालमिच्छा ॥ ऐश्वर्यमायतनमावरणानिचत्वंकिंतन्नयद्भवसिदेविशशांकमौलेः एतादृश्याभगवत्याश्चिद्रूपिण्याउत्पत्तिर्मनसापिनसंभा व्येत्यर्थः ॥ ३५ ॥ अथकिमाह्वयेतिपृष्टस्योत्तरमाह ॥ असंख्यातानीति ॥ हेरामश्रीभगवत्यानामैकमस्तीतिचेन्मयावक्तव्यंकिंतुयावंतःपदार्थास्तेसर्वेभगवतीरूपाः ॥ एकैवसर्वत्रवर्ततेतस्मादुच्य तेएकेतिश्रुतेः॥ एकोहंबहुस्यांप्रजायेयेतिश्रुतेः॥ तथाचयावंतःपदार्थास्तेषांगुणकर्मभेदेनविधानेनब्रह्मादिभिरसंख्येयानिनामानिकल्पितानियदेत्थंरामवर्ततेतदेदंनामभवतीदंनेतिकथंब्रुवेतस्मात्स र्वाणिनामान्यस्याएवभवंतीत्यर्थः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ तन्नामरूपाभ्यामेवव्याक्रियतइति ॥ ३६ ॥ तदेवस्पष्टयति अकारादिक्षकारांतैरिति ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

उपवासपरोरामःकृतवान्व्रतमुत्तमम् ॥ होमंचविधिवत्तत्रबलिदानंचपूजनम् ॥ ४३ ॥ भ्रातरौचक्रतुःप्रेम्णाव्रतंनारदसंमतम् ॥ अष्टम्यांमध्यरात्रेतुदेवीभगवतीहिसा ॥ ४४ ॥ सिंहारूढाददौतत्रदर्शनंप्रतिपूजिता ॥ गिरिशृंगेस्थितोवाचराघवंसानुजंगिरा ॥ ४५ ॥ मेघगंभीरयाचेदंभक्तिभावेनतोषिता ॥ देव्युवाच ॥ रामराममहाबाहोतुष्टास्म्यद्यव्रतेनते ॥ ४६ ॥ प्रार्थयस्ववरंकामंयत्तेमनसिवर्तते ॥ नारायणांशसंभूतस्त्वंवंशेमानवेऽनघे ॥ ४७ ॥ रावणस्यवधायैवप्रार्थितस्त्वमरैरसि ॥ पुरामत्स्यतनुंकृत्वाहत्वाघोरंचराक्षसम् ॥ ४८ ॥ त्वयावैरक्षितावेदाःसुराणांहितमिच्छता ॥ भूत्वाकच्छपरूपस्तुधृतवान्मंदरंगिरिम् ॥ ४९ ॥ अकूपारंप्रमंथानंकृत्वादेवानपोषयत् ॥ कोलरूपंपुराकृत्वादशनाग्रेणमेदिनीम् ॥ ५० ॥ धृतवानसियद्रामहिरण्याक्षंजघानच ॥ नारसिंहींतनुंकृत्वाहिरण्यकशिपुंपुरा ॥ ५१ ॥ प्रह्लादंरामरक्षित्वाहतवानसिराघव ॥ वामनंवपुरास्थायपुराछलितवान्बलिम् ॥ ५२ ॥ भूत्वेंद्रस्यानुजःकामंदेवकार्यप्रसाधकः ॥ जमदग्निसुतस्त्वंमेविष्णोरंशेनसंगतः ॥ ५३ ॥ कृत्वांऽतंक्षत्रियाणांतुदानंभूमेरदाद्विजे ॥ तथेदानींतुकाकुत्स्थजातोदशरथात्मजः ॥ ५४ ॥ प्रार्थितस्तुसुरैःसर्वैरावणेनातिपीडितैः ॥ कपयस्तेसहायावैदेवांशाबलवत्तराः ॥ ५५ ॥ भविष्यंतिनरव्याघ्रमच्छक्तिसंयुताह्यमी ॥ शेषांशोप्यनुजस्तेऽयंरावणात्मजनाशकः ॥ ५३ ॥ भविष्यतिनसंदेहःकर्तव्योऽत्रत्वयानघ ॥ वसंतेसेवनंकार्यंत्वयातत्रातिश्रद्धया ॥ ५७ ॥ हत्वाऽथरावणंपापंकुरुराज्यंयथासुखम् ॥ एकादशसहस्राणिवर्षाणिपृथिवीतले ॥ ५८ ॥ कृत्वाराज्यंरघुश्रेष्ठगंताऽसित्रिदिवंपुनः ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वांऽतर्दधेदेवीरामस्तुप्रीतमानसः ॥ ५९ ॥ समाप्यतद्व्रतंचक्रेप्रयाणंदशमीदिने ॥ विजयापूजनंकृत्वादत्त्वादानान्यनेकशः ॥ ६० ॥ कपिपतिबलयुक्तःसानुजःश्रीपतिश्चप्रकटपरमशक्त्याप्रेरितःपूर्णकामः ॥ उदधितटगतोसौसेतुबंधंविधायाप्यहनदमरशत्रुंरावणंगीतकीर्तिः ॥ ६१ ॥

इतिवरंदत्त्वेत्यर्थः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ६२ ॥ नतुल्यानीति ॥ तानिपुराणान्यैकैकगुणोपाधिब्रह्मविष्णवादिप्रतिपादकानीदंतुदेवीभागवतंतद्गुणमूलभूतसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपपराशक्तिप्रतिपादकमतोनैतत्तुल्यानितानि पुराणानीतिभावः ॥ ६३ ॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नरंगनाथात्मजःसुधीः ॥ श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतोनीलकंठोऽभिधानतः ॥ १ ॥ देवीभागवतस्यास्यव्याख्यानरहितस्यच ॥ तिलकाख्यांमहाव्याख्यां

यःशृणोतिनरोभक्त्यादेव्याश्चरितमुत्तमं ॥ सभुक्त्वाविपुलान्भोगान्प्राप्नोतिपरमंपदम् ॥ ६२ ॥ संत्यन्यानिपुराणानिविस्तराणिबहूनिच ॥ श्रीमद्भागवतस्यास्यनतुल्यानीतिमेमतिः ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवते महापुराणेऽष्टादशसाहास्र्यांसंहितायांतृतीयस्कंधेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ४ ॥
देव्याभागवतस्यास्यतृतीयस्कंधविस्तरम् ॥ सार्धैःषडब्धिशैलेंदु १७४६॥ पद्यैर्व्यासोव्यरीरचत ॥

सम्यग्यःकृतवाञ्छुभाम् ॥ २॥ तृतीयस्कंधएतस्याःसमाप्तोभूच्छुभार्थदः॥तेनतुष्यतुसादेवीसच्चिदानंदरूपिणी ॥ ३ ॥ इतिश्रीश्रीशैवकुलोत्पन्नरंगनाथात्मजश्रीलक्ष्मीगर्भजनीलकंठकृतेदेवीभागवत व्याख्यानेतिलकाभिधेतृतीयस्कंधेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ श्रीकृष्णा०

॥ इति श्रीमद्देवीभागवते तृतीयस्कंधः समाप्तः ॥

[OrderDescription]
,CREATED=28.07.20 15:49
,TRANSFERRED=2020/07/28 at 16:03:01
,PAGES=81
,TYPE=STD
,NAME=S0003398
,Book Name=M-2765-SHRIMAD DEVIBHAGWAT
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF

FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF

FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF

FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,